

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Η εφαρμογή των κανόνων του ΔΑΔ στις σύγχρονες αεροπορικές και πυραυλικές επιχειρήσεις. Case studies: Επιθέσεις με drones και βαλλιστικούς πυραύλους εναντίον της Σαουδικής Αραβίας και η ένοπλη σύρραξη (αεροπορικές επιχειρήσεις) στο Ναγκόρνο Καραμπάχ το 2020»

του φοιτητή Χαρίλαου Ζορμπά (AM 1220M037)

RIYADH Δεκέμβριος 2021

Τριμελής Επιτροπή

Επικ. Καθηγήτρια Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα

Καθηγητής Ν. Τσαγκούριας

Διδάκτωρ Γεώργιος Ανεψιού

Copyright © Χαρίλαος Ζορμπάς, 2015

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην σύζυγό μου Δήμητρα και στην κόρη μου Αντωνία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ	1
Abstract.....	4
Εισαγωγή	6
Μεθοδολογία.....	10
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΔΑΔ ΚΑΙ ΟΙ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.....	12
Κεφάλαιο 1 ^ο : Γενικά Περί ΔΑΔ και Αεροπυραυλικού Πολέμου	12
1.1 Το υφιστάμενο θεσμικό και εθνικό ΔΑΔ. Κύρια σημεία, κανόνες και κρατική πρακτική	12
1.2 Τα συμβατικά κείμενα που αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στον αεροπορικό και πυραυλικό πόλεμο	16
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η Παρούσα Εφαρμογή του ΔΑΔ στον Σύγχρονο Αεροπυραυλικό Πόλεμο	21
2.1 Harvard Manual on Air and Missile Warfare (2009)	21
2.2 Άλλα σχετικά εθνικά και συμμαχικά Στρατιωτικά εγχειρίδια	23
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΑΔ ΣΤΟΝ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ.....	26
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η Αστικοποίηση και η Επίδραση της στην Σύγχρονη Μορφή των Πολεμικών και δη των Αεροπυραυλικών Επιχειρήσεων	26
3.1 Γενικά για το φαινόμενο της αστικοποίησης και η επίδρασή του στην εφαρμογή του ΔΑΔ στις σύγχρονες συρράξεις.....	26
3.2. Η κρατική πρακτική αναφορικά με την αστικοποίηση	28
Κεφάλαιο 4 ^ο : Οι Τεχνολογικές Εξελίξεις και οι Διαφοροποιήσεις που Επιφέρουν στον Αεροπυραυλικό Πόλεμο από την Οπτική του ΔΑΔ.....	31
4.1 Παρουσίαση των τεχνολογικών εξελίξεων στον αεροπυραυλικό πόλεμο.	31
4.2 Η εφαρμογή του ΔΑΔ στις νέες τεχνολογίες – μορφές Αεροπυραυλικού πολέμου	37
4.3 Ειδικά θέματα χρήσης των νέων τεχνολογιών στον αεροπυραυλικό πόλεμο	39

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : CASESTUDIES, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
Κεφάλαιο 5° : CS 1: Οι Αεροπυραυλικές Επιθέσεις Εναντίον της ΣΑ	58
Κεφάλαιο 6° : CS 2: Ο Πόλεμος στο Ναγκόρνο Καραμπάχ του 2020	65
Κεφάλαιο 7° : Τα Απαραίτητα Βήματα για την Εφαρμογή του ΔΑΔ στη Νέα Πραγματικότητα	70
7.1. Ο έλεγχος των νέων όπλων σε κρατικό και διεθνές επίπεδο.....	70
7.2. Η απαίτηση για έκδοση νέων θεσμικών και μη κειμένων.....	73
7.3. Η υιοθέτηση της Τεχνητής Νοημοσύνης στη διαδικασία λήψης απόφασης και στοχοποίησης	75
Κεφάλαιο 8° : Συμπεράσματα	78
Επίλογος	84
Παράρτημα 1: Στοιχεία για τον Εμφύλιο Πόλεμο στην Υεμένη και την Εμπλοκή της ΣΑ85	
Παράρτημα 2: Στοιχεία για τον Πόλεμο του 2020 στο Ναγκόρνο Καραμπάχ	88
Παράρτημα 3: Εικόνες	91
Εικόνα 1.1 : Οι φάσεις πτήσης του βαλλιστικού πυραύλου	91
Εικόνα 1.2 : Απειλές βαλλιστικών πυραύλων	91
Εικόνα 1.3 : Φάσεις και απειλές βαλλιστικών πυραύλων	92
Εικόνα 2: Χάρτης κατάστασης στην Υεμένη μετά από την επικράτηση των Χούθι στο ανατολικό τμήμα της χώρας	93
Εικόνα 3: Χτυπήματα στο Β. τμήμα της ΣΑ, κινούν υποψίες για εμπλοκή του Ιράν με επιθέσεις proxies από το έδαφος του Ιράκ	94
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	95
Συμβατικά Κείμενα	95
Νομολογία	96
Βιβλιογραφία.....	97
Κείμενα– Πηγές Από το Internet.....	98
Αρθρογραφία - Ιστοχώροι	101

Στρατιωτικές Εκδόσεις	105
-----------------------------	-----

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές.

Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Χαρίλαος Ζορμπάς

Μεταπτυχιακός φοιτητής

AM1220M037

Περίληψη

Η αεροπορικές και πυραυλικές επιχειρήσεις αποτελούν ίσως το κυριότερο πεδίο εφαρμογής των καινοτόμων τεχνολογιών, στην διεξαγωγή του σύγχρονου πολέμου. Τις εξελίξεις των οπλικών συστημάτων, ακολουθούν και οι χρησιμοποιούμενες τακτικές των κρατικών και μη κρατικών δρώντων, οι οποίες αποτελούν μαζί με τα χρησιμοποιούμενα όπλα, τα κύρια κριτήρια της νομιμότητας της κάθε επίθεσης.

Η εξέλιξη λοιπόν της τεχνολογίας μεταφρασμένη σε νέα Ο/Σ και τακτικές εγείρει το ερώτημα εάν το υφιστάμενο ΔΔΕΣ, επαρκεί για την κάλυψή τους και κατ' επέκταση, εάν υπάρχει απαίτηση για τροποποίηση ή αναθεώρησή του ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των νέων τεχνολογιών και των εφαρμογών τους στην νέα πραγματικότητα των αεροπυραυλικών επιχειρήσεων.

Η έρευνα στην παρούσα εργασία, οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το υπάρχον ΔΔΕΣ, καλύπτει επί της αρχής τις σημερινές εφαρμογές της τεχνολογίας στα σύγχρονα Ο/Σ, καθώς οι κανόνες του, εάν εφαρμοστούν στις τακτικές χρησιμοποίησής τους, μπορούν να επιφέρουν την νομιμότητα στις αεροπυραυλικές επιθέσεις.

Οι εξελίξεις της τεχνολογίας και οι εφαρμογές της στον αεροπυραυλικό πόλεμο εξετάζονται επιπλέον υπό το πρίσμα του φαινομένου της αστικοποίησης και της δημιουργίας των υπερπόλεων και της επίπτωσή του στο πεδίο του πολέμου, μέσω της αναγκαστικής μεταφοράς των επιχειρήσεων στον αστικό ιστό.

Υπάρχουν βέβαια περιπτώσεις στις οποίες η χρήση ακριβώς, των σύγχρονων Ο/Σ, επιφέρει καταστάσεις οι οποίες δεν έχουν προβλεφθεί από το υφιστάμενο δίκαιο και απαιτούν επανεξέταση και πιθανόν τροποποίηση. Από αυτές, εξετάζονται οι πιθανές παρεμβάσεις αλλά και σφάλματα στη διαδικασία της στοχοποίησης, η αυτοματοποίηση των Ο/Σ, η πτώση των συντριμμιών βαλλιστικού πυραύλου σε τρίτο κράτος μετά από την αναχαίτισή του, η χρήση των UAVs και των βαλλιστικών πυραύλων από μη κρατικούς και άλλους μη έμπειρους δρώντες κυρίως για την μετατόπιση του πεδίου της σύγκρουσης.

Για την υποστήριξη των περιπτώσεων αυτών, χρησιμοποιούνται δύο CS. Το πρώτο σχετικά με τις επιθέσεις με Drones και βαλλιστικούς πυραύλους εναντίον της ΣΑ όπου διαφαίνονται οι επιπτώσεις από την χρήση αυτών των όπλων από μη κρατικούς δρώντες με μεταφορά του πεδίου μάχης σε χώρο μακριά από το καθαυτό χώρο της σύγκρουσης. Το δεύτερο να αναφέρεται στον πόλεμο μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν και

συγκεκριμένα στις αεροπυραυλικές επιχειρήσεις, όπου φαίνεται η χρήση του αεροπυραυλικού όπλου από χώρες χωρίς την εμπειρία στην στοχοποίηση και την χρήση τους, με αποτέλεσμα παραβιάσεις του ΔΔΕΣ.

Πέραν αυτών, παρατίθενται κάποιες οι μελλοντικές ενέργειες που εκτιμάται ότι θα πρέπει να ληφθούν ώστε να είναι δυνατή η σύμπτωση των εξελίξεων με το ΔΔΕΣ/ΔΑΔ. Αυτές είναι ο ενδεδειγμένος έλεγχος των νέων όπλων και τακτικών, η έκδοση νέων εγχειριδίων και οδηγιών προς τους στρατιωτικούς χρήστες τους, αλλά και η εξέταση των περιπτώσεων που απαιτείται η τροποποίηση των κανόνων του ΔΔΕΣ. Τέλος η παρακολούθηση και έλεγχος της εξέλιξης και της νομιμότητας των εφαρμογών της τεχνητής νοημοσύνης στον αεροπυραυλικό πόλεμο, ώστε να συνάδει τόσο με το ΔΑΔ, όσο και με την τρέχουσα ηθική και πεποίθηση δικαίου.

Λέξεις Κλειδιά : Αεροπυραυλικός Πόλεμος, παγκοσμιοποίηση, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, στρατιωτικά εγχειρίδια, τεχνολογικές εξελίξεις.

Title:

«The implementation of the rules of the IHL, on the contemporary air and missile operations. Case Studies: The Attacks by drones and ballistic missiles against Saudi Arabia and the armed conflict (air operations) in Nagorno Karabakh in 2020»

Student name: Charilaos Zormpas

ABSTRACT

Air and Missile operations are probably the main field of implementation of the innovative technologies, regarding the conducting of modern warfare. Thus, the evolution of technology raises the questions of the adequacy of the existing International Law of Armed Conflict (ILOAC), and by extension that of the possible need of its reconsideration or even amendment, so it can cover the demands of the modern air and missile warfare.

The initial research in this specific thesis, leads to the conclusion that the existing ILOAC, covers as a principal, the current applications of modern technologies on the developed weapon systems, since its rules, if applied correctly on the used tactics, can assure their legality.

Nevertheless, in some cases, the tactics of the use of weapon systems, especially when examined under the prism of the phenomenon of the globalization and the creation of the megacities, bring in light, situations that have not been anticipated by the norms of the existing IHL and may call for reevaluation or even amendments of it.

This thesis emphasizes on the potential inadequacies or errors due to the interference during the targeting procedures, the automatization of the weapon systems, the drop of the debris of a ballistic missile on the territory of a neutral state, the usage of modern weapons such as drones and ballistic missiles from non state and other actors with no experience on relative targeting.

In order to support the above cases, two Case Studies have been used. The first one, concerns the attacks against Saudi Arabia, using drones and ballistic missiles, regarding the consequences of the usage of such weapons by non-state actors, and the redirecting the battlefield in the area of a sovereign state, away from the actual area of hostilities, which

consists a new form of armed conflict. The second one, is about the 2020 conflict in Nagorno Karabakh, between Armenia and Azerbaijan, as reference to the utilization of drones and ballistic missiles, by states that have no experience and means to support an actual Airforce, giving them an advantage, they did not possess before, that of the air power. The previous cases both concluded to severe violations of ILOAC.

Concluding, some ways that may prevent the problems of the advance technology usage and assist the accordance of its implementation to modern warfare are described. Primarily, the thorough examination of the legality of the new weapons and tactics is in order. Then the issuing of detailed handbooks containing instructions to the users of the new weapons, connecting IHL/ILOAC with the tactics and the usage of weapons, as well as the examination of the need of amendments of the existing law, so that it can include some particular cases that emerge from the application of new technologies, as those have been described above.

Finally in the dawn of the Artificial Intelligence era, special attention is in order, in monitoring its development and its implementations, both on legal and ethical ground, so that it will not get out of control and at the same time evolution will not be compromised.

Key words: Air and Missile Defense, globalization, International Humanitarian Law, military manuals, technological evolution.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θέσπιση και η ανάπτυξη των κανόνων του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου (ΔΑΔ) που εφαρμόζεται στις ένοπλες συρράξεις ή Δικαίου των Ενόπλων Συρράξεων (ΔΕΣ), αποτελεί ένα από τα κορυφαία επιτεύγματα του ανθρώπινου πολιτισμού. Η κατανόηση, από πλευράς κρατικών υποκειμένων του διεθνούς συστήματος της ανάγκης για χαλιναγώγηση του βασικού «επιθετικού» ενστίκτου και της τοποθέτησης πλαισίου κανόνων και υποχρεώσεων στην τελική έκφρασή του, δηλαδή στη διεξαγωγή του πολέμου, απαιτεί ωριμότητα πνεύματος και επαρκή ανάπτυξη του ανθρωπιστικού ιδεώδους.

Μετά από τις συνθήκες της Χάγης του 1899 και 1907, στον εικοστό αλλά και στον εικοστό πρώτο αιώνα, το ΔΕΣ παρουσίασε μεγάλη εξέλιξη, με την θέσπιση των κυριότερων συμβατικών κειμένων, όπως οι Συνθήκες της Γενεύης του 1949 (ΣΓ'49) και η επεξεργασία τους και εξέλιξή τους μέσω των πρόσθετων πρωτοκόλλων του 1977 (ΠΠ'77 I και II), καθώς και άλλων επιπρόσθετων υποστηρικτικών συμβάσεων διεθνών ή πολυμερών, οι οποίες επιχειρούν να προβλέψουν και να οριοθετήσουν ειδικές περιπτώσεις και καταστάσεις της διεξαγωγής του πολέμου, όπως η Σύμβαση για την απαγόρευση ορισμένων συμβατικών όπλων του 1980. Παράλληλα, όλο και περισσότερα κράτη συγκαταλέγονται στον κατάλογο αυτών που έχουν υιοθετήσει τις συμβάσεις του ΔΕΣ, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ΣΓ'49 συγκαταλέγονται ανάμεσα στα πιο επικυρωμένα διεθνή κείμενα με 194 συμβαλλόμενα κράτη¹.

Παράλληλα εξελίχθηκε και το εθιμικό ανθρωπιστικό δίκαιο, μέσω της αναγνώρισης της πεποίθησης δικαίου, αναφορικά με τις ενέργειες των εμπολέμων, αλλά και της διερεύνησης και συγκέντρωσης των στοιχείων της διεθνούς πρακτικής κρατών, με

¹. ICRC Databases: «Treaties, States Parties and Commentaries», διαθέσιμο στη δνση: https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=365#panelRatification.

Βλέπε επίσης: Μαρούδα Μαρία-Ντανιέλλα, «Ανθρωπιστικό Δίκαιο που εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις», στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ., (επιμ.), *Δίκαιο Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σσ. 513 -562, σελ. 518.

επιτομή την σχετική μελέτη του ICRC του 2005², δημιουργώντας έτσι υποχρέωση συμμόρφωσης σε κανόνες με εθιμική ισχύ που περιλαμβάνονται σε συγκεκριμένα συμβατικά κείμενα, ακόμα και σε κράτη ή δρώντες που δεν έχουν επικυρώσει τις υπάρχουσες συμβάσεις.

Αμφότερα το συμβατικό και εθιμικό ΔΕΣ, αναπτύχθηκαν καλύπτοντας όχι μόνο τις περιπτώσεις των διεθνών συρράξεων, αλλά και των μη διεθνούς χαρακτήρα συρράξεων³ προσπαθώντας να δώσουν μία συλλογική κάλυψη όλων των περιπτώσεων. Η ανάγκη αυτή προέκυψε, καθώς ο εικοστός αιώνας χαρακτηρίστηκε από μεγάλο αριθμό εμφυλίων πολέμων και απελευθερωτικών αγώνων, ένα κύμα που ήταν λογική συνέχεια του πέρατος της εποχής της αποικιοκρατίας και της αναθεώρησης των συνόρων, προσπαθώντας να διορθώσουν τα κακώς κείμενα αποτελέσματα της κυριαρχίας ξένων δυνάμεων σε χώρες του τρίτου κυρίως κόσμου ή προηγούμενων συμμαχιών και ομοσπονδιών.

Παρατηρείται όμως ότι, οι σύγχρονες ένοπλες συρράξεις τείνουν να έχουν όλο και περισσότερες επιπτώσεις στον άμαχο πληθυσμό, τόσο αναφορικά με τον αριθμό των νεκρών που δεν συμμετέχουν στον πόλεμο, όσο και τις μη στρατιωτικές υποδομές, τα πολιτιστικά μνημεία κλπ, τα υποκείμενα δηλαδή ακριβώς που καλείται να προστατέψει το ΔΑΔ. Υπάρχει λοιπόν μία αντίφαση ανάμεσα σε μία, τυπικά έστω, αυξανόμενη αποδοχή και ανάπτυξη του ΔΑΔ/ΔΕΣ και στην έλλειψη των αποτελεσμάτων, που θα περιμέναμε.

Το λογικό ερώτημα που απορρέει από την αντίφαση αυτή, είναι ποια είναι τα αίτια της αύξησης των παραβιάσεων του ΔΕΣ. Οφείλεται σε υστέρηση των κανόνων που είναι ήδη θεσπισμένοι; Απαιτείται ο εμπλουτισμός και ίσως η αναθεώρηση του υπάρχοντος θεσμικού και εθιμικού δικαίου;

Η άποψη των ειδικών, τείνει προς την θέση ότι οι παραβιάσεις του ΔΑΔ, δεν οφείλονται στην ανεπάρκεια των υφιστάμενων κανόνων, αλλά μάλλον στην απροθυμία εφαρμογής τους από ορισμένα κράτη, καθώς επίσης σε πολλές περιπτώσεις στην έλλειψη των απαραίτητων μέσων εφαρμογής και επιβολής και στην έλλειψη κατάλληλης παιδείας και κουλτούρας σεβασμού των σκοπών που υπηρετούν οι εν λόγω κανόνες. Στο

². Henckaerts JeanMarie, *Μελέτη για το Εθιμικό ΔΑΔ μία συνεισφορά στην κατανόηση και το σεβασμό των κανόνων του ΔΕΣ*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης των ΔτΑ και Ανθρωπιστικής Δράσης Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα 2007, Σελ3 διαθέσιμο στη δνση; https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/gre-irrc_857_henckarts.pdf

³. Πέραν του κοινού άρθρου 3 των ΣΓ '49, το δίκαιο των μη διεθνών συρράξεων, θεσμοθετείται κυρίως μέσω του ΠΠ ΙΙ των ΣΓ'49, του 1977.

συμπέρασμα αυτό, κατέληξε και η Διεθνής Διάσκεψη για την προστασία των Θυμάτων Πολέμου, το 1993, δηλαδή στην ανάγκη εξεύρεσης πρακτικών και μέσων για την ρεαλιστική αντιμετώπιση των παραβιάσεων και όχι για υιοθέτηση νέων συμβατικών κανόνων⁴. Η θέση αυτή οδήγησε στην εκπόνηση του εγχειριδίου του ICRC για το εθιμικό δίκαιο στις ένοπλες συρράξεις, αλλά και σε άλλα κείμενα όπως για παράδειγμα το εγχειρίδιο του Harvard για την εφαρμογή του ΔΕΣ στον αεροπυραυλικό πόλεμο⁵ ή το εγχειρίδιο του ICRC, σχετικά με τον έλεγχο των νέων όπλων⁶.

Καθώς ο πόλεμος αποτελεί πρωτεύων πεδίο εξέλιξης της τεχνολογίας, με εφαρμογή καινοτόμων νέων ιδεών και επιτευγμάτων της επιστήμης στην πολεμική βιομηχανία, οι τεχνολογικές εξελίξεις επιφέρουν βασικές και ριζοσπαστικές αλλαγές στον τομέα των όπλων και των εξοπλισμών και κατ' επέκταση των τακτικών χρησιμοποίησής τους. Οι νέες τεχνολογίες κατασκευής οπλικών συστημάτων, οφείλουν να συμμορφώνονται με τους βασικούς κανόνες του υφιστάμενου συμβατικού και εθιμικού δικαίου, δημιουργώντας παράλληλα την υποχρέωση στους χρήστες αυτών, να αναπτύσσουν τακτικές χρήσης στα πλαίσια των αρχών του ΔΕΣ⁷.

Ειδικά στον τομέα των από αέρος επιχειρήσεων δηλαδή των αεροπορικών και πυραυλικών επιχειρήσεων (στο εξής αεροπυραυλικές επιχειρήσεις), η τεχνολογία έχει επιφέρει αλλαγές, οι οποίες καθιστούν πλέον το αεροπορικό όπλο, έναν αποφασιστικής σημασίας πολλαπλασιαστική δύναμη στα χέρια όχι μόνο των κυρίαρχων κρατών, αλλά και των μη κρατικών δρώντων, οι οποίοι μέχρι τώρα δεν είχαν τη δυνατότητα της αεροπορικής δράσης.

Παράλληλα το φαινόμενο της αστικοποίησης και η δημιουργία υπερπόλεων, έχει μοιραία κατευθύνει την πολεμική σύρραξη προς τον αστικό ιστό, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η εφαρμογή του ΔΕΣ και να απαιτείται σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό η

⁴. Διεθνής Διάσκεψη για την Προστασία των Θυμάτων Πολέμου, Γενεύη, 30 Αυγούστου-1 Σεπτεμβρίου 1993, Τελική Διακήρυξη, *IRRC*, αριθμ. 296, 1993, σελ. 381.

Βλ. επίσης: Henckaerts JeanMarie, *Μελέτη για το Εθιμικό ΔΑΔ μία συνεισφορά στην κατανόηση και το σεβασμό των κανόνων του ΔΕΣ*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης των ΔτΑ και Ανθρωπιστικής Δράσης Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα 2007, Σελ3 διαθέσιμο στη δνση; https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/gre-irrc_857_henckarts.pdf.

⁵. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research/Harvard University/Cambridge 2009.

⁶. Lawand Kathleen, Coupland Robin, Herby Peter, *A Guide to the Legal Review of new Weapons and Methods of Warfare. Measures to implement A36 of AP I of 1977*, Geneva, January 2006 Revision.

⁷. Ibid, note 6 pg. 4. «...and to impose restrictions on the use of weapons».

προσπάθεια για προσαρμογή των πολεμικών τακτικών και μέσων, στους κανόνες που αυτό υπαγορεύει.

Είναι όμως δυνατόν η εξέλιξη της τεχνολογίας και οι νέες συνθήκες, να έχουν πλέον επιφέρει μία τόσο ριζοσπαστική μεταβολή στη φύση των πολεμικών συρράξεων, ώστε το υπάρχον δίκαιο να υστερεί στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που εμφανίζονται κατά την εφαρμογή του σε αυτές; Απαιτείται η επανεξέτασή του ή ακόμα και η αναθεώρησή του, προκειμένου να ακολουθεί τις εξελίξεις της τεχνολογίας που διέπουν τον σύγχρονο πόλεμο ή είναι δυνατόν αυτό να επιτευχθεί με επιπλέον μελέτη της εφαρμογής του στις νέες τακτικές και την δημιουργία οδηγιών προς τους εμπλεκόμενους για τα νέα όπλα και την χρήση τους;

Με δεδομένη την καθοριστική θέση που έχουν λάβει οι αεροπορικές και πυραυλικές επιχειρήσεις στις σύγχρονες συρράξεις και την καλπάζουσα τεχνολογική εξέλιξη που τις διέπει, η παρούσα εργασία, θα εξετάσει εάν απαιτείται αλλαγή επί της βάσης του υφιστάμενου ΔΑΔ, στο χώρο αυτό, εξαιτίας των εξελίξεων που έχουν επέλθει αλλά και έπονται στο μέλλον. Η εργασία θα επικεντρωθεί στον τομέα του αεροπορικού και πυραυλικού πολέμου, με έμφαση κυρίως στις επιθετικές, αλλά και στις αμυντικές επιχειρήσεις.

Ως επιστημονικά Ερωτήματα της Εργασίας τίθενται τα εξής:

α. Μπορούν οι υφιστάμενοι κανόνες του ΔΑΔ να καλύψουν τις περιπτώσεις χρήσης των τεχνολογικά εξελιγμένων μέσων, στο σύγχρονο πεδίο των αεροπορικών και πυραυλικών ένοπλων συγκρούσεων και να ανταποκριθούν στις ανάγκες προστασίας των υποκειμένων του ΔΑΔ από αυτά;

β. Έχουν οι τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις επιφέρει τέτοιες αλλαγές στις αεροπορικές και πυραυλικές επιχειρήσεις ώστε να υπαγορεύουν την αναγκαιότητα αντίστοιχης εξέλιξης του ΔΑΔ προκειμένου να ανταποκρίνεται στις δημιουργηθείσες νέες ανάγκες;

Μεθοδολογία

Η εργασία δεν θα παραθέσει εκ νέου τους συμβατικούς και εθιμικούς κανόνες του ΔΑΔ αλλά αρχικά, θα προχωρήσει σε ένα επιλεκτικό σχολιασμό τους και στην απαρίθμηση των συνθηκών που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον αεροπυραυλικό πόλεμο. Στη συνέχεια θα εξετάσει τις απόπειρες δημιουργίας εγχειριδίων για την διερεύνηση και την κανονικοποίηση της εφαρμογής των κανόνων του ΔΔΕΣ, στον συγκεκριμένο τομέα, εξετάζοντας ταυτόχρονα, αν μέσω αυτών των εγχειριδίων καλύπτεται η νομική πλευρά της διεξαγωγής των αεροπυραυλικών επιχειρήσεων.

Στο δεύτερο μέρος θα εξεταστούν οι παράμετροι της αστικοποίησης αλλά και των τεχνολογικών εξελίξεων στον αεροπυραυλικό πόλεμο, ως οι δύο βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εξέλιξη και τις διαφοροποιήσεις που έχουν επέλθει στον χώρο, δημιουργώντας έτσι την βάση για την εξέταση των ειδικών θεμάτων και προκλήσεων που γεννώνται από αυτούς.

Από αυτές τις προκλήσεις θα εξεταστούν, η διαδικασία της στοχοποίησης που επηρεάζει κάθε αεροπυραυλικό χτύπημα, η αυτοματοποίηση των νέων Ο/Σ και η επίδρασή της στην αποτελεσματικότητά τους, οι επιδράσεις από την εξέλιξη των μη επανδρωμένων αεροσκαφών (MEA, UAVs) και τέλος οι επιδράσεις από την αναχαίτιση των βαλλιστικών πυραύλων στους αντιμαχόμενους, αλλά και σε τρίτους εμπλεκόμενους. Επιπλέον, θα εξεταστεί το πώς οι νέες τεχνολογίες δίνουν πλέον την δυνατότητα χρήσης του αεροπορικού όπλου, σε φορείς που ως τώρα δεν την είχαν, όπως μη κρατικοί δρώντες, απελευθερωτικά κινήματα, τρομοκρατικές οργανώσεις και "αντιπρόσωποι" άλλων κρατών σε πολεμικές συρράξεις.

Στην εργασία περιλαμβάνονται δύο περιπτωσιολογικές μελέτες, για την ενίσχυση της έρευνας εφαρμογής των νέων τεχνολογιών, κυρίως από δρώντες που δεν είχαν την δυνατότητα από αέρος επίθεσης ως τώρα. Θα εξεταστεί ο τρόπος χρήσης αυτών, από χρήστες μη εξοικειωμένους με το αεροπυραυλικό όπλο και τις παραμέτρους διεξαγωγής αυτού του πολέμου, αλλά και πιο δύσκολα ελεγχόμενους από τους μηχανισμούς του ΔΔΕΣ.

Πρώτα η μελέτη των επιθέσεων στη Σαουδική Αραβία, με τη χρήση βαλλιστικών και cruise πυραύλων, αλλά και με χρήση MEA, από τους αντάρτες Houthi της Υεμένης αλλά και (όπως εικάζεται από την ΣΑ) από πολιτοφυλακές στο νότιο Ιράκ, δρώντων που

έχουν πλέον αποκτήσει την δυνατότητα αεροπυραυλικών επιχειρήσεων, ενεργώντας ως “proxies”, άλλων δυνάμεων. Θα εξεταστεί η μεταφορά της σύρραξης σε τρίτο κράτος δηλαδή την ΣΑ, μέσω των δυνατοτήτων που δίνονται από το αεροπορικό όπλο.

Η δεύτερη μελέτη αφορά στην πολεμική σύρραξη Αρμενίας- Αζερμπαϊτζάν στον πρόσφατο πόλεμο του Nagorno Karabakh, η οποία κατά πολλούς, δεικνύει το μέλλον του από αέρος πολέμου, καθώς χρησιμοποιήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά μη επανδρωμένα συστήματα. Επιπλέον πρόκειται για μία σύρραξη, όπου κράτη με μικρή εμπειρία στον αεροπορικό πόλεμο και κατ’ επέκταση στους κανόνες που τον διέπουν διεξήγαγαν ευρύ αεροπορικό αγώνα με την βοήθεια της νέας τεχνολογίας.

Η διαδικασία της έρευνας, θα προσπαθήσει να αποδείξει ότι οι υφιστάμενοι κανόνες του ΔΑΔ, αρκούν για τον έλεγχο των αεροπυραυλικών επιχειρήσεων αλλά απαιτείται η προσαρμογή των κανόνων αυτών στις νέες συνθήκες και τεχνολογίες, καθώς και ο έλεγχος των εξελίξεων, τόσο από κρατικούς όσο και από διεθνείς φορείς. Στο τελευταίο κεφάλαιο θα εξεταστεί η απαίτηση έκδοσης νέων κειμένων που θα διέπουν τον αεροπυραυλικό πόλεμο, ο έλεγχος των νέων δρώντων στο πεδίο αυτό καθώς και η περίπτωση της επικράτησης της τεχνητής νοημοσύνης και πως αυτή θα διαφοροποιήσει τις εξελίξεις.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΔΑΔ ΚΑΙ ΟΙ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΔΑΔ ΚΑΙ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Με τον όρο αεροπορικός πόλεμος, εννοούμε ένα σύνολο από επιχειρήσεις, τόσο επιθετικές όσο και αμυντικές, για τις οποίες χρησιμοποιούνται αεροπορικά μέσα, προκειμένου να επιβληθεί η θέληση του μας επί του αντιπάλου. Με τον όρο αεροπορικά μέσα, για την παρούσα εργασία, εννοούμε κάθε μέσο το οποίο δύναται να εκτελέσει επιθετική από αέρος ενέργεια (αεροσκάφος επανδρωμένο ή μη, βαλλιστικός πύραυλος, πύραυλος cruise, πύραυλοι αέρος εδάφους), αλλά και τα μέσα αντιμετώπισής τους δηλαδή τα αντιαεροπορικά Οπτικά Συστήματα (Ο/Σ), είτε αυτά είναι πυραυλικά ή άλλης μορφής.

1.1 Το υφιστάμενο θεσμικό και εθιμικό ΔΑΔ. Κύρια σημεία, κανόνες και κρατική πρακτική

Σαν Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (ΔΑΔ), ή Διεθνές Δίκαιο Ενόπλων Συρράξεων (ΔΔΕΣ), μπορούμε να ορίσουμε το σύνολο των κανόνων που έχουν σαν σκοπό να περιορίσουν τις ανθρωπιστικές συνέπειες των ένοπλων συρράξεων⁸. Σκοπός του είναι, αφενός να προστατεύσει τα πρόσωπα που δεν μετέχουν ή δεν μετέχουν πλέον στις εχθροπραξίες (τραυματίες, ασθενείς, ναυαγοί, αιχμάλωτοι) και αφετέρου ο έλεγχος και περιορισμός των μεθόδων και των μέσων του πολέμου που χρησιμοποιούνται από τα εμπόλεμα μέλη⁹. Εν ολίγοις το ΔΑΔ, συνίσταται σε εκείνους τους κανόνες του ΔΔ, οι οποίοι εξασφαλίζουν τις ελάχιστες απαιτήσεις ανθρωπισμού που είναι απαραίτητο να γίνονται σεβαστές σε κάθε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης¹⁰.

Ονομάζεται δε επίσης και ΔΕΣ ή δίκαιο του πολέμου (jus in Bello), καθώς οι πρώτες προσπάθειες καθορισμού του, αφορούσαν ως επί το πλείστον την κανονικοποίηση

⁸. Meltzer Nils ICRC: *IHL, A comprehensive introduction*, Cambridge University Press 2005, σελ 17, διαθέσιμο στη δνση: <https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-4231-002-2019.pdf>

⁹. Μαρούδα Μαρία-Ντανιέλλα, «Ανθρωπιστικό Δίκαιο που εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις», στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ. , (επιμ.), *Δίκαιο Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σσ. 513 -562, σελ 517,παρ. 940.

¹⁰. *Ibid.*, note 8, σελ.17

της διεξαγωγής του πολέμου από πλευράς τακτικών και μέσων και αποτυπώθηκε κατά στις Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και 1907.

Οι προσπάθειες με την θέσπιση του συμβατικού ΔΑΔ, συνεχίστηκαν με κυριότερη έκφρασή τους τις τέσσερις συμβάσεις της Γενεύης του 1949 (ΣΓ'49), όπου πλέον δεν αποτυπώθηκε το δίκαιο διεξαγωγής του πολέμου, αλλά οι κανόνες για την αντιμετώπιση των αποτελεσμάτων του πολέμου, δηλαδή της προστασίας των ατόμων που δεν μετέχουν ή δεν μετέχουν πλέον στις εχθροπραξίες, των υποδομών, των πολιτιστικών μνημείων αλλά και των μέσων και οργανώσεων που έχουν σαν ρόλο την ανακούφιση από τα δεινά του πολέμου και την προστασία όσων έχουν ανάγκη από βοήθεια.

Οι δύο αυτές εκφράσεις του ΔΑΔ, συμπληρώθηκαν από τα δύο πρόσθετα πρωτόκολλα των συμβάσεων της Γενεύης(ΠΠ' I και II/'77), που δημιουργήθηκαν το 1977. Παραθέτοντας εκ νέου το δίκαιο του πολέμου αυτή τη φορά για συγκρούσεις διεθνούς αλλά και μη διεθνούς χαρακτήρα, άμβλυναν τη διάκριση μεταξύ των δύο κατηγοριών ΔΑΔ, με αποτέλεσμα πλέον οι εκφράσεις ΔΑΔ, ΔΕΣ και Δίκαιο του Πολέμου, να θεωρούνται και να παρουσιάζονται ταυτόσημες, τόσο από στη βιβλιογραφία όσο και στην πρακτική¹¹.

Αξίζει να γίνει αναφορά στη διαφορά μεταξύ του δικαίου που αφορά στην απαγόρευση και αποτροπή του πολέμου (Jus ad Bellum ή Jus contra Bellum) και ισχύει μέχρι την αρχή των εχθροπραξιών και στο ΔΕΣ, το οποίο τίθεται σε εφαρμογή αφού η ένοπλη σύρραξη έχει ξεσπάσει. Οι κανόνες του ΔΕΣ ισχύουν στον ίδιο βαθμό ανεξάρτητα από τον ρόλο επιτιθέμενου ή αμυνόμενου ή τις οποιεσδήποτε παραβιάσεις του jus ad Bellum που οδήγησαν στην σύρραξη ή την προσφυγή στη βία ή την αυτοάμυνα (equality of belligerents)¹², όπως αποσαφηνίζεται και στο Προοίμιο του ΠΠ'Ι /77¹³.

Ταυτόχρονα με το συμβατικό ΔΑΔ, αναπτύχθηκε και το αντίστοιχο εθιμικό, προκειμένου να καλύψει τυχόν ελλείψεις ή περιπτώσεις μη αποδοχής των συμβάσεων από κράτη ή άλλους δρώντες. Τα βασικά κείμενα δηλαδή οι συμβάσεις της Χάγης (1899-1907), οι κανονισμοί των νόμων και εθίμων του πολέμου στην ξηρά του 1907, και οι ΣΓ'

¹¹. *Ibid*, note 9 σελ. 519, παρ. 950.

¹². *Ibid*. note 8, p. 17.

¹³. ΠΠ'77 I, Preamble, Σελ 9: «Reaffirming further that the provisions of the Geneva Conventions of 12 August 1949 and of this Protocol must be fully applied in all circumstances to all persons who are protected by those instruments, without any adverse distinction based on the nature or origin of the armed conflict or on the causes espoused by or attributed to the Parties to the conflict».

(1864,1906,1929, 1949) αναγνωρίστηκαν ως εθιμικό δίκαιο από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ), κατά την παροχή γνωμοδότησης για την «*Νομιμότητα της απειλής ή χρήσης πυρηνικών όπλων*», αλλά το ίδιο έχει συμβεί και με τους περισσότερους κανόνες του συμβατικού ΔΑΔ¹⁴.

Στις περιπτώσεις αυτές ιδιαίτερο βάρος έχει δοθεί, στα κριτήρια ανάδειξης ενός συμβατικού κανόνα σε εθιμικού και κυρίως στον εντοπισμό της αποδεκτής πρακτικής των κρατών (state practice). Συγκεκριμένα, καθώς μιλάμε για πρακτικές στην χρήση όπλων και στις τακτικές πολέμου, είναι λογικό να είναι μεγαλύτερης σημασίας, οι πρακτικές των κρατών τα οποία επηρεάζονται περισσότερο, ήτοι αυτών που διαθέτουν αυτά τα όπλα ή έχουν δεχθεί επιθέσεις από αυτά. Έτσι για παράδειγμα στην *Συνθήκη Απαγόρευσης Οπλων Διασποράς (Δουβλίνο 2008)*, πολλά κράτη δεν επικύρωσαν τη συνθήκη καθώς μεγάλο μέρος του οπλοστασίου τους βασίζεται στα εν λόγω πυρομαχικά και η απαγόρευσή τους θα μείωνε σε μεγάλο βαθμό την στρατιωτική τους δύναμη. Αντίθετα, άλλα κράτη που διαθέτουν ή που έχουν πληγεί από τα εν λόγω όπλα, είναι μέλη της συνθήκης δημιουργώντας ισχυρή κρατική πρακτική αφού είναι άμεσα ενδιαφερόμενα. Εν τέλει η πρακτική δεν απαιτείται να είναι τόσο οικουμενική, όσο εκτεταμένη και αντιπροσωπευτική, περιλαμβάνοντας «*την πρακτική των κρατών των οποίων τα συμφέροντα επηρεάζονται περισσότερο*»¹⁵.

Αυτό καθιστά δύσκολη την αναγνώριση κρατικής πρακτικής καθώς αυτή θα πρέπει να είναι ουσιαστικά ομοιόμορφη. Βέβαια, συχνά η αντίθετη κρατική πρακτική, σε ένα θέμα, μπορεί να συνηγορεί στην αναγνώριση εθίμου, εάν τα κράτη που ασκούν αντίθετη πρακτική, επισήμως το αρνούνται ή το καταδικάζουν¹⁶. Στην περίπτωση αυτή είναι δυνατό να αναγνωριστεί ομοιομορφία στο state practice¹⁷. Παράδειγμα η άρνηση από τους δρώντες της εμπλοκής μη στρατιωτικών στόχων σε πολλές συρράξεις, όπως στην πρώην Γιουγκοσλαβία ή στη Συρία ή η απόδοση της καταστροφής τους σε τεχνικό λάθος ή λάθος

¹⁴. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ 67, βλέπε επίσης: *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 66.

¹⁵. *North Sea Continental Shelf*, Judgment, I.C.J. Reports 1969, p. 3, p. 43, par. 74.

¹⁶. Henckaerts Jean Marie, *Μελέτη για το Εθιμικό ΔΑΔ μία Συνεισφορά στην Κατανόηση και το Σεβασμό των Κανόνων του ΔΕΣ*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης των ΔτΑ και Ανθρωπιστικής Δράσης Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα 2007, Σελ7, διαθέσιμο στη δνση: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/gre-irrc_857_henckarts.pdf.

¹⁷. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984, p. 392, σελ. 98,παρ. 186.

στοχοποίησης, συνηγορεί στην θέσπιση πρακτικής του κανόνα της διάκρισης, αλλά επιπλέον δημιουργεί και πεποίθηση δικαίου αφού οι δράστες αποδέχονται το άνομο της πρακτικής αυτής.^{18,19}

Αναφορικά με το Εθιμικό ΔΑΔ, ένα βασικό κείμενο αναφοράς, αποτελεί η μελέτη του ΔΕΕΣ του 2005, όπου αρχικά καταγράφονται 161 εθιμικοί κανόνες του ΔΕΣ και στον δεύτερο τόμο, παρατίθεται εκτενής κρατική πρακτική

Έτσι πέραν των κανόνων του συμβατικού δικαίου που περιλαμβάνονται στα κείμενα που αναφέρθηκαν ανωτέρω, η ένοπλη σύγκρουση διέπεται από τις παρακάτω εθιμικές αρχές οι οποίες όταν εφαρμόζονται, μπορούν να καθορίσουν την νόμιμη τακτική των πολεμικών επιχειρήσεων από την συμπεριφορά των ενόπλων έως την χρήση των νέων όπλων και τεχνολογιών :

- η αρχή της Διάκρισης. Αναφέρεται στη διάκριση μεταξύ αμάχων και μαχητών αλλά και γενικά στρατιωτικών και μη στόχων
- η απαγόρευση της επίθεσης εναντίον όσων είναι εκτός μάχης (*hors de combat*)
- η αρχή του ανθρωπισμού. Αναφέρεται στην απαγόρευση πρόκλησης μη απαραίτητου πόνου ή καταστροφών
- η αρχή της στρατιωτικής αναγκαιότητας
- η αρχή της αναλογικότητας.

Το ΔΕΣ λοιπόν αναγνωρίζει ότι σε μία πολεμική σύρραξη, υφίσταται ο αντικειμενικός σκοπός της επιβολής επί του αντιπάλου και ως εκ τούτου, υπάρχει η αναγκαιότητα προσβολής συγκεκριμένων στόχων με χρήση βίας, προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός. Αυτό που προσπαθεί να αντιμετωπίσει το ΔΑΔ, είναι η αναγκαιότητα αυτή, να μην επικαλύπτει την αρχή της προστασίας των αμάχων και την εμπλοκή αυτών στις εχθροπραξίες ή την αρχή της μη χρήσης υπέρμετρης βίας. Ακόμα και

¹⁸. Henckaerts Jean Marie and Doswald-Beck Louise, *ICRC: Customary IHL, Volume I: Rules*, Cambridge University Press 2005, Διαθέσιμο στη δνση: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>.

Για την κρατική πρακτική βλ. *ICRC IHL Database, Customary IHL, Practice*, διαθέσιμο στην δνση: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>.

¹⁹. Επιπλέον, για την κωδικοποίηση του εθίμου σε ειδικές περιπτώσεις βλ. «Εγχειρίδιο του Σαν Ρέμο για το ΔΔ που εφαρμόζεται στις κατά θάλασσα Ένοπλες Συρράξεις/1994», «Εγχειρίδιο του Σαν Ρέμο, για το ΔΔ που εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα/2006» και «Αεροπορικός πόλεμος : το νέο εγχειρίδιο από το πρόγραμμα Χάρβαρντ για το ΔΑΔ/2010».

στις περιπτώσεις που η αρχή της στρατιωτικής αναγκαιότητας, οδηγεί στην αναγκαστική παράβλεψη των αρχών της διάκρισης και του ανθρωπισμού, αυτό πρέπει να διέπεται από την αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή να γίνεται μόνο στο βαθμό που είναι απαραίτητο για την επίτευξη του σκοπού.

Οι ανωτέρω αρχές οφείλουν να διέπουν κάθε στρατιωτική επιχείρηση και να αποτελούν γνώμονα ενεργειών κάθε στρατιωτικού Δκτῆ, προκειμένου οι αποφάσεις του να βρίσκονται στο πνεύμα του ΔΑΔ/ΔΕΣ.

Στα επόμενα κεφάλαια, θα παρατεθεί η εφαρμογή αυτών των αρχών στις αεροπυραυλικές επιχειρήσεις και θα επιχειρηθεί να εξεταστεί αν η εξέλιξη της πολεμικής τεχνολογίας επηρεάζει την ισχύ τους στον σύγχρονο από αέρος πόλεμο.

1.2 Τα συμβατικά κείμενα που αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στον αεροπορικό και πυραυλικό πόλεμο

Τα συμβατικά κείμενα του ΔΕΣ, αρχίζοντας από τον 19^ο αιώνα, όπως είναι λογικό δεν αναφερόντουσαν στον από αέρος πόλεμο, καθώς αυτός δεν υπήρχε ή έστω ήταν σε νηπιακή φάση. Σαν πρώτη περίπτωση δημιουργίας κανόνα για τον από αέρος πόλεμο , μπορεί να θεωρηθεί, η αποστολή γράμματος από τον κόμη Bismarck προς την γαλλική κυβέρνηση κατά τον γάλλο-γερμανικό πόλεμο του 1870-71, όπου προτείνεται η αντιμετώπιση των χειρίστων αερόστατων, που συλλαμβάνονται στα εχθρικά μετόπισθεν ως αιχμαλώτων πολέμου χωρίς διάκριση. Έχουμε λοιπόν την προσπάθεια αναγνώρισης του αερόστατου ως στρατιωτικού μέσου και ως εκ τούτου την αναγνώριση των χειριστών του ως εμπόλεμους που υπόκεινται στους νόμους του πολέμου.

Στη συνέχεια, στα βασικά συμβατικά κείμενα, οι αναφορές στον αεροπορικό πόλεμο ήταν πάλι περιορισμένες, πράγμα που άρχισε να αλλάζει με την εξέλιξη του όπλου. Η εξέλιξη δηλαδή της τεχνολογίας που αφορά τον αεροπορικό πόλεμο και η κατά συνέπεια η πιο εκτενής χρήση του αεροσκάφους στις μετέπειτα συρράξεις, επηρέασε την εξέλιξη του ΔΕΣ, οδηγώντας την στην διερεύνηση των τρόπων που θα μπορούσε το νέο όπλο να ενσωματωθεί στους κανόνες του ΔΑΔ.

Επιπλέον, η αναγνώριση του αεροπορικού όπλου στο συμβατικό δίκαιο και η θεσμοθέτηση των κανόνων διεξαγωγής του αεροπορικού πολέμου, καθιστά νόμιμη τη

διεξαγωγή του αεροπορικού πολέμου, εφόσον φυσικά αυτός διεξάγεται υπό τη σκέπη των εν λόγω κανόνων.

1.2.1 Συμβάσεις Χάγης 1899 και 1907. Η πρώτη διάσκεψη της Χάγης του 1899, απαγόρευσε την άφεση πυρομαχικών και εκρηκτικών, από αερόστατα ή άλλα καινούργια μέσα της ίδιας φύσεως (αεροπορικής). Αποτελεί με τον τρόπο αυτό τον πρώτο κανόνα που διέπει άμεσα την από αέρος επίθεση. Διερευνώντας τον λόγο θέσπισης του εν λόγω κανόνα θα δούμε ότι η βάση του βρίσκεται σε δύο σημεία. Αφενός στο άρθρο 25 που αναφέρεται στον περιορισμό του βομβαρδισμού ανοχύρωτων κατοικημένων περιοχών και στο 27 που αναφέρεται στην προστασία μη στρατιωτικών στόχων όπως πολιτιστικά μνημεία, σχολεία, νοσοκομεία κλπ²⁰. Ο συνδυασμός των κανόνων αυτών, με το γεγονός ότι η δυνατότητα στοχοποίησης από το αερόστατο, ουσιαστικά καθιστά αδύνατη την εφαρμογή της διάκρισης και ως εκ τούτου την προστασία των αμάχων και των μη στρατιωτικών στόχων, οδήγησε τις ΗΠΑ στην υποβολή πρότασης για υιοθέτηση της απαγόρευσης, με πενταετή ισχύ. Η απαγόρευση επικυρώθηκε εκ νέου στην δεύτερη συνδιάσκεψη και καταγράφηκε στην διακήρυξη XIV²¹.

Σε αυτήν τη θεωρία μάλιστα βασίστηκαν δύο αποφάσεις του Έλληνο-Γερμανικού Δικαστηρίου Διαιτησίας (Greco-German Arbitration Tribunal, 1927-30), με τις οποίες καταδικάστηκε η Γερμανία για τον εναέριο βομβαρδισμό των ουδέτερων πόλεων της Θεσσαλονίκης και του Βουκουρεστίου το 1916. Το δικαστήριο επικαλέστηκε τη δεύτερη Σύμβαση της Χάγης του 1899, θεωρώντας ότι το άρθρο 25 αυτής, στο οποίο απαγορεύεται «ο βομβαρδισμός πόλεων (...) που δεν υπερασπίζονται», καθώς και το άρθρο 26, το οποίο απαιτεί από «...το διοικητή μιας δύναμης που επιτίθεται, πριν αρχίσει έναν βομβαρδισμό (...) να προειδοποιήσει τις αρχές»²², θα έπρεπε να ισχύσουν και στην περίπτωση μίας αεροπορικής επίθεσης βομβαρδισμού. Βλέπουμε λοιπόν ότι αν και το υφιστάμενο δίκαιο δεν αναφερόταν συγκεκριμένα σε αεροπορική επίθεση για τους εν λόγω κανόνες, αυτοί ίσχυσαν και στην περίπτωση αυτή.

²⁰. Βλ. Goda S.J Paul J., «The Protection of Civilians from Bombardment by Aircraft: The Ineffectiveness of the International Law of War», *Military Law Review* 1993.

²¹. ICRC Database, Treaties, States Parties and Commentaries, *Declaration (XIV) Prohibiting the Discharge of Projectiles and Explosives from Balloons*. The Hague, 18 October 1907, διαθέσιμο στην δνση: <https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=10BB640A9FF13B49C12563CD002D6895>

²². Γιαρένης Ευγένιος, «Ο εναέριος Πόλεμος και οι Διεθνείς κανόνες για την ρύθμισή του», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, Τεύχος Μαΐου 2007, Σχολή Πολέμου Αεροπορίας, Αθήνα 2007, σελ 8.

1.2.2 Το σχέδιο Κανόνων της Χάγης του 1923. Για πρώτη φορά μετά την εκτενή χρήση του αεροσκάφους στον Πρώτο ΠΠ, αναδύθηκε η ανάγκη για την υιοθέτηση κανόνων, για την ρύθμιση του αεροπορικού πολέμου, στα βήματα των αντίστοιχων του χερσαίου και του ναυτικού. Έτσι στη συνδιάσκεψη της Ουάσινγκτον το 1922, για τον αφοπλισμό, αποφασίστηκε η δημιουργία μίας επιτροπής νομικών, προκειμένου να εξετάσει κατά κύριο λόγο αν το υφιστάμενο δίκαιο του πολέμου στην ξηρά και θάλασσα, καλύπτει την περίπτωση του αεροπορικού πολέμου και αν όχι ποιες τροποποιήσεις απαιτείται να γίνουν. Ο αεροπορικός πόλεμος λοιπόν άρχισε να αποτελεί αντικείμενο σκέψης στη βάση του ΔΔ. Η επιτροπή θέσπισε ένα σύνολο κανόνων οι οποίοι όμως δεν κατάφεραν να καταστούν συμβατικό δίκαιο, αφού το κείμενο που συντάχθηκε, δεν υπογράφηκε από κανένα από τα συμμετέχοντα στις διαδικασίες κράτη²³. Παρόλαυτα αν και δεν κατέστη δεσμευτικό, το σχέδιο κανόνων αποτέλεσε μεγάλη επιρροή στη διεθνή πρακτική.²⁴ Οι κανόνες αναφέρονταν μεταξύ άλλων, στον ορισμό του στρατιωτικού αεροσκάφους, την αναγνώριση του πληρώματος του εμπόλεμου και του ουδέτερου αεροσκάφους, αλλά και στην προστασία των πληρωμάτων εξουδετερωμένου αεροσκάφους.

Φτάνοντας στην διεξαγωγή των εχθροπραξιών με την χρήση του εν λόγω όπλου, οι κανόνες είναι ως επί το πλείστον μία μεταφορά των κανόνων της επίγειας και θαλάσσιας σύρραξης, λαμβάνοντας όμως υπόψη τις δυνατότητες στοχοποίησης και ευστοχίας του αεροσκάφους.

1.2.3 Το Δίκαιο της Γενεύης 1949. Οι τέσσερις συμβάσεις της Γενεύης του 1949, μαζί με τα δύο πρόσθετα πρωτόκολλα του 1977, είναι οπωσδήποτε τα πρώτα συμβατικά κείμενα που περιλαμβάνουν διατάξεις που αφορούν ειδικά στις αεροπορικές επιχειρήσεις και τα αποτελέσματά τους. Πέραν δηλαδή των κανόνων του πολέμου που αφορούν κάθε πολεμική επιχείρηση (στοχοποίηση, βομβαρδισμός, κλπ) και των κανόνων προστασίας των αμάχων και των φορέων ανθρωπιστικής υποστήριξης, υπάρχουν κάποιοι κανόνες που αναφέρονται αποκλειστικά στις αεροπορικές δυνάμεις των εμπόλεμων και διακανονίζουν την συμπεριφορά τους αναλογικά με τα θέματα αυτά. Πιο συγκεκριμένα:

- Προστασία των ατόμων που πέφτουν με αλεξίπτωτο από αφορ σε κίνδυνο. Τα εν λόγω άτομα υποπίπτουν στην κατηγορία *hors de combat* και

²³. *Ibid*, note 22.

²⁴. Spraight M., «*Air Power and War Rights*», London, Longmans, Green and Co. Ltd, σελ 42-43.

προστατεύονται ενώ διαχωρίζονται σαφώς από τους εμπόλεμους αλεξιπτωτιστές οι οποίοι εκτελούν πτώση ως μέρος αερομεταφερόμενης επίθεσης²⁵.

- Προστασία των πληρωμάτων των πολιτικών αεροσκαφών των εμπόλεμων μερών και των πολιτών που επιβαίνουν σε στρατιωτικά αφη.²⁶

- Η προστασία των υγειονομικών αφών, και των πληρωμάτων τους, αλλά και άδεια υπέρπτωσης σε εναέριο χώρο ουδέτερων χωρών, ακόμα και προσγείωση σε ουδέτερα αεροδρόμια, σε περίπτωση ανάγκης²⁷, περιγράφεται στην πρώτη ΣΓ'49.

Επίσης το ΠΠ' 77 I, περιέχει επτά άρθρα που αφορούν στην προστασία και γενικά τη διαχείριση των υγειονομικών αφών και τον τρόπο χρήσης τους²⁸, η οποία σε οποιαδήποτε περίπτωση, οφείλει να περιορίζεται σε υγειονομικούς σκοπούς, ακόμα και για τα κατασχεθέντα αφη του εχθρού.

1.2.5 Άλλες συμβάσεις και κείμενα με εφαρμογή στις αεροπορικές επιχειρήσεις. Πέραν των συνθηκών που αναφέρονται στο γενικό ΔΕΣ, υπάρχουν και άλλα συμβατικά κείμενα, τα οποία περιλαμβάνουν κανόνες που έχουν εφαρμογή άμεσα ή έμμεσα στις αεροπυραυλικές επιχειρήσεις. Παραδείγματα είναι η Σύμβαση των ΗΕ για τα βιολογικά όπλα του 1972, και η αντίστοιχη για τα χημικά όπλα του 1993. Κοινό σημείο των συμβάσεων η απαγόρευση όχι μόνο της χρήσης αλλά και της αποθήκευσης των εν λόγω όπλων. Η χρήση των βιολογικών και χημικών όπλων, γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό με την χρήση του αεροσκάφους και του βαλλιστικού πυραύλου, ως μέσων άφεσης των φορέων τους, προκειμένου να επιτευχθεί η τήρηση απόστασης ασφαλείας από τον επιτιθέμενο. Με τον ίδιο τρόπο συνδέονται και οι συνθήκες απαγόρευσης συγκεκριμένων συμβατικών όπλων του 1980, και όπλων διασποράς του 2008, καθώς επιβάλουν επίσης κανόνες που οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη στην επιλογή των όπλων που χρησιμοποιούνται στον αεροπυραυλικό πόλεμο.

Συμπερασματικά, διαφαίνεται ότι το αεροπορικό όπλο έχει πλέον από την εποχή της σύνταξης του δικαίου της Γενεύης, γίνει αποδεκτό ως νόμιμο όπλο, που χρησιμοποιείται στις ένοπλες συρράξεις και ως εκ τούτου καθιστά τις αεροπορικές

²⁵. ΠΠ I '77, Art 42.

²⁶. ΣΓ I/ '49, Art 13, para 4, 5.

²⁷. *Ibis* note 25, Art 36.

²⁸. ΠΠ I '77, Art 24-30.

επιχειρήσεις νόμιμες πολεμικές ενέργειες. Με τον τρόπο αυτό καθίστανται τα αεροπορικά μέσα, αντικείμενα του ΔΕΣ και οφείλουν να συμμορφωθούν με τις διατάξεις των συμβάσεων και των πρωτοκόλλων. Οι διατάξεις δηλαδή των συμβατικών κειμένων του ΔΑΔ, βρίσκουν εφαρμογή στις αεροπορικές επιχειρήσεις, ακόμα και αν δεν έχουν δημιουργηθεί αρχικά για αυτές, με τον ίδιο τρόπο που εφαρμόζονται στον επί ξηράς και κυρίως στον θαλάσσιο πόλεμο.²⁹

Το κύριο όμως σημείο ενδιαφέροντος είναι ότι η ανάγκη για ένταξη των αεροπορικών επιχειρήσεων στο ΔΕΣ, υποδείχθηκε από την εξέλιξη της σχετικής τεχνολογίας και την ανάπτυξη κατ' επέκταση του όπλου, πράγμα που αναδεικνύει την επίδραση ακριβώς της τεχνολογικής εξέλιξης στην σύνδεσή του με το ΔΑΔ.

Φυσικά το υφιστάμενο δίκαιο, δεν περιλαμβάνει διατάξεις που αναφέρονται άμεσα ούτε στον πυραυλικό πόλεμο, αν και την εποχή της σύνταξης των πρόσθετων πρωτοκόλλων, η πυραυλική τεχνολογία είχε εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό συμπαρασύροντας και την αντίστοιχη αντιπυραυλική άμυνα. Παρόλαυτα μπορεί να ειπωθεί ότι οι περισσότερες διατάξεις που αφορούν τον βομβαρδισμό και την στοχοποίηση άπτονται και της χρήσης των πυραυλικών Ο/Σ.

²⁹. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, 2015, σελ 69.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΑΔ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Παρόλο που όπως αναφέρεται ανωτέρω, τα συμβατικά κείμενα βρίσκουν εφαρμογή και περικλείουν τον αεροπυραυλικό πόλεμο, το συγκεκριμένο πεδίο δεν παύει να έχει ιδιαιτερότητες σχετικές με την φύση των όπλων, την τακτική χρησιμοποίησής τους και κυρίως τα επιχειρησιακά χαρακτηριστικά τους όπως η ταχύτητα, η αμεσότητα και η εμβέλεια. Τα συμπεράσματα λοιπόν του προηγούμενου κεφαλαίου, αναδεικνύουν την ανάγκη για την επιστημονικά τεκμηριωμένη προσαρμογή των υφιστάμενων κανόνων ΔΑΔ, στον χώρο των αεροπυραυλικών επιχειρήσεων. Ένα απλό παράδειγμα θα ήταν η προειδοποίηση ενός οικισμού για βομβαρδισμό. Όταν ένας στρατιωτικός Δκτής, δρα με παραδοσιακό πυροβολικό, μπορεί να δώσει προειδοποίηση για την επίθεση χωρίς ωστόσο να διακυβεύεται το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού, καθώς οι κινήσεις πυροβολικού μάχης, δεν είναι δύσκολο να αποκαλυφθούν και έτσι ο αιφνιδιασμός ουσιαστικά δεν υφίσταται. Αντίθετα, η αεροπορική επιδρομή, ενέχει το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού λόγω ταχύτητας και ύψους, προβάλλοντας το δίλλημα στον Δκτή για υπακοή στους κανόνες του ΔΑΔ, σε αντιπαράβολή με την στρατιωτική αναγκαιότητα επίτευξης αιφνιδιαστικού καίριου πλήγματος στον εχθρό, πράγμα που αποτελεί και το βασικό σημείο υπεροχής του όπλου.

2.1 Harvard Manual on Air and Missile Warfare (2009)

Το βασικότερο παράδειγμα εγχειριδίου εφαρμογής του συμβατικού και εθιμικού ΔΑΔ στον αεροπορικό πόλεμο, είναι το Εγχειρίδιο Αεροπορικού και Πυραυλικού Πολέμου που εξέδωσε το *Program on Humanitarian Policy and Conflict Research* του Πανεπιστημίου του Harvard (στο εξής Harvard Manual/HM), το 2010.³⁰ Το εν λόγω κείμενο, χωρίς να είναι δεσμευτικής φύσης, αποτελεί ένα εξαιρετικό βοήθημα ειδικά προς τις ένοπλες δυνάμεις, για τη διευθέτηση τεχνικών θεμάτων που παρουσιάζονται από την εφαρμογή του ΔΕΣ στο πεδίο των σύγχρονων αεροπυραυλικών επιχειρήσεων.³¹

³⁰. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009.

³¹. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ. 69-70.

Το ΗΜ, δεν παράγει δίκαιο, αλλά σύμφωνα με την εισαγωγή του Claude Bruderlein: «επαναδιατυπώνει το υφιστάμενο ΔΔ, που εφαρμόζεται στον αεροπυραυλικό πόλεμο όπως αυτό αναλύεται από μία διεθνή ομάδα ειδικών»³². Αποτελείται δε, από 175 κανόνες (rules), οι οποίοι βασίζονται στις αντίστοιχες προβλέψεις του συμβατικού δικαίου, αλλά και στις αρχές που διέπουν το συναφές εθιμικό δίκαιο σε σχέση με τον Αεροπυραυλικό πόλεμο.

Σημαντικό σημείο, για την παρούσα μελέτη, η ρύθμιση κανόνων κατά τη στοχοποίηση και την επιλογή κατάλληλου όπλου, που να έχει την τεχνική (και τονίζεται το τεχνολογικό κομμάτι), από πλευράς ακρίβειας και καταστροφικότητας ικανότητα, να εμπλέξει στόχους, τηρώντας τις αρχές της διάκρισης και του ανθρωπισμού. Αυτό αποτελεί οδηγία στο ΠΠΠ/77', αλλά με πολύ γενικό χαρακτήρα³³ και όχι με τις ακριβείς οδηγίες που δίνει ο κανόνας 5(a), (b) του ΗΜ.

Συμπληρώνει την οδηγία, ο Κανόνας "8", ο οποίος δεν καθιστά μεν υποχρεωτική την χρήση όπλων ακριβείας, αλλά αναφέρει ότι υπάρχουν περιπτώσεις, όπου προκειμένου να αποφευχθούν οι επιθέσεις χωρίς διάκριση και οι παράπλευρες απώλειες, είναι απαραίτητη, η χρήση όπλου ακριβείας, κανόνας που συνάδει και με τη συνθήκη απαγόρευσης ορισμένων συμβατικών όπλων/Πρωτόκολλο ΙΙ³⁴. Ο συγκεκριμένος Κανόνας παρουσιάζει μεγάλη εφαρμογή ειδικά σε μη διεθνείς συγκρούσεις, όπου συχνά ο ένας τουλάχιστον από τους δύο αντιπάλους στερείται τεχνολογικά εξελιγμένων όπλων. Εκεί η στρατιωτική αναγκαιότητα πλήγματος του αντιπάλου, υπερτερεί σχεδόν πάντα της εφαρμογής του κανόνα της διάκρισης.

Επίσης, βασιζόμενο στις συνθήκες απαγόρευσης χημικών και βιολογικών όπλων και συγκεκριμένων συμβατικών όπλων, στο section "C", απαγορεύει την φόρτωση αφών με τα εν λόγω όπλα ή την συγκεκριμένη γόμωση σε βαλλιστικούς πυραύλους.

Συνδέει δηλαδή την επιλογή οπλισμού με τις αρχές του ανθρωπισμού και της διάκρισης, απαγορεύοντας όπλα που δεν μπορούν να εφαρμόσουν τις εν λόγω αρχές.

³² Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009, σελ. iii Foreword.

³³ ΠΠ Π/77, Ch IV, Art 57, par. (2)(a)(ii).

³⁴ *Συνθήκη απαγόρευσης όπλων διασποράς* (Δουβλίνο 2008) / Amended Protocol II, Art. 3 (8).

Επιπλέον καθιστά υπόλογο το κάθε κράτος, για την αξιολόγηση των όπλων που χρησιμοποιεί στο πεδίο αυτό πριν τη χρήση τους³⁵.

Το θέμα των αεροπορικών επιθετικών επιχειρήσεων και της στοχοποίησης, συμπληρώνεται με το Section “D” και “G” με οδηγίες για τις αεροπυραυλικές επιθέσεις και τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται για την νομιμότητά τους, συμπεριλαμβανομένης της σωστής επιλογής στόχου.

Σημαντική επίσης επισήμανση, είναι ο Κανόνας “17”, ο οποίος εντάσσει τα πολεμικά Μη Επανδρωμένα Μαχητικά Αφη/MEA (Unmanned Combat Aerial Vehicle/UCAV), στα αφη τα οποία μπορούν να εμπλακούν σε αεροπορικές επιθέσεις, ενώ ο Κανόνας “39”, καθιστά τις επιθέσεις με UAV/UCAV, υπόχρεες λήψης των ίδιων μέτρων με τα επανδρωμένα αφη. Οι Κανόνες αυτοί είναι εξαιρετικά σημαντικοί για την εξέταση της εφαρμογής του ΔΕΣ στα Drones, όπως θα εξεταστεί σε επόμενο κεφάλαιο³⁶.

Οι Κανόνες διευθετούν και άλλα πολλά θέματα, όπως η προστασία των αφων που παρέχουν ανθρωπιστική βοήθεια, ειδικά σε περιοχές αεροπορικού αποκλεισμού, η παροχή ελεύθερης διέλευσης σε νοσοκομειακά αφη, η διευκρίνιση αφων κ.α. Το ΗΜ, κάνει εκτενή αναφορά στο κομμάτι της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, προσφέροντας μία πιο εκτεταμένη κανονικοποίηση των δράσεων ειδικά αυτών που γίνονται από αέρος και σε κατεχόμενες περιοχές³⁷.

2.2 Άλλα σχετικά εθνικά και συμμαχικά Στρατιωτικά εγχειρίδια

Υπήρξαν πολλές άλλες περιπτώσεις εξειδικευμένων εγχειριδίων εφαρμογής του ΔΕΣ, όπως παράδειγμα το Εγχειρίδιο του Διεθνούς Ινστιτούτου ΑΔ του San Remo του 1994, αναφορικά με την εφαρμογή του ΔΕΣ στις συρράξεις στη θάλασσα. Το εν λόγω εγχειρίδιο, αποτελεί μία προσαρμογή του υφιστάμενου ΔΕΣ, στον θαλάσσιο πόλεμο, επεκτείνοντας αυτούς τους κανόνες και στην εφαρμογή του στον αεροπορικό πόλεμο. Πιο

³⁵. Βλ. επίσης: ICRC: «A Guide to the Legal Review of new Weapons and Methods of Warfare. Measures to implement A36 of AP I of 1977», Geneva January 2006.

³⁶. Lewis Michael W: «Drones and the Boundaries of the Battlefield», *Research Gate*, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

³⁷. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015 σελ 70.

συγκεκριμένα δίνει ορισμούς για το στρατιωτικό και πολιτικό αεροσκάφος, για τον εθνικό και τον ουδέτερο εναέριο χώρο και την διαχείριση τους σε πολεμική περίοδο.

Τα περισσότερα κράτη αλλά και άλλοι διεθνείς δρώντες, όπως το NATO και κυρίως αυτά τα οποία χρησιμοποιούν όπλα νέας τεχνολογίας, έχουν πλέον εκδώσει εγχειρίδια προς τις ένοπλες δυνάμεις αναφορικά με την διεξαγωγή του αεροπυραυλικού πολέμου, υπό το ΔΕΣ. Τα εγχειρίδια αυτά περιλαμβάνουν κανόνες που είτε αναφέρονται απευθείας στον αεροπυραυλικό πόλεμο είτε σε κανόνες που έχουν εφαρμογή και σε αυτό³⁸. Τα κείμενα είναι πάντα σε συμφωνία με το ΔΕΣ και αποτελούν μέσα για τους Δκτές κυρίως (*Commanders Guide*), που τους βοηθούν στη διαδικασία λήψης απόφασης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, το εγχειρίδιο διδασκαλίας των ελβετικών ΕΔ πάνω στο ΗΜ³⁹ ή το *Field Manual (FM), Air and Missile Warfare* του στρατού των ΗΠΑ⁴⁰. Επιπλέον τα περισσότερα κέντρα στοχοποίησης περιλαμβάνουν στο κύριο προσωπικό τους, νομικούς συμβούλους ειδικούς στο ΔΑΔ, για την εξέταση των αποφάσεων των Δκτών από πλευράς ΔΔ.

Πέρα αυτού, πάντα κατά την εκτέλεση των επιχειρήσεων οι ένοπλες δυνάμεις ορίζουν τους κανόνες εμπλοκής (*Rules Of Engagement/ROE*), που διέπουν την συγκεκριμένη επιχείρηση ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στην σύρραξη και στην περιοχή λαμβάνοντας πάντα υπόψη το ΔΕΣ, ειδικά τις αρχές της αναλογικότητας και της διάκρισης. Οι κανόνες εμπλοκής αποτελούν το κυριότερο εργαλείο στα χέρια του κάθε στρατιωτικού σε οποιοδήποτε επίπεδο, προκειμένου να λάβει απόφαση εμπλοκής ή όχι αλλά και τρόπου και μέσου για την εκτέλεσή της.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελούν οι περιπτώσεις διακρατικών δυνάμεων όπου ένοπλες δυνάμεις ενός κράτους συμμετέχουν σε συμμαχικές επιχειρήσεις, μέσω οργανισμών όπως το NATO ή η ΕΕ ή σε διακρατικές αμυντικές συνεργασίες. Στην πρώτη περίπτωση υπόχρεοι βέβαια απέναντι στο ΔΑΔ, είναι τόσο οι οργανισμοί που διέπουν τη συμμαχία όσο και τα κράτη σαν υποκείμενα του ΔΑΔ⁴¹. Έτσι όσο και αν οι κανόνες εμπλοκής και τα εγχειρίδια πρακτικής του οργανισμού ορίζουν μία συμπεριφορά, τα κράτη

³⁸. Για την κρατική πρακτική σε θέματα όπλων που δεν διέπονται από την αρχή της διάκρισης, βομβαρδισμού περιοχών, επιλογής όπλων και μεθόδων, στοχοποίησης κλπ, βλ. *ICRC IHL Database, Customary IHL, Practice*, διαθέσιμο στην δνση: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>.

³⁹. Dr. Melzer Nils, Dr. Boothby William, *Air and Missile Warfare/Instructor's Guide*, Swiss Armed Forces.

⁴⁰. *Field Manual 3-01*, US Army, Headquarters Department of the Army Washington, D.C., 22 December 2020, Διαθέσιμο στη Δνση: <https://atiam.train.army.mil/catalog/dashboard>.

⁴¹. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ 91.

εξακολουθούν να είναι υπεύθυνα για την εφαρμογή του ΔΑΔ. Παράδειγμα συμμαχικού εγχειρίδιο που υποπίπτει σε θέματα ΔΑΔ, είναι το διακλαδικό δόγμα στοχοποίησης του NATO⁴².

Από τα ανωτέρω και κυρίως από την εξέταση του ΗΜ επί της εφαρμογής του ΔΕΣ στις αεροπυραυλικές επιχειρήσεις, φαίνεται ότι αυτό επαρκεί για την κάλυψη τους, έστω και αν τα συμβατικά κείμενα δεν αναφέρονται σε αυτό απευθείας. Τα επεξηγηματικά προς τους χρήστες του όπλου, εγχειρίδια που εκδίδουν οι οργανισμοί και τα κράτη, έχουν καταφέρει να προβλέπουν τις ειδικές περιπτώσεις που αφορούν τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις, χωρίς όμως να αναγκάζονται να δημιουργούν νέο δίκαιο αλλά βασιζόμενα στο υπάρχον συμβατικό και εθιμικό δίκαιο.

⁴². AJP-3.9, *Allied Joint Doctrine For Joint Targeting*, May 2008.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΑΔ **ΣΤΟΝ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΗ ΤΩΝ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

3.1 Γενικά για το φαινόμενο της αστικοποίησης και η επίδρασή του στην εφαρμογή του ΔΑΔ στις σύγχρονες συρράξεις

“If war is about politics, it is going to be fought where people live. It will be fought, in my opinion, in urban areas”.

U.S. Army Chief of Staff (CSA) General Mark A. Milley, 8 March 2017

Το φαινόμενο της *αστικοποίησης* (urbanization), γενικότερα, αλλά και ειδικά σε ότι αφορά τη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων σε μια σύγχρονη ένοπλη σύρραξη, αποτελεί μία από τις κύριες ανησυχίες ειδικών, σε επίπεδο τόσο κρατικό όσο και διεθνές, όπως αναδεικνύεται από τις μελέτες των διεθνών οργανισμών και κυρίως των ΗΕ και του ΕΣ/ΕΗ⁴³. Με τον όρο «*αστικοποίηση*», γενικώς, δεν εννοούμε πλέον απλά τις τάσεις αστυφιλίας των μέσων του εικοστού αιώνα, αλλά μία ριζική μεταβολή της κοινωνίας μας, με συσσώρευση σε υπερμεγέθη αστικά κέντρα, τις υπερπόλεις (megacities), του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού, με ταυτόχρονη εγκατάλειψη των μη αστικών περιοχών. Η έκθεση των ΗΕ του 2018, αναφέρει ότι το 55% του παγκόσμιου πληθυσμού διαμένει σε αστικές περιοχές ποσοστό που αναμένεται να φτάσει το 68% το 2050, με την μετατόπιση περίπου 2,5 δις ανθρώπων στα αστικά κέντρα. Το φαινόμενο παρουσιάζεται σε μεγαλύτερο βαθμό σε Ασία και Αφρική⁴⁴. Από το 2000 ο αριθμός των υπερπόλεων διπλασιάστηκε σε 38 και προβλέπεται να διπλασιαστεί πάλι έως το 2050, με την Ασία να κρατάει τα πρωτεία.

⁴³. ICRC Publications, Urban Services during Protracted Armed Conflict, 11 June 2020, διαθέσιμο στη σελ. [Urban Services during Protracted Armed Conflict | International Committee of the Red Cross \(icrc.org\)](https://www.icrc.org/urban-services-during-protracted-armed-conflict)

⁴⁴. UN, Department of Economic and Social Affairs, 2018 Revision of World Urbanization Prospects, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.un.org/development/desa/publications/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>.

Η επίπτωση του φαινομένου αυτού στον σχεδιασμό και την εκτέλεση των πολεμικών και ειδικά των αεροπυραυλικών επιχειρήσεων είναι φυσικά αναπόφευκτη. Αυτό γιατί η δημιουργία των υπερπόλεων, τις καθιστά κέντρο βάρους του εχθρού, καθώς η προσβολή τους μπορεί να επηρεάσει την θέληση του αντιπάλου να συνεχίσει τον αγώνα, πράγμα το οποίο οδηγεί, σε θετική προς τον επιτιθέμενο, συνθηκολόγηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η ρίψη των πυρηνικών βομβών στην Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, η οποία έκαμψε την θέληση της Ιαπωνίας για συνέχιση του πολέμου.

Επιπλέον η συγκέντρωση του πληθυσμού στις υπερπόλεις, απαιτεί την προστασία τους με την συγκέντρωση στρατευμάτων, καθιστώντας αυτές στρατιωτικούς στόχους. Υπάρχει λοιπόν ταυτόχρονη παρουσία στρατιωτικών και πολιτικών στόχων, υποδομών και πληθυσμού.

Ο πόλεμος σε αστικές περιοχές (urbanization of modern warfare) αποτελεί την πιο δύσκολη μορφή επιχειρήσεων, από πλευράς επικινδυνότητας για τους άμαχους και γενικά τα προστατευόμενα από το ΔΑΔ υποκείμενα (υποδομές, πολιτιστικά μνημεία, κλπ).

Ομοίως για τις στρατιωτικές δυνάμεις και κυρίως τις αεροπυραυλικές, αποτελεί πρόκληση στο θέμα της επιλογής και εμπλοκής στόχων, κάνοντας εξαιρετικά πολύπλοκη την στοχοποίηση, υπό την αρχή της διάκρισης αλλά και του ανθρωπισμού.

Τι είναι αυτό που διαφοροποιεί την διεξαγωγή των επιχειρήσεων σε αστικό περιβάλλον;

- Η μεγάλη συγκέντρωση του πληθυσμού.
- Το γεγονός ότι οι δεχόμενοι τα πυρά, δεν είναι εκπαιδευμένοι στην παθητική άμυνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η έλλειψη Post attack Reconnaissance (PAR) team, ομάδα οποία βγαίνει από τα καταφύγια μετά από αεροπορική επιδρομή για να ελέγξει για μη εκραγέντα πυρομαχικά (UXO), τα οποία αποτελούν συχνή αιτία θανάτου άμαχων σε αστικές περιοχές.
- Η παρουσία στρατιωτικών στόχων σε αστικό περιβάλλον. Εδικά οι περιπτώσεις όπου πολλοί στόχοι βρίσκονται διασκορπισμένοι σε μεγάλες αστικές περιοχές, απαιτώντας χειρουργικά χτυπήματα, μεμονωμένα σε κάθε στόχο, προκειμένου

να αποφευχθεί η καταστροφή μη στρατιωτικών εγκαταστάσεων και ο τραυματισμός αμάχων⁴⁵.

- Η συνεχής αλλαγή των δεδομένων αναφορικά με την συγκέντρωση και το είδος των ατόμων που βρίσκονται στην περιοχή του στόχου (Επίθεση στο καταφύγιο Al Firdos στο Ιράκ 1991, οι πληροφορίες δεν περιλάμβαναν το γεγονός ότι οι οικογένειες των μελών της μυστικής αστυνομίας ερχόταν το βράδυ στο καταφύγιο, πράγμα που άλλαζε την φύση του στόχου από αμιγώς στρατιωτικό σε πολιτικό)⁴⁶.

Παρόλαυτά όμως, αν και η συρράξεις σε αστικό, περιβάλλον αποτελούν πρόκληση για την εφαρμογή του ΔΑΔ, οι κανόνες του επαρκούν για την κάλυψη των περιπτώσεων που προκύπτουν, αρκεί να γίνεται σωστή εφαρμογή τους βασιζόμενη σε ακριβείς πληροφορίες, οι οποίες θα οδηγούν στην ορθή επιλογή όπλων και μεθόδων και φυσικά στόχων. Ειδικά στις περιπτώσεις όπου υπάρχει αμφιβολία για τους θεσμικούς κανόνες, το εθιμικό δίκαιο έρχεται να καλύψει τα κενά με τις αρχές του. Τα κυριότερα προβλήματα παρουσιάζονται στους στόχους όπου υπάρχει αμφιβολία για την φύση τους. Στις περιπτώσεις αυτές πολύ μεγάλο ρόλο παίζει η έκδοση σαφών οδηγιών προς τους υπεύθυνους στοχοποίησης (Δκτές, *targeting cells*). Περαιτέρω αναφορά θα γίνει στο υποκεφάλαιο περί στοχοποίησης παρακάτω.

3.2. Η κρατική πρακτική αναφορικά με την αστικοποίηση

Όπως παραθέτει ο Jeremiah Rozman⁴⁷, στο άρθρο του «*Urbanization and Megacities: Implications for the U.S. Army*», «*Αφού ο πόλεμος τελικά αποφασίζεται εκεί που ζουν οι άνθρωποι, ο στρατός των ΗΠΑ, πρέπει να οργανωθεί, εξοπλιστεί και εκπαιδευτεί για να πολεμάει και να νικά μέσα σε υπερπόλεις*». Η δήλωση αυτή αν και αφορά την επιβολή των ΗΠΑ σε πολεμικό πεδίο και όχι την συμφωνία με το ΔΑΔ, αντανακλά την αντίληψη των ΕΔ των ΗΠΑ, ότι πρέπει να στρέψουν το ενδιαφέρον τους στον αστικό πόλεμο. Έτσι

⁴⁵. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009, section D, rule 13 (c): «*Attacks must not treat as a single lawful target a number of clearly separated and distinct lawful targets located in a city, town, village or area containing a similar concentration of civilians or civilian objects*».

⁴⁶. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ 167.

⁴⁷. Rozman Jeremiah : «*Urbanization and Megacities: Implications for the U.S. Army*», THE INSTITUTE OF LAND WARFARE AT THE ASSOCIATION OF THE UNITED STATES ARMY August 2019, διαθέσιμο στη δνση: [/https://www.ausa.org/sites/default/files/publications/SL-19-3-Urbanization-and-Megacities-Implications-for-the-US-Army.pdf](https://www.ausa.org/sites/default/files/publications/SL-19-3-Urbanization-and-Megacities-Implications-for-the-US-Army.pdf).

υπάρχουν πολλές εκδόσεις των ΕΔ των ΗΠΑ που αναφέρονται στην διεξαγωγή των επιχειρήσεων στο αστικό περιβάλλον. Η τελευταία και πιο επικαιροποιημένη, είναι το εγχειρίδιο Urban Operations/US Army/2006, οποίο αντικατέστησε το προηγούμενο Military Operations on Urban Terrain (MOUT) του 1972. Βασικός παράγοντας της αντικατάστασης ήταν τα αποτελέσματα της επιχείρησης Black Hawk Down του 1993, η οποία πολλαπλασίασε το ενδιαφέρον των Γενικών Επιτελείων των ΗΠΑ στο θέμα. Η Δκση πεζοναυτών έχει εκδώσει το αντίστοιχο Marine Corps Warfighting Publication (MCWP) 3-35.3/MOUT/1998.

Το κοινό χαρακτηριστικό όλων των εγχειριδίων είναι ότι αν και αποτελούν στρατιωτικές εκδόσεις για την διεξαγωγή της μάχης με σκοπό την επικράτηση (στρατιωτική αναγκαιότητα), κάνουν εκτενή αναφορά και σύνδεση των επιχειρήσεων με τις υποχρεώσεις του ΔΑΔ, στην στοχοποίηση και την επιλογή όπλων αλλά και στην δράση για βοήθεια των μη εμπλεκόμενων στις εχθροπραξίες με επιχειρήσεις διάσωσης μεταφοράς κλπ⁴⁸. Επίσης αναφέρονται σε νομικές οδηγίες προς τους Δκτές αλλά και στις απαιτήσεις εκπαίδευσης και εξοπλισμού ειδικά για αστικές επιχειρήσεις.

Αντίστοιχα σε επίπεδο οργανισμών, το NATO έχει εκδώσει μεταξύ άλλων το «Urban Operations in the Year 2020 (RTO TR-071 / SAS-030)» και το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο «Urban Combat Advanced Training Technology (TR-MSG-032)».

Φυσικά πρωτεύοντα ρόλο έχει το εγχειρίδιο της ΔΕΕΣ «Reducing Civilian Harm in Urban Warfare: A Commander's Handbook». Σύμφωνα με αυτό, τα απαραίτητα μέσα για την εφαρμογή του ΔΑΔ στο πεδίο των συγκρούσεων σε αστικές περιοχές είναι :

- Εγχειρίδια τα οποία να επισημαίνουν την προστασία των αμάχων ως βασικό στοιχείο των urban ops, συνυπολογίζοντας την επίτευξη της αποστολής την προστασία των δυνάμεων εντός των ορίων του ΔΕΣ.

⁴⁸. DEPARTMENT OF THE NAVY/Headquarters United States Marine Corps, MCWP 3-35.3: *Military Operations on Urbanized Terrain (MOUT)* Washington, DC 20380-000126 April 1998, Ch 6-7, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.marines.mil/Portals/1/MCWP%203-35.3.pdf>.

- Στοχευμένη και ρεαλιστική εκπαίδευση επί πρακτικών θεμάτων και εφαρμογής τους από τους χαμηλόβαθμους Δκτες (Δντες κέντρων στοχοποίησης, χειριστές Ο/Σ και Αφων κλπ).
- Σχεδιασμός, λαμβάνοντας υπόψη τη γεωμετρία του χώρου από πλευράς κατοικημένων κτηρίων και υποδομών και προτεραιοποίηση των αντικειμενικών σκοπών με γνώμονα την προστασία των μη στρατιωτικών στόχων.
- Δράση πάντα μέσα στα πλαίσια του ΔΕΣ, για αποφυγή ή αν αυτό δεν είναι δυνατό μείωση των αποτελεσμάτων σε αμάχους.

Φυσικά θα ήταν παράδοξο να πούμε ότι η κρατική πρακτική ακολουθεί τους κανόνες αυτούς, στον πόλεμο εντός αστικών περιοχών ειδικά με τα δεδομένα που έχουμε από περιοχές όπως η Γάζα, η Δυτική όχθη, η Υεμένη, η Συρία, η Τσετσενία κλπ, όπου οι απώλειες σε ζώες αμάχων, υποδομών και μελών ανθρωπιστικών οργανώσεων και μονάδων παροχής βοήθειας συνηγορούν για το αντίθετο. Ειδικά όταν στις περισσότερες περιπτώσεις η μία πλευρά των μαχόμενων είναι κάποιος μη κρατικός δρώντας ή ακόμα και τρομοκρατική οργάνωση (ή έστω χαρακτηρισμένη ως τέτοια από τον αντίπαλο), είναι σίγουρο ότι οι μάχες θα λαμβάνουν χώρα σε περιοχές όπου υπάρχουν άμαχοι, οι οποίοι αφενός στοχοποιούνται από την μία πλευρά αφετέρου χρησιμοποιούνται ως μέθοδοι αποτροπής ή και ασπίδες από την άλλη. Ο περιπτώσεις αυτές καθιστούν ακόμα πιο δύσκολη την διάκριση.

Πάντως είναι γεγονός ότι σε κάθε περίπτωση καταπάτησης του ΔΑΔ, οι υπεύθυνοι έχουν την τάση να μη παραδέχονται την σκόπιμη στόχευση των αμάχων και να την αποδίδουν σε λάθος στοχοποίησης λόγω αστοχίας του Ο/Σ ή κακών ή ελλιπών πληροφοριών, στην στρατιωτική αναγκαιότητα σε συνδυασμό με την χρήση των πολιτών από τον αντίπαλο ως αποτρεπτικό μέσο ή απλά σε ανθρώπινο λάθος. Η άρνηση αυτή αποδοχής της ευθύνης αποτελεί ενισχυτικό στοιχείο αναφορικά με την κρατική πρακτική, που οδηγεί στην ενίσχυση της εθιμικής φύσης των περιορισμών του πολέμου στο αστικό πεδίο, ειδικά όταν προέρχεται από κράτη τα οποία δρουν εκτενώς στο χώρο των κατοικημένων περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΟΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΠΙΦΕΡΟΥΝ ΣΤΟΝ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΑΔ

4.1 Παρουσίαση των τεχνολογικών εξελίξεων στον αεροπυραυλικό πόλεμο

Όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, εξέλιξη της τεχνολογίας ήταν αυτή που δημιούργησε την ανάγκη για ένταξη του όπλου στο ΔΑΔ. Με το ίδιο τρόπο δημιουργεί την απαίτηση για επανεξέταση της επάρκειας του ΔΑΔ, αναλογικά με τα νέα όπλα και τις νέες τακτικές.

Στο υποκεφάλαιο αυτό θα δούμε κάποιες γενικές πληροφορίες αναφορικά με τα νεότερες τεχνολογικά ομάδες όπλων που χρησιμοποιούνται στον αεροπυραυλικό πόλεμο, ώστε να δημιουργηθεί μία βάση πληροφοριών επάνω στην οποία θα εξεταστεί αν και κατά πόσο αυτά τα όπλα υπάγονται στους κανόνες του ΔΑΔ. Αν δηλαδή η χρήση τους μπορεί να πλαισιωθεί από το υπάρχον δίκαιο ώστε να ελεγχθεί η εκάστοτε νομιμότητα της.

4.1.1. Βαλλιστικοί Πύραυλοι/ Πύραυλοι Cruise. Βαλλιστικός ονομάζεται ο πύραυλος ο οποίος προωθείται, μόνο κατά τη σχετικά σύντομη αρχική φάση πτήσης του και στη συνέχεια, ακολουθεί βαλλιστική τροχιά, μέχρι την επαφή του με τον στόχο. Μέχρι σήμερα, οι βαλλιστικοί πύραυλοι προωθούνται κατά τη διάρκεια της πτήσης, με χημικές πυραυλικές μηχανές διαφόρων τύπων⁴⁹.

Η στόχευση με τον βαλλιστικό πύραυλο, γίνεται μέσω κυρίως αδρανειακών συστημάτων, δηλαδή θέτοντας ένα αρχικό στόχο και στοχεύοντας προς αυτόν. Στη συνέχεια ο πύραυλος αυτοπροωθείται μέσω μηχανισμού (Booster), τον οποίο απορρίπτει, όταν τελειώσουν τα καύσιμα και συνεχίζει πορεία υπό τους νόμους της βλητικής και την αρχική ταχύτητα που έχει αποκτήσει. Η όλη τροχιά του διακρίνεται σε τρεις φάσεις⁵⁰:

- Φάση προώθησης (Initial or booster or apogee phase). Ο πύραυλος αυτοπροωθείται μέσω μηχανισμού στερεών επί το πλείστον καυσίμων.
- Φάση ενδιάμεσης τροχιάς (Ascent or Midcourse phase). Ο πύραυλος απορρίπτει τον προωθητικό μηχανισμό και συνεχίζει βαλλιστική τροχιά.

⁴⁹ Επίσης βλέπε: Martin L., *The Changing Face of Nuclear Warfare* (1987); Mackenzie, D. *Inventing Accuracy* (1990).

⁵⁰. Παράρτημα 3, Εικόνες 1.1, 1.2, 1.3.

- Φάση τελικής τροχιάς (Descent or final or terminal Phase). Αυτή είναι η τελική φάση όπου ο πύραυλος κάνει βύθιση προς τον στόχο. Χωρίζεται σε Upper, Middle και Lower terminal και είναι η φάση στην οποία αναχαιτίζουν τα περισσότερα Ο/Σ εδάφους αέρος.

Έτσι η αρχική κατεύθυνση είναι δύσκολο να διορθωθεί ειδικά λόγω της μεγάλης ταχύτητας που αναπτύσσει, δηλαδή δεν υπάρχει η δυνατότητα καθοδήγησης, πέραν μικρών διορθώσεων κατά τη φάση αρχικής προώθησης⁵¹. Φυσικά κάποιες χώρες όπως η Κίνα έχουν προχωρήσει σε κατασκευή βαλλιστικών πυραύλων, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα καθοδήγησης, αλλά ακόμα δεν έχει εξακριβωθεί κατά πόσο αυτή δύναται να είναι ακριβής ειδικά όταν πρόκειται για πολύ μεγάλες έως και υπερηχητικές ταχύτητες.

Ο πύραυλος Cruise αντίθετα, προωθείται και κατευθύνεται καθ' όλη τη διάρκεια της πτήσης του. Είναι δυνατό να αφηθεί από Αφός ή από σταθμό εδάφους, εκτοξευόμενος σαν κανονικός πύραυλος και προωθείται με κινητήρα όμοιο με του αφους, καθ' όλη τη διάρκεια της πτήσης, καθοδηγείται δε στο στόχο μέσω αδρανειακών ή γεωγραφικών συστημάτων. Η διαφορά με τον βαλλιστικό πύραυλο είναι η συνεχής προώθηση και καθοδήγηση προς τον στόχο, κατά τρόπο δηλαδή που είναι όμοιος με μη επανδρωμένο αφος, χωρίς όμως να τηλεχειρίζεται, αλλά βάσει των ήδη τοποθετημένων από τον προγραμματισμό του δεδομένων. Χαρακτηριστικές ιδιότητες είναι η δυνατότητα ανάγνωσης και χρήσης του ανάγλυφου του εδάφους κατά την πτήση (terrain masking), καθώς και η μικρή αντανakλαστική επιφάνεια (RCS), ιδιότητες οι οποίες καθιστούν δύσκολη την ανίχνευσή του από τα εχθρικά συστήματα αεράμυνας⁵².

Αμφότερα τα ανωτέρω όπλα, στοχοποιούν μέσω διαδικασίας, η οποία εκτελείται από κέντρα στοχοποίησης, όπου επιλέγεται ο στόχος και εισάγονται οι παράμετροι στο όπλο, το οποίο στη συνέχεια καθοδηγείται με τα μέσα που διαθέτει.

⁵¹. Pike John, «Ballistic Missile Basics», FAS, 2000, Διαθέσιμο στη Δνση: <http://www.fas.org/nuke/intro/missile/basics.htm>.

⁵². Infoplease, Columbia Encyclopedia , Social Sciences and the Law , Political Science and Government , Military Affairs (nonnaval), «Guided missile», διαθέσιμο στην Δνση: <https://www.infoplease.com/encyclopedia/social-science/government/military/guided-missile>.

4.1.2. Μη επανδρωμένα Αεροσκάφη (MEA)/Drones/UAV. Τα μη επανδρωμένα μαχητικά αεροσκάφη, αποτελούν όλο και πιο διαδεδομένη μέθοδο εκτέλεσης αεροπορικών επιχειρήσεων, τόσο από κράτη, με μεγάλη αεροπορική δύναμη, όσο και από δρώντες οι οποίοι μέχρι πρότινος δεν είχαν πρόσβαση σε εκτέλεση αεροπορικών επιχειρήσεων⁵³. Τα UAV (Unmanned Aerial Vehicle), που χρησιμοποιούνται για πολεμικές αεροπορικές αποστολές, ονομάζονται UCAV (Unmanned Combat Aerial Vehicles) και μπορεί να είναι αυτοκτονικά, δηλαδή να περιέχουν γόμωση τα ίδια ή να είναι φορείς οπλισμού, τον οποίο αφήνουν εναντίον του στόχου. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με τηλεχειρισμό, είτε με προηγούμενο προγραμματισμό για άφεση ή έκρηξη όταν αναγνωρίσουν τον στόχο ή βρεθούν σε παραμέτρους βολής.

Σε κάθε περίπτωση ο προγραμματισμός και η εισαγωγή των παραμέτρων και των κριτηρίων εμπλοκής, εκτελούνται από ανθρώπινο παράγοντα, ακόμα και για UCAV τα οποία αποστέλλονται εναντίον στόχων χωρίς τηλεχειρισμό. Παράδειγμα το Ισραηλινό αντί-RADAR UAV HARPY (το οποίο χρησιμοποιεί και η Τουρκία), στο οποίο αφού εισάγονται οι συχνότητες των RADAR ενδιαφέροντος και τα γεωγραφικά στοιχεία της θέσης, το σύστημα κατευθύνεται μόνο του προς τον στόχο και κάνει loitering (περιφέρεται άνωθεν του στόχου), περιμένοντας να ανιχνεύσει εκπομπή. Τότε κάνει βύθιση «κλειδώνοντας» στην εκπομπή ακτινοβολίας της συγκεκριμένης συχνότητας στην οποία έχει προγραμματιστεί. Στο ίδιο μοτίβο λειτουργεί και η νεότερη έκδοση του HAROP, το οποίο επιπλέον, σε περίπτωση που το RADAR στόχος δεν εκπέμπει, μπορεί να κατευθυνθεί και μέσω ηλεκτροπτικού αισθητήρα, (Forward Looking Infrared/FLIR Camera), αλλά και πάλι η καθοδήγηση γίνεται από επίγειο χειριστή⁵⁴.

Τα κύρια χαρακτηριστικά που διέπουν τη λειτουργία τους, είναι ο απομακρυσμένος χειρισμός, το terrain masking και το μικρό RCS, όπως ισχύει και για τους πύραυλους cruise. Το πιο σημαντικό όμως πλεονέκτημα ενός UAV, είναι το μικρό κόστος αγοράς, συντήρησης αλλά και υποστήριξης, σε συνδυασμό με την μη απαίτηση χειριστή αεροσκάφους. Επιπλέον τα UAV, δεν απαιτούν την χρήση αεροδρομίων ή υπόστεγων συντήρησης, γραμμών συντήρησης και χώρων αποθήκευσης, τουλάχιστον στα μεγέθη που

⁵³. Lewis Michael W: «Drones and the Boundaries of the Battlefield», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

⁵⁴. Βαρζάκης Αντώνιος, «Αεροπορικά Διδάγματα από τον πόλεμο του Ναγκόρνο Καραμπάχ», Αεροπορική Επιθεώρηση, τεύχος 122, Εκδόσεις ΑΣΠ, Αύγουστος 2021.

απαιτούνται για τα μαχητικά Αφη. Αυτό τα κάνει προσιτά σε δρώντες που δεν έχουν τη δυνατότητα χρήσης αυτών των εγκαταστάσεων, της απαιτούμενης τεχνολογίας, του υψηλού κόστους, αλλά και της εκπαίδευσης ή στρατολόγησης χειριστών Αφων. Τα καθιστά δηλαδή το όπλο των φτωχών, διαθέσιμο σε αντάρτικα κινήματα, τρομοκρατικές οργανώσεις και γενικά μη κρατικούς δρώντες. Χαρακτηριστική είναι η χρήση των UAVs στις σύγχρονες μη διεθνείς συρράξεις, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια (Επιθέσεις εναντίον ΣΑ), αλλά και σε συρράξεις όπου οι αντίπαλοι δεν έχουν τη δυνατότητα για εκτεταμένη αεροπορική δράση μέσω των παραδοσιακών μέσων (Αρμενία Vs Αζερμπαϊτζάν).

4.1.3. Δυνατότητες Νέων Μαχητικών Αεροσκαφών (NMA). Τα κύρια πλεονεκτήματα στα οποία βασίζεται η υπεροχή των σύγχρονων Αφων, δεν άπτονται πλέον τόσο των αεροδυναμικών χαρακτηριστικών τους, που τα καθιστούν ικανά στην κοντινή εναέριο μάχη (χωρίς φυσικά αυτά να χάνουν την αξία τους), όσο των συστημάτων στόχευσης, εμπλοκής, μεταφοράς σύγχρονων όπλων και φυσικά της δυνατότητας μη ανίχνευσης από τα εχθρικά RADAR, ηλεκτρονικού πολέμου και δικτυοκεντρικής συνεργασίας⁵⁵. Τα νέα όπλα, καθοδηγούνται από laser, αδρανειακά, γεωγραφικά συστήματα ή δορυφόρους, με δυνατότητα στοχοποίησης στόχων σε πολύ μεγάλες αποστάσεις με εξαιρετική ακρίβεια⁵⁶.

Σε κάθε περίπτωση η στοχοποίηση και κυρίως η απόφαση εμπλοκής γίνεται, βασιζόμενη σε στοιχεία που έχουν τοποθετηθεί από το έδαφος, ακολουθώντας την διαδικασία στοχοποίησης, που περιγράφεται στα σχετικά εγχειρίδια ή σε ευκαιριακά στοιχεία τα οποία πάλι βασίζονται σε παραμέτρους προαποφασισμένες (είδος στόχου που ψάχνει, περιοχή, εκπομπή ακτινοβολίας κ.α.).

Ειδικά οι δικτυοκεντρικές ικανότητες των νέων αφων, τα τοποθετούν στο κέντρο ενός δομημένου δικτύου πληροφοριών και τακτικών εντολών, το οποίο λαμβάνει και επεξεργάζεται πληροφορίες από μεγάλο αριθμό πηγών συμπεριλαμβανομένων και των

⁵⁵. Infoplease, Columbia Encyclopedia , Social Sciences and the Law , Political Science and Government , Military Affairs (nonnaval), Air Forces, «Air forces: Evolution of the Modern Air Force», [διαθέσιμο στη Δνση: https://www.infoplease.com/encyclopedia/social-science/government/military/air-forces/evolution-of-the-modern-air-force](https://www.infoplease.com/encyclopedia/social-science/government/military/air-forces/evolution-of-the-modern-air-force).

⁵⁶. Infoplease, Columbia Encyclopedia , Social Sciences and the Law , Political Science and Government , Military Affairs (nonnaval), «Smart weapon», διαθέσιμο στη Δνση: <https://www.infoplease.com/encyclopedia/social-science/government/military/smart-weapon>.

ίδιων των αφων. Έτσι ένα F-16, οποίο είναι συνδεδεμένο σε ένα Tactical Data Link (TDL), δηλαδή ένα δίκτυο διαχείρισης και διαμοιρασμού πληροφοριών και εντολών, όπως το L-16, μπορεί να λάβει εντολή εμπλοκής στόχου από τον κεντρικό διαχειριστή, ο οποίος έχει οδηγηθεί στην απόφαση για εμπλοκή του στόχου, βάσει δεδομένων από άλλα αφη, RADAR, πολεμικά πλοία ή ακόμα και μαχητές στο έδαφος, ώστε οι πληροφορίες να είναι ακριβείς και σε πραγματικό χρόνο. Σε κάθε περίπτωση όμως ο πιλότος του αφους, έχει τον τελικό λόγο στην εμπλοκή. Έτσι η εμπλοκή είναι «προσωποποιημένη», γίνεται από άνθρωπο και όχι από κάποιο μη επανδρωμένο σύστημα. Αυτό μπορεί να αποτελέσει και θετικό αλλά και αρνητικό παράγοντα, λαμβάνοντας υπόψη, τόσο τα ανθρωπιστικά αισθήματα του ατόμου όσο όμως και την πιθανότητα δράσης βασιζόμενης στο συναίσθημα και όχι στα απτά δεδομένα.

4.1.4. Αυτοματοποιημένα και Αυτόνομα Οπλικά Συστήματα (ΑΟΣ). Ξεκινώντας να μιλάμε για τα αυτοματοποιημένα Ο/Σ θα πρέπει να τα διαχωρίσουμε από τα αυτόνομα Ο/Σ. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για Ο/Σ, τα οποία προχωρούν σε ενέργειες διευκρίνησης, στοχοποίησης και εμπλοκής, βασιζόμενα σε παραμέτρους που έχουν εισαχθεί από τον άνθρωπο. Η απόφαση δηλαδή της ενέργειας είναι στο επίπεδο των προγραμματιστών και χειριστών του Ο/Σ, απλά κάποιες ενέργειες έχουν ανατεθεί για υλοποίηση υπό συγκεκριμένες παραμέτρους στο σύστημα, με τον άνθρωπο να έχει πάντα την δυνατότητα αναίρεσης της ενέργειας ή την επανάκτηση του ελέγχου (override).

Τέτοια Ο/Σ είναι τα αντιαεροπορικά και αντιπυραυλικά PATRIOT, Iron Dome, THAAD, Phalanx κ.α. Συγκεκριμένα τα Ο/Σ αυτά δέχονται εισαγωγές για κριτήρια διευκρίνησης, εκτίμησης και ιεράρχησης της απειλής, υπολογίζοντας την δυνατότητα ενός αφους να επιτεθεί επιτυχώς στις περιοχές που προστατεύει ή το σημείο πρόσκρουσης ενός βαλλιστικού πυραύλου αλλά και τον υπολογισμό της δυνατότητας εμπλοκής και της πιθανότητας επιτυχίας. Βάση αυτών, προτείνουν λύση στον χειριστή του Ο/Σ ή αν έχει επιλεγεί η σχετική λειτουργία, εμπλέκουν αυτόματα τον στόχο. Σε κάθε περίπτωση η ενέργεια μπορεί να αναιρεθεί από τον χειριστή (override).

Έτσι παράδειγμα το Ο/Σ PATRIOT, όταν υπολογίσει ότι το σημείο πρόσκρουσης ενός βαλλιστικού πυραύλου, θα είναι σε σημείο που προστατεύει, μπορεί να εξαπολύσει το κατάλληλο πύραυλο εναντίον του. Η πιθανότητα λάθους είναι φυσικά υπαρκτή, όπως στην περίπτωση κατάρριψης ενός βρετανικού αφους Tornado από αμερικανικό PATRIOT, στον πόλεμο του κόλπου στο Κουβέιτ το 2003. Η απώλεια της δυνατότητας εκπομπής

κωδικού αναγνώρισης από τα αεροπλάνα, η γωνία προσέγγισης και η μεγάλη ταχύτητά τους, οδήγησε το Ο/Σ να κατηγοριοποιήσει το αεροπλάνο ως πύραυλο αντι- RADAR (ARM). Ο δε προγραμματισμός του Ο/Σ για αυτόματη εμπλοκή τέτοιων πυραύλων βασιζόμενο σε κριτήρια αυτοάμυνας, οδήγησε στην άμεση εμπλοκή του αεροπλάνου και κατάρριψή του. Σχετική έρευνα απέδωσε το ατύχημα όχι σε λάθος του λογισμικού αλλά σε κακή επιλογή εισαγωγής κριτηρίων στο σύστημα⁵⁷.

Αντίθετα τα αυτόνομα Ο/Σ, είναι αυτά τα οποία, όταν είναι ενεργοποιημένα, προχωρούν στην επιλογή στόχων, χωρίς να είναι δυνατή η επέμβαση του ανθρώπου. Υλοποιούν δηλαδή μία νέα καινοτόμα μορφή τεχνολογίας, η οποία αφαιρεί τον άνθρωπο από τη διαδικασία λήψης απόφασης, δίνοντας στο Ο/Σ την δυνατότητα απόφασης εάν πρέπει ή όχι το συγκεκριμένο άτομο ή αντικείμενο να αποτελέσει στόχο ή όχι⁵⁸. Οι κανόνες επιλογής δεν εισάγονται από τον άνθρωπο αλλά το ίδιο το σύστημα είναι σε θέση να χαρακτηρίσει μία συμπεριφορά ως εχθρική ή επιθετική, αξιολογώντας τις προθέσεις του στόχου.

Η έκθεση του Human Rights Watch, του 2012⁵⁹, αναφέρεται σε τρία επίπεδα αυτονομίας, με κριτήριο το μέτρο της ανθρώπινης συμμετοχής στη διαδικασία:

- Man in the Loop (ο άνθρωπος ως μέρος της διαδικασίας),
- Man on the loop (ο άνθρωπος εποπτεύει την διαδικασία) και
- Man outside the Loop (ο άνθρωπος εκτός της διαδικασίας).

Η τελευταία περίπτωση, αποτελεί την εφαρμογή της τεχνολογίας της τεχνητής νοημοσύνης, η οποία εγείρει ηθικά αλλά και νομικά ζητήματα. Είναι αμφίβολο δηλαδή αν και κατά πόσο η τεχνολογία αυτή θα μπορεί να αναλύσει την κατάσταση με τρόπο τέτοιο που να την υποβάλλει σε κριτήρια ΔΑΔ. Φυσικά στην παρούσα φάση δεν υπάρχουν Ο/Σ με πλήρη την δυνατότητα λήψης απόφασης και εμπλοκής, που δηλαδή να αποκλείουν την ανθρώπινη εισαγωγή παραμέτρων και να ενεργούν με πλήρη αυτονομία, παρόλο που οι

⁵⁷. UK MINISTRY OF DEFENCE, «*MILITARY AIRCRAFT ACCIDENT SUMMARY*», Directorate of Air Staff, Metropole Building, Northumberland Avenue, London WC2N 5BP Directorate of Air Staff, Metropole Building, Northumberland Avenue, London WC2N 5BP.

Βλέπε επίσης: McCarthy Scott, A System Theoretic Safety Analysis of Friendly Fire Prevention in Ground Based Missile Systems, Massachusetts Institute of Technology, February 2013.

⁵⁸. Penn University of Law, «*The Ethics of Autonomous Weapons Systems*». Νοε 21-22, 2014 διαθέσιμο στη Δνση: <https://www.law.upenn.edu/institutes/cerl/conferences/ethicsofweapons/>.

⁵⁹. Human Rights Watch (HRS), (2012) «*Losing Humanity. The Case against Killer Robots*» διαθέσιμο στη Δνση :https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/arms1112ForUpload_0_0.pdf.

εξελίξεις της τεχνολογίας στον τομέα είναι ραγδαίες. Ανάλογα Ο/Σ βρίσκονται υπό εξέλιξη, αλλά όλες οι χώρες επιφυλάσσονται για την εισαγωγή τους στην ενεργό χρήση. \

4.2 Η εφαρμογή του ΔΑΔ στις νέες τεχνολογίες – μορφές Αεροπυραυλικού πολέμου

Το ερώτημα που ανακύπτει τελικά είναι, εάν η εξέλιξη της τεχνολογίας και οι διαφοροποιήσεις που επιφέρει στην μορφή της σύγχρονης ένοπλης σύρραξης, μπορούν να ενταχθούν στους κανόνες του υφιστάμενου ΔΕΣ. Η γενική άποψη είναι ότι αυτό είναι δυνατό, καθώς τα νέα όπλα δεν επιφέρουν κάποια νομική ιδιαιτερότητα στον τρόπο χρήσης τους, η οποία να μη μπορεί να ενταχθεί στο υπάρχον δίκαιο, πλην κάποιων ειδικών περιπτώσεων οι οποίες εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο. Αντίθετα για πολλούς, η βελτίωση των επιδόσεων των νέων όπλων, μπορεί να αποτελέσει μέσο για την καλύτερη παρακολούθηση της σύμπνοιας με τους κανόνες του δικαίου. Παράδειγμα η εγγραφή σε video των αποτελεσμάτων των εμπλοκών, η παρακολούθηση με drones και η τηλεμετρικές καταγραφές, μπορούν να αποτελέσουν στοιχεία για την εξέταση νομιμότητας της εμπλοκής, εάν και εφόσον τελικά αποδοθούν για έλεγχο.

Πιο συγκεκριμένα, όπως αναπτύχθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, ο τρόπος χρήσης των νέων όπλων, εξακολουθεί να βασίζεται στις ανθρώπινες αποφάσεις, αναφορικά με την επιλογή του στόχου, ενώ διαφέρουν απλά τα μέσα εμπλοκής του, τα οποία όσο εξελίσσονται, μπορούν να καταστήσουν την διαδικασία ευκολότερα συμβατή με το ΔΔΕΣ. Δηλαδή τα όπλα είναι πιο ακριβή, οι πληροφορίες πιο εύκολα διαθέσιμες και η ενημέρωση και ροή των εντολών πιο άμεση και ακριβής.

Όσο μεγάλη και αν είναι η εμβέλειά, η πυροκεφαλή και η ακρίβεια καθοδήγησής ενός βαλλιστικού πυραύλου, η απόφαση της χρήσης του και η επιλογή του στόχου, δεν παύει να είναι απόφαση, που μπορεί να παρθεί υπό τις προϋποθέσεις του ΔΑΔ. Όσο και αν μας φαίνεται αφύσικο ένα ΜΕΑ, να καθοδηγείται από ένα χειριστή χιλιάδες μίλια μακριά, δεν παύει να είναι μία πλατφόρμα άφησης πολεμικού φορτίου, που ουσιαστικά δεν διαφέρει από επανδρωμένο αφορ αναφορικά με την χρήση του. Το ΗΜ, εξάλλου το κατατάσσει στην ίδια κατηγορία, με το αφορ, με την απαίτηση για τις ίδιους περιορισμούς κατά την χρήση του και περιλαμβάνει τον χειριστή του στην τάξη των εμπόλεμων. Άρα η

εξέλιξη της τεχνολογίας δεν χρειάστηκε νέους νόμους για να περιοριστεί, αλλά απλά ένα επεξηγηματικό κείμενο^{60, 61}.

Η χρήση στρατηγικών όπλων από τα σύγχρονα μαχητικά με εμβέλεις που μπορούν να πλήξουν την ενδοχώρα του αντιπάλου, μπορεί να είναι νόμιμη εάν η στοχοποίηση βασίζεται σε έγκυρες πληροφορίες και ακριβείς εισαγωγές στοιχείων στο όπλο καθώς και real time καθοδήγηση του πιλότου από σταθμούς εδάφους. Το ΗΜ, εξάλλου παραθέτει ότι η χρήση όπλων ακριβείας, δεν είναι υποχρέωση αλλά επιλογή για την τήρηση της αρχής της διάκρισης και συχνά καθίσταται απαραίτητη προϋπόθεση για την εμπλοκή ιδιαίτερων στόχων οι οποίοι βρίσκονται κοντά σε μη στρατιωτικούς στόχους. Η επιλογή επίσης του πλήγματος σε βάθος και μακριά από το πεδίο της μάχης μπορεί να εγείρει ερωτήματα, αλλά ανάλογα με τον στόχο μπορεί να είναι νόμιμη, εφόσον αφορά στρατιωτικούς στόχους και υπάγεται στην αρχή της στρατιωτικής αναγκαιότητας και της διάκρισης. Η κρατική πρακτική εξάλλου δείχνει ότι η εμπλοκή στόχων μακριά από το καθαυτό μέτωπο, είναι κοινή τακτική, πολλές φορές απαραίτητη για την επικράτηση επί του αντιπάλου⁶².

Ομοίως και στο κομμάτι της εναερίου μάχης, το υφιστάμενο ΔΔΕΣ, προβλέπει τις περιπτώσεις νόμιμης εμπλοκής, με το ΗΜ να αναλύει με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, το ποιοι είναι οι εμπόλεμοι (μαχητικά αψη, ΜΕΑ) και ποια αψη αποκλείονται από την εμπλοκή προστατευόμενα από τις συνθήκες⁶³.

Συμπερασματικά αυτό που καθορίζει την νομιμότητα ενός μη απαγορευμένου όπλου, είναι ο τρόπος χρήσης του. Μπορούν λοιπόν τα νέα όπλα και η τεχνολογία, να

⁶⁰. Βλέπε επίσης: Rise of the Drones II: Examining the Legality of Unmanned Targeting, H.R. Subcommittee Hearing (April 28, 2010), σελ 18-25 Mary Ellen O'Connell, σελ 26-33 written testimony of David W. Glazier, διαθέσιμο στη Δνση: https://irp.fas.org/congress/2010_hr/drones2.pdf

⁶¹ Lewis Michael W: «Drones and the Boundaries of the Battlefield», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη Δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

⁶². Βλέπε: , Lewis Michael W. «The Law of Aerial Bombardment in the 1991 Gulf War», *The American Journal of International Law*, vol. 97, no. 3, American Society of International Law, 2003, pp. 481–509, διαθέσιμο στη Δνση: <https://doi.org/10.2307/3109837>

επίσης: Map of Troop Movements from Desert Storm, διαθέσιμο στη σελ. <http://www.history.army.mil/reference/Commemoratives.htm>.

Επίσης: BBC News «Libya: Coalition Launches Attacks», 19 Μαρ. 2011, διαθέσιμο στη σελ. <http://www.webcitation.org/5xJFVgwBA>.

⁶³. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research/Harvard University/Cambridge 2009, Σελ. 11-31.

καταστούν αρωγοί του ΔΕΣ, αρκεί να γίνεται ορθή εκμετάλλευση των δυνατοτήτων τους. Εξάλλου όπως διαφαίνεται από την πρακτική των ΗΠΑ αλλά και άλλων κρατών, που διεξάγουν αμφίβολές στοχοποίησης με θύματα αμάχους, τα γεγονότα αυτά είτε αμφισβητούνται είτε τις περισσότερες φορές αποδίδονται σε λάθος εκτιμήσεις πληροφοριών ή ακόμα και σε εργαλειοποίηση των αμάχων και των υποδομών από τους αμυνόμενους⁶⁴.

4.3 Ειδικά θέματα χρήσης των νέων τεχνολογιών στον αεροπυραυλικό πόλεμο

Ενώ είδαμε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών στον αεροπυραυλικό πόλεμο, μπορεί να συνάδει με τους κανόνες του ΔΔΕΣ, είτε τους συμβατικούς για τα συμβαλλόμενα κράτη, είτε τους εθιμικούς για όλους τους δρώντες, κρατικούς και μη, στο βαθμό που είναι διατεθειμένοι να τους εφαρμόσουν, υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά τους που αποτελούν αντικείμενο διερεύνησης, από πλευράς ΔΑΔ. Το υποκεφάλαιο αυτό δεν θα αναλύσει την καθαυτού ευθύνη του κάθε υπευθύνου για την χρήση όπλων, να λάβει υπόψη του τους κανόνες του ΔΑΔ, καθώς αυτή η υποχρέωση θεωρείται δεδομένη και όπως αναλύθηκε παραπάνω αποτελεί το βασικό κριτήριο για την νόμιμη χρήση των νέων τεχνολογιών. Θα διερευνηθούν αντίθετα, κάποιες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο τρόπος χρήσης των νέων οπλικών συστημάτων μπορεί να επιφέρει ερωτηματικά, τα οποία άπτονται άμεσα ή έμμεσα της εφαρμογής του ΔΕΣ, ή περιπτώσεις στις οποίες η ίδια η τεχνολογία τους, μπορεί να επηρεαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε το αποτέλεσμα να έχει επιπτώσεις στα υποκείμενα του ΔΑΔ.

⁶⁴. On Alert : « ΗΠΑ: Ο Στρατός παραδέχεται ότι σκότωσε 23 άμαχους στο εξωτερικό το 2020», 3 Ιουν 2021, διαθέσιμο στη σελ:

<https://www.onalert.gr/kosmos/ipa-o-stratos-paradechetai-oti-skotose-23-amachoyis-sto-exoteriko-to-2020/420289/>

4.3.1. Οι αρχές του ΔΑΔ σε σχέση με τη διαδικασία στοχοποίησης.

«While for policy and other reasons, targeting may be more restrictive than that permitted by international law; it may never be more permissive».

ALLIED JOINT DOCTRINE FOR JOINT TARGETING AJP-3.9 MAY 2008.

Σαν διαδικασία στοχοποίησης, ορίζεται η μέθοδος με την οποία αποφασίζεται, τόσο η εμπλοκή ή όχι ενός στόχου, όσο και ο τρόπος και τα μέσα με τον οποίο θα γίνει κάτι τέτοιο. Περιλαμβάνει δηλαδή όλους τους παράγοντες τους οποίους θα λάβει υπόψη του ο υπεύθυνος για την εμπλοκή του στόχου, ώστε να επιφέρει κατά βάση το απαραίτητο πλήγμα στον εχθρό, προκειμένου να επιτευχθεί ο αντικειμενικός στρατιωτικός σκοπός της συγκεκριμένης επιχείρησης. Ταυτόχρονα όμως η διαδικασία της στοχοποίησης, οφείλει να περιέχει και την εξέταση της νομιμότητας της εμπλοκής, λαμβάνοντας υπόψη, τους περιορισμούς που περιγράφονται στα συμβατικά κείμενα δηλαδή τις ΣΓ'49 και ΠΠ I (A57) '77, μελέτη ICRC, αλλά και άλλες συμβάσεις απαγόρευσης όπλων και τακτικών.

Οι περιορισμοί αυτοί, έχουν εκτενέστερα αναλυθεί στο ΗΜ, ειδικά για τις αεροπυραυλικές επιχειρήσεις, στα κεφάλαια D (Attacks), G (Precautions in Attacks), αλλά αφορούν και άλλα κεφάλαια όπου αναφέρονται διαδικασίες για την προστασία όσων δεν επιτρέπεται να στοχοποιούνται (άμαχοι, οργανώσεις ανακούφισης των δεινών του πολέμου, νοσοκομεία και νοσοκομειακά αμφ κλπ).

Τα κράτη και οι οργανισμοί έχουν εκδώσει οδηγίες αναφορικά με τη στοχοποίηση, στις οποίες περιλαμβάνονται πάντα οι περιορισμοί του ΔΕΣ και γενικά σε όλες τις συρράξεις οι εμπόλεμοι ισχυρίζονται πάντα, ότι οι από αέρος επιθέσεις τους, είναι συμβατές με το ΔΑΔ. Χαρακτηριστικά κείμενα το διακλαδικό δόγμα στοχοποίησης του NATO⁶⁵ και το εγχειρίδιο Law on War,⁶⁶ του ΥΠΑΜ των ΗΠΑ, αλλά και το τελευταίο δόγμα της USAF επί της εναέριας στοχοποίησης⁶⁷.

⁶⁵. AJP-3.9 ALLIED JOINT DOCTRINE FOR JOINT TARGETING MAY 2008.

⁶⁶. US Department Of Defence: Law of War Manual/2015, (Updated 2016), Ch V pgs 184-334, Ch XIV, pgs 917-940, διαθέσιμο στη δνση: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/DoD%20Law%20of%20War%20Manual%20-%20June%202015%20Updated%20Dec%202016.pdf?ver=2016-12-13-172036-190>.

⁶⁷. Air Force Doctrine Publication 3-60, «Targeting», 12 Νοε 2021.

Παρόλαυτά, σε όλες τις σύγχρονες συρράξεις παρατηρείται ότι πολλές φορές οι από αέρος επιθέσεις υποπίπτουν σε σφάλματα, με αποτελέσματα απώλειες σε ανθρώπινες ζωές αμάχων και σε υποδομές.

Πέραν των περιπτώσεων, όπου είτε από αδιαφορία είτε από απόφαση υπέρ της στρατιωτικής αναγκαιότητας ή ακόμα και εσκεμμένης προσπάθειας κατά αμάχων υπάρχει παραβίαση του ΔΕΣ, η διαδικασία της στοχοποίησης μπορεί να υποπέσει σε σφάλματα, λόγω ανθρώπινου λάθους ή κακής χρήσης των διαθέσιμων δεδομένων. Χαρακτηριστική περίπτωση κακής στοχοποίησης, αποτελεί η σύγκρουση στο Ναγκόρνο Καραμπάχ το 2020, η οποία περιγράφεται στο CS 2 του κεφαλαίου 6 παρακάτω, όπου αν και συχνά υπήρχαν τα κατάλληλα όπλα για επιθέσεις ακριβείας σε κατοικημένες περιοχές, αυτά δεν χρησιμοποιήθηκαν ή δεν έγινε η κατάλληλη χρήση με αποτέλεσμα την εμπλοκή μη στρατιωτικών στόχων.

Η διαδικασία της στοχοποίησης, βασίζεται πρωταρχικά σε πληροφορίες επί του στόχου. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να είναι όσο το δυνατό περισσότερο επικαιροποιημένες, ώστε να μπορεί να παρθεί η απόφαση της αναλογικής επίθεσης. Ειδικά στις περιπτώσεις εμπλοκών μέσα σε κατοικημένες περιοχές, οι πληροφορίες δεν φτάνει να είναι απλά επικαιροποιημένες αλλά real time, ώστε να είναι γνωστές τυχόν μετακινήσεις πολιτών στο χώρο, ή ακόμα και μετακινήσεις στρατευμάτων από αυτόν. Στον αεροπυραυλικό πόλεμο, η καταστροφικότητα του όπλου και το μεγάλο βεληνεκές, καθιστούν επιτακτική την ύπαρξη αναλυτικής εικόνας της περιοχής, με πληροφορίες πραγματικού χρόνου. Η παροχή εικόνας από κάμερες των Ο/Σ, από δορυφόρους και από ΜΕΑ, καθιστά αυτή την παροχή και ανάλυση πληροφοριών πολλή πιο έγκυρη, εφόσον φυσικά αυτά χρησιμοποιούνται σωστά.

Τα μέσα βέβαια παροχής πληροφοριών, πέραν ότι υπόκεινται σε περιορισμούς, όπως τα καιρικά φαινόμενα, υπόκεινται επίσης σε παραπλάνηση, παρεμβολές και κυβερνοεπιθέσεις. Ο αντίπαλος θα προσπαθήσει να μειώσει την αποτελεσματικότητα της συλλογής πληροφοριών, προκειμένου να αποτρέψει την απόφαση επίθεσης ή να μειώσει τα αποτελέσματά της.

Σε αυτό το σημείο δεν υφίσταται κάποιος νόμος ο οποίος να απαγορεύει την παρέμβαση στη συλλογή πληροφοριών, όπως υπάρχει για παράδειγμα απαγόρευση της παραπλάνησης του εχθρού, μέσω της χρήσης των συμβόλων του ΕΣ/ΕΗ, ή άλλων ανάλογων οργανώσεων ή η προσποίηση πολιτικής φύσης του στόχου ή άλλου

προστατευόμενου υποκειμένου (*perfidy*)⁶⁸. Η παραπλάνηση βέβαια ή η προσποίηση (*ruses of war*) με τη μορφή τεχνάσματος, δεν είναι παράνομες, όταν χρησιμοποιούνται για να προξενήσουν βλάβη στον εχθρό, αρκεί να μην οδηγούν σε παραβίαση των κανόνων του ΔΕΣ⁶⁹.

Ομοίως η επέμβαση στις παραμέτρους της στοχοποίησης, μπορεί να αποτελέσει παραβίαση, αν αυτή οδηγήσει σε εσφαλμένη εμπλοκή στόχου και ως εκ τούτου μπορεί σε συγκεκριμένες περιπτώσεις να καταστεί παράνομη, όπως η παρεμβολή του αισθητήρα Laser ή του GPS, μίας κατευθυνόμενης βόμβας που μπορεί να οδηγήσει σε λάθος στόχο, ο οποίος να είναι μη στρατιωτικός.

Οι ίδιοι παράγοντες φυσικά μπορούν να επηρεάσουν και αυτά καθαυτά τα συστήματα στόχευσης και πλοήγησης, ώστε το όπλο να χάσει τον στόχο του, με αποτέλεσμα να πλήξει τελικά αμάχους ή μη στρατιωτικές υποδομές. Μάλιστα τα σύγχρονα όπλα όπως οι βαλλιστικοί πύραυλοι, τα ΜΕΑ και οι βόμβες ακριβείας, είναι περισσότερο υποκείμενα σε παρεμβολές και παραπλανήσεις των συστημάτων στοχοποίησης και πλοήγησης, από τα παραδοσιακά όπλα του πυροβολικού ή τις βόμβες ανοιχτής στόχευσης, όπου έπαιζε τον κύριο ρόλο η εκπαίδευση και ικανότητα του χειριστή.

Όλοι οι ανωτέρω παράγοντες ενισχύονται στην περίπτωση της στοχοποίησης εντός κατοικημένων περιοχών, πράγμα που η αστικοποίηση έχει καταστήσει πλέον, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, βασική παράμετρο των σύγχρονων επιχειρήσεων. Τα αποδεκτά περιθώρια λάθους δηλαδή, μειώνονται δραματικά όταν ο στρατιωτικός στόχος βρίσκεται ακριβώς δίπλα σε μη στρατιωτικό και δη σε αμάχους.

Φυσικά δεν πρέπει να παραβλέπεται και η υποχρέωση των αμυνομένων για προστασία των αμάχων και αποφυγή τοποθέτησης στρατιωτικών στόχων εντός κατοικημένων περιοχών⁷⁰. Η επιλογή αυτή φυσικά μειώνεται σήμερα λόγω της αστικοποίησης, η οποία όπως αναφέρθηκε μοιραία οδηγεί τη σύγκρουση σε κατοικημένες περιοχές.

⁶⁸. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009, Section Q, Rules 111-117.

⁶⁹. ΠΠ Ι '77, Α37

⁷⁰. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009, Section H, Rules 42-46. Επίσης ΠΠ Ι' 77, Α51, παρ. (7).

Η εξέλιξη της τεχνολογίας στον αεροπυραυλικό πόλεμο και ειδικά η διάθεση UCAV και βαλλιστικών πυραύλων σε χρήστες οι οποίοι μέχρι σήμερα δεν είχαν την δυνατότητα από αέρος επίθεσης, αλλάζει άρδην τα δεδομένα στο χώρο. Η χρήση των νέων αεροπυραυλικών τεχνολογιών, από χώρες οι οποίες δεν έχουν εμπειρία και παράδοση στον εναέριο πόλεμο, καθιστά αμφίβολη την θέληση και την δυνατότητα, οι επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν να υπόκεινται στις αναγκαίες παραμέτρους για συμβατότητα με το ΔΕΣ.

Τα αποτελέσματα των πολέμων στο Ναγκόρνο –Καραμπάχ και στη Συρία αλλά και των επιθέσεων μη κρατικών δρώντων στην ΣΑ με τη βοήθεια του αεροπορικού μέσου που τους είναι πλέον διαθέσιμο, δείχνουν την αδυναμία σωστής στοχοποίησης, λόγω κατά βάση έλλειψης σχετικής εκπαίδευσης αλλά και θεσπισμένων διαδικασιών. Είναι αμφίβολο κατά πόσο ένας στρατός που του διατίθενται ξαφνικά μεγάλος αριθμός UCAVs, θα μπει στη διαδικασία να ακολουθήσει τα βήματα που απαιτούνται για τη σωστή στοχοποίηση ή αν έχει τη γνώση και τα μέσα να το κάνει. Ακόμα και οι μη κρατικοί δρώντες, υποχρεούνται βάση του κοινού Α3 των ΣΓ'49, αλλά και του ΠΠ ΙΙ '77, να συμμορφώνονται με το ΔΕΣ, στη χρήση των UAVs (καθώς αυτά υπόκεινται στους περιορισμούς των αφων σύμφωνα με το ΗΜ) αλλά και στη χρήση των βαλλιστικών πυραύλων.

Σε κάθε περίπτωση παραμένει η υποχρέωση που καθίσταται ξεκάθαρη στο ΔΕΣ, ότι η διαδικασία της στοχοποίησης, οφείλει να ακυρώνει την εμπλοκή όταν υπάρχουν ενδείξεις πολιτικής φύσης ή έστω αμφιβολίες για την φύση του στόχου⁷¹. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί και η ανάγκη για απόρριψη της εμπλοκής όταν οι παράμετροι που επηρεάζουν την στοχοποίηση είναι πιθανό να έχουν επηρεαστεί είτε από φυσικά φαινόμενα είτε από τις δυνατότητες του αντιπάλου. Παράδειγμα η περίπτωση των Νατοϊκών βομβαρδισμών στην Γιουγκοσλαβία, όπου οι συμμαχικές δυνάμεις πετούσαν σε μεγάλα ύψη προκειμένου να αποφύγουν τα Ο/Σ εδάφους αέρος των Σέρβων, με αποτέλεσμα η στοχοποίηση να ήταν ατελής και να είχαμε απώλειες αμάχων.

Η χρήση εξελιγμένων τεχνολογιών όπως τα ΜΕΑ και τα αυτόνομα μέσα, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενες παραγράφους, δίνει τη δυνατότητα για μεγαλύτερη ακρίβεια στην στοχοποίηση με την συλλογή περισσότερων και ακριβέστερων

⁷¹. ΠΠ Ι '77, Κεφ ΙV, Α57, παρ. 2(b)

πληροφοριών. Η χρήση Drones για υπέρπτηση πάνω από τον στόχο, είναι πιο φθηνή αλλά και πιο ασφαλής, από την χρήση αεροσκαφών, με αποτέλεσμα να δίνεται η ευχέρεια στον επιτιθέμενο να καλύψει όλες τις πιθανότητες λάθους με κορεσμό του πεδίου και να κάνει την επίθεση με μεγαλύτερη ακρίβεια. Ταυτόχρονα φυσικά δημιουργεί και υποχρέωση εφόσον υφίσταται σαν δυνατότητα, για την χρήση της και την διεξαγωγή νόμιμων επιθέσεων, καθώς απαλείφει τις πιθανές δικαιολογίες για έλλειψη πληροφοριών που καταλήγουν σε παράνομα χτυπήματα. Αρκεί να σημειωθεί ότι η παρούσα δυνατότητα μίας κάμερας ακριβείας ενός ΜΕΑ, φτάνει τα 1,8 gigapixel⁷², ενώ η εποχή όπου η ταυτοπροσωπία θα γίνεται μέσω βιομετρικών αλγορίθμων είναι προ των πυλών⁷³.

Τα ερωτήματα που εγείρονται, είναι σχετικά με το επίπεδο στο οποίο μπορεί να φτάσει η παρακολούθηση ενός στόχου ή περιοχής, προκειμένου να καταστήσει νόμιμη υπό το ΔΑΔ μία επίθεση, πριν αυτή αρχίσει να παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα (ΑΔ) των κατοίκων και όχι μόνο των εμπλεκόμενων αλλά και των μη μάχιμων. Ακόμα και αν το βασικό δικαίωμα στη ζωή δεν παραβιάζεται, παραβιάζονται άλλα δικαιώματα όπως η ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα. Δίνει η υποχρέωση της διάκρισης υπό το εθιμικό ΔΔΕΣ, το δικαίωμα της προσβολής της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων μίας εν δυνάμει υπό επίθεση περιοχής;

Μεγάλο ρόλο φυσικά στην επίπτωση στα ΑΔ, έχει η φύση του στόχου και η περιοχή στην οποία βρίσκεται. Αν ο στόχος είναι αμιγώς στρατιωτικός και βρίσκεται σε ένα ξεκάθαρο πεδίο μάχης τότε η συλλογή πληροφοριών εμπίπτει στην στρατιωτική αναγκαιότητα και δεν παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όταν όμως το πεδίο επιχειρήσεων βρίσκεται σε κατοικημένες περιοχές όπως μοιραία συμβαίνει και πρόκειται να ενταθεί στο μέλλον λόγω της αστικοποίησης, τότε η παρακολούθηση αποτελεί εν δυνάμει παραβίαση των δικαιωμάτων των αμάχων. Ειδικά στις επιχειρήσεις εκτός των συνόρων και προκειμένου να συλλεχθούν πληροφορίες για πλήγματα εναντίον μη κρατικών δρώντων που επιχειρούν ή γίνεται προσπάθεια να αποδειχθεί ότι επιχειρούν από έδαφος τρίτου κράτους, η πιθανότητα παραβίασης των ΑΔ του πληθυσμού είναι πολύ μεγάλη.

⁷² .AC Madrigal, 'DARPA's 1.8 Gigapixel Drone Camera Could See You Waving at It from 15,000 Feet' *The Atlantic* (Boston, 1 February 2013).

⁷³ .Frederik Rose'n «*Extremely Stealthy and Incredibly Close: Drones, Control and Legal Responsibility*» *Journal of Conflict & Security Law* _ Oxford University Press 2013, pg 114.

4.3.2. Η αυτοματοποίηση των Ο/Σ και η επίδραση στην συμμόρφωση με το ΔΑΔ. Όπως αναφέρθηκε και στο κεφ. 4.1.4, ανωτέρω, στην παρούσα φάση τα Ο/Σ δεν έχουν ανεξαρτητοποιηθεί ακόμα πλήρως από την ανθρώπινη παρέμβαση, είτε όσον αφορά στον προγραμματισμό είτε στην καθαυτού χρήση και ιδιαίτερα στην νευραλγική λειτουργία της παράκαμψης ή ακύρωσης ενέργειας. Ο άνθρωπος δηλαδή έχει ακόμα τον έλεγχο της λειτουργίας του Ο/Σ και μπορεί ανά πάσα στιγμή να παρέμβει δυναμικά στις ενέργειές του. Η έκθεση του ειδικού αντιπροσώπου Christof Heyns, στο HRC των ΗΕ⁷⁴, αναφέρεται σε Ο/Σ που λειτουργούν αυτόνομα αλλά μετά από ανθρώπινο προγραμματισμό.

Η συνεχόμενη όμως εξέλιξη στην αυτοματοποίηση των Ο/Σ και κατά συνέπεια η θέση του ανθρώπου στη διαδικασία λήψης απόφασης, είναι ένα θέμα που απασχολεί την διεθνή κοινότητα, ειδικά στο πλαίσιο των περιορισμών που απορρέουν από τις συμβατικές υποχρεώσεις των κρατών αναφορικά με τον κανόνα της ανεξέλεγκτης επιλογής όπλων⁷⁵.

Οι υπέρμαχοι της ανάπτυξης των αυτόνομων Ο/Σ, παραθέτουν τόσο πρακτικά (επιχειρησιακά) όσο και ηθικά επιχειρήματα, για την όσο το δυνατό αντικατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα στο πεδίο της μάχης. Στον τομέα των επιχειρησιακών πλεονεκτημάτων, εμπίπτουν η έλλειψη κούρασης ή η αντοχή στις καταπονήσεις ειδικά για το αεροπορικό όπλο (ένα drone, αντέχει περισσότερα “Gs” από ένα πιλότο), αλλά και η δυνατότητα χρήσης των αυτόνομων Ο/Σ, σε αποστολές, όπου δεν θέλουμε την χρήση ανθρώπων ή όπως αναφέρονται στο «Pros and Cons of Autonomous Weapons Systems» μία μελέτη που εκδόθηκε στο Military Review, σε αποστολές “dull, dirty, or dangerous”⁷⁶. Παραδείγματα αντίστοιχα, οι αποστολές επιτήρησης, οι αποστολές σε περιβάλλον CBR (Chemical Biological Radiological) και οι αποστολές εξουδετέρωσης

⁷⁴ Heyns Christof «Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns», διαθέσιμο στη δνση: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A-HRC-23-47_en.pdf.

⁷⁵ Σχετικά κείμενα η Συνθήκη Συγκεκριμένων Συμβατικών Όπλων (Γενεύη 1980), ICRC: A Guide to the Legal Review of new Weapons and Methods of Warfare. Measures to implement A36 of AP I of 1977, Geneva January 2006 αλλά και το ΠΠ Ι’77 Sec I, A35 (1) : « In any armed conflict, the right of the Parties to the conflict to choose methods or means of warfare is not unlimited» και A36 «In the study, development, acquisition or adoption of a new weapon, means or method of warfare, a High Contracting Party is under an obligation to determine whether its employment would, in some or all circumstances, be prohibited by this Protocol or by any other rule of international law applicable to the High Contracting Party».

⁷⁶ Etzioni Amitai, PhD, Etzioni Oren, PhD, «Pros and Cons of Autonomous Weapons Systems», Military Review, Army University Press, May-June 2017, διαθέσιμο στη σελ. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2017/Pros-and-Cons-of-Autonomous-Weapons-Systems/>.

UXO (Unexploded Ordinance). Επιπλέον οι απώλειες σε προσωπικό μειώνονται πολύ, ειδικά στον αεροπορικό πόλεμο όπου η κατάρριψη ενός αεροσκάφους, επιφέρει την αναντικατάστατη απώλεια ενός πιλότου.

Στο ηθικό πεδίο, όπου φυσικά περιλαμβάνεται κατά βάση, η μικρότερη απώλεια σε ανθρώπινες ζωές, οι υπέρμαχοι της χρήσης της αυτοματοποίησης, επιχειρηματολογούν με βάση την ηθική ακεραιότητα του αυτόνομου Ο/Σ, μακριά από στρες, συναισθηματισμούς ή εκδικητικές τάσεις. Μπορούμε να φανταστούμε την συναισθηματική κατάσταση ενός χειριστή αφους ή UCAV, ο οποίος έχασε την οικογένειά του στο χτύπημα της 9/11, όταν καλείται να πάρει την απόφαση προστασίας αμάχων σε μία επιχείρηση εναντίον της Al-Quida, σε σχέση με μία ψυχρή μηχανή η οποία υπακούει σε παραμέτρους εμπλοκών, που έχουν εισαχθεί από το έδαφος. Επιπλέον η έλλειψη άγχους θα περιορίσει την παραβίαση της αρχής της διάκρισης υπό συνθήκες πίεσης, όταν ένας άνθρωπος μπορεί να «πυροβολήσει πρώτα και να ρωτήσει μετά»⁷⁷. Οι εισαγωγές των παραμέτρων, γίνονται σε περιβάλλον ηρεμίας, με σχετική χρονική άνεση από σύνθετο Επιτελείο, λαμβάνοντας υπόψη δεδομένα από πολλές πηγές και εισάγονται στο Ο/Σ το οποίο καλείται να τις αξιολογήσει σε κάθε περίπτωση και να πράξει αναλόγως. Η αντίδραση του Ο/Σ είναι αναμενόμενη και εντός των ορίων που έχουν τεθεί. Αντίθετα ένας πιλότος μαχητικού καλείται να πάρει τις ίδιες αποφάσεις εντός δευτερολέπτων, σε περιβάλλον συχνά εχθρικό και υπό αγχωτικές συνθήκες.

Στον αντίποδα, το βασικό επιχείρημα εναντίον του αποκλεισμού του ανθρώπινου παράγοντα από τη διαδικασία λήψης απόφασης για στοχοποίηση και εμπλοκή, είναι η αμφισβήτηση της δυνατότητας της «μηχανής», να αποφασίσει με βάση τις αρχές της διάκρισης και του ανθρωπισμού⁷⁸. Ότι δηλαδή, δεν είναι δυνατόν ένα σύστημα το οποίο βασίζεται σε παραμετροποίηση δεδομένων εντολών και καταστάσεων για λήψη απόφασης, να αναγνωρίσει έναν άμαχο, έναν μαχητή που παραδίνεται ή πόσο μάλλον έναν πολίτη και

⁷⁷. Arkin Ronald C., «The Case for Ethical Autonomy in Unmanned Systems», *Journal of Military Ethics* Vol. 9, Issue no. 4, 16 Dec 2010, p. 332–341, διαθέσιμο στη σελ.: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15027570.2010.536402?journalCode=smil20>.

⁷⁸. Sharkey Noel, «Saying ‘No!’ to Lethal Autonomous Targeting», *Journal of Military Ethics* Vol 9, Issue no. 4, 16 Dec 2010, p. 369–383, διαθέσιμο στη σελ.: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2017/Pros-and-Cons-of-Autonomous-Weapons-Systems/>.

Επίσης βλέπε: Asaro Peter, «On Banning Autonomous Weapon Systems: Human Rights, Automation, and the Dehumanization of Lethal Decision-making», *International Review of the Red Cross* Vol 94, no. 886, p 687–709, 2012, διαθέσιμο στη σελ.: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/international-review/review-886-new-technologies-warfare/review-886-all.pdf>

ένα παιδί, σε μία μη διεθνή σύρραξη, με αμφισβητήσιμα ή ανύπαρκτα διακριτικά. Επιπλέον δεν είναι δυνατό να υποβάλλει την απόφασή του στο κριτήριο της αναλογικότητας για να αποφασίσει αν και πώς πρέπει να πραγματοποιηθεί ένα χτύπημα, ώστε να επιφέρει τον λιγότερο δυνατό πόνο στον στόχο και τις λιγότερες δυνατές απώλειες σε ζωές αμάχων.

Πέραν αυτού, παρατίθεται το επιχείρημα της αδυναμίας επίρριψης ευθυνών στην περίπτωση παραβιάσεων του ΔΑΔ, από πλήρως αυτοματοποιημένα Ο/Σ. Το ΔΕΣ, προβλέπει την επίρριψη ευθύνης σε πρόσωπα, τα οποία είναι υπεύθυνα για παραβιάσεις των συμβατικών και εθιμικών κανόνων και κυρίως της εμπλοκής αμάχων και μη στρατιωτικών στόχων⁷⁹. Επιπλέον επιδίδεται ποινική ευθύνη σε πρόσωπα τα οποία έχουν κάνει εγκλήματα πολέμου, σύμφωνα με το Καταστατικό του ΔΠΔ⁸⁰.

Όταν οι παραβιάσεις αυτές γίνονται από αυτόνομα Ο/Σ ή Ο/Σ που λειτουργούν σε αυτόματο ρυθμό λειτουργίας, η διευκρίνηση του υπευθύνου δυσκολεύει. Το πρόβλημα είναι κυρίως να αποδειχθεί το αν πρόκειται για σφάλμα του προγραμματισμού από τον άνθρωπο ή της εκτέλεσης από το Ο/Σ. Σε κάθε περίπτωση εάν η διευκρίνηση αυτή δεν είναι δυνατή, τότε το σύστημα δεν συνάδει με τις αρχές του *jus in bello*.⁸¹

Το ΠΠΙ'77, στο Α86 (2), αναφέρει την ευθύνη του προϊσταμένου για την πράξη του υφισταμένου, εφόσον αυτός γνώριζε ή μπορούσε να αποτρέψει την ενέργεια. Η εισαγωγή δεδομένων στο Ο/Σ, μπορεί να επιρρίψει ευθύνη στον φορέα προγραμματισμού, ο οποίος είναι διακριτός, ακόμα και αν δεν είναι υπεύθυνος για την άφεση του όπλου αυτού καθαυτού, καθώς είναι αυτός που ουσιαστικά διατάζει το χτύπημα, ορίζει ή γνωρίζει της παραμέτρους υπό τις οποίες θα παρθεί η απόφαση⁸². Ο φορέας που στοχοποιεί και εισάγει τις παραμέτρους και του κανόνες εμπλοκής στο Ο/Σ μπορεί δηλαδή να έχει ευθύνες Δκτη μέσω του προγραμματισμού, υπό το ΠΠ Ι '77, Α87(2): *«commanders ensure that members of the armed forces under their command are aware of*

⁷⁹. ΠΠ Ι '77, Section II, Art 85 (3), 86(2), 87.

⁸⁰. Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου/Ρώμη 17 Jul 1998.

⁸¹. Sparrow Robert, «Killer Robots», *Journal of Applied Philosophy* Vol 24, Issue no.1, pgs 62–77, 21 March 2007, διαθέσιμο στη δνση: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5930.2007.00346.x>

⁸². ΠΠ Ι'77 Α86(2) : «2. The fact that a breach of the Conventions or of this Protocol was committed by a subordinate does not absolve his superiors from penal or disciplinary responsibility, as the case may be, if they knew, or had information which should have enabled them to conclude in the circumstances at the time, that he was committing or was going to commit such a breach and if they did not take all feasible measures within their power to prevent or repress the breach.»

their obligations under the Conventions and this Protocol». Ο προγραμματισμός του αυτόματου ή και αυτόνομου Ο/Σ, αποτελεί ουσιαστικά παροχή δγων από τον Δκτή, προς τον κατώτερο που εκτελεί.

Πολλές φορές όμως είναι δύσκολο να αποδειχθεί, αν το λάθος οφείλεται σε εσκεμμένα κακό προγραμματισμό, όπου δεν ελήφθησαν τα δεδομένα του ΔΕΣ υπόψη ή το Ο/Σ ενήργησε απουσία παραμέτρων, που δεν είχαν προβλεφθεί για την συγκεκριμένη περίπτωση ή ακόμα αν υπήρξε απλή δυσλειτουργία του μηχανισμού σε οποιοδήποτε στάδιο της εμπλοκής.

Όταν τα δεδομένα του προγραμματισμού σκοπίμως υπολείπονται των περιορισμών του ΔΕΣ, τότε η ευθύνη ξεκάθαρα είναι του φορέα προγραμματισμού και δη του Δκτή.

Όταν όμως υπάρχει λανθασμένη εισαγωγή ή παράλειψη, τότε μπορεί να αποδοθεί ευθύνη; Αν η αποδεικνύεται ότι η παράλειψη οφείλεται σε απερισκεψία και πλημμελή εξέταση του θέματος, τότε μπορούν να αποδοθούν ευθύνες σκοπιμότητας. Αλλά όταν η πράξη δεν έχει γίνει σκόπιμα αλλά οφείλεται σε λάθος του προγραμματιστή ή του Ο/Σ, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως παραβίαση της αρχής της διάκρισης⁸³. Παράδειγμα όταν ένα UCAV/HARPY, χτυπήσει ένα πολιτικό RADAR σε πολιτικό αεροδρόμιο, μπορεί να διερευνηθεί αν η συχνότητα του RADAR είχε εισαχθεί στη βιβλιοθήκη του όπλου, πράγμα που προφανώς αποτελεί εσκεμμένη ενέργεια. Αν η συχνότητα δεν έχει εισαχθεί τότε μπορεί να εξεταστεί να παρεμφερείς συχνότητες στρατιωτικών RADAR, έχουν εισαχθεί σαν στόχοι σε κοντινή περιοχή. Στην περίπτωση αυτή αν το RADAR στόχος σιγεί (δεν εκπέμπει), μπορεί το HARPY, να ψάξει και να επιλέξει άλλους στόχους στην περιοχή σε κοντινές μπάντες συχνοτήτων. Αυτό το δεδομένο ο προγραμματιστής του Ο/Σ θα έπρεπε να το λάβει υπόψη στη στοχοποίηση. Αν τέλος απλά το Ο/Σ έκανε λάθος τεχνικής φύσεως, ευθύνες δεν μπορούν να αποδοθούν στο επίπεδο του προγραμματιστή.

Το τεχνικό τελικά ερώτημα σε σχέση με την νομιμότητα των αυτόνομων Ο/Σ είναι σε ποιο βαθμό και με πόση ακρίβεια μπορούν να εισαχθούν δεδομένα σε αυτό, ώστε να μπορεί να διακρίνει την παραβίαση των κανόνων του ΔΑΔ. Όπως φαίνεται όταν ο άνθρωπος βρίσκεται μέσα στο Loop, αυτό μπορεί να είναι εφικτό με πολλά βέβαια

⁸³. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ 167, ΔΠΔΠΓ, Blaskic 200, par 180 : «Such an attack must have been conducted intentionally in the knowledge, or when it was impossible not to know, that civilians or civilian property were being targeted not through military necessity».

ερωτήματα όπως διαφαίνεται ανωτέρω. Η περίπτωση όπου πλέον ο άνθρωπος θα απέχει εντελώς από την διαδικασία απόφασης και εμπλοκής, θα είναι η φάση όπου τα δεδομένα του ΔΑΔ, θα αλλάξουν άρδην και θα απαιτηθεί πιθανόν επανεξέταση της βάσης του, όπως θα αναλυθεί παρακάτω.

4.3.3. Μη επανδρωμένα Αφη και επίδραση της χρήσης τους στην εφαρμογή του ΔΑΔ. Η χρήση του μη επανδρωμένου αφους, αποτελεί αδιαμφισβήτητο το μέλλον των αεροπορικών επιχειρήσεων, όπως έχει φανεί σε όλους τους πολέμους της τελευταίας εικοσαετίας, με τελευταίο τον πόλεμο ανάμεσα στην Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν το 2020⁸⁴. Όπως αναφέρθηκε στα υποκεφάλαια 4.1 και 4.2, η χρήση του ΜΕΑ, διέπεται από το ΔΕΣ, με τους ίδιους κανόνες που αφορούν τα επανδρωμένα Αφη, καθώς εμπίπτουν στην ίδια κατηγορία, σύμφωνα με το ΗΜ.

Αν και αρχικά τα ΜΕΑ, κατηγορήθηκαν ότι οι επιθέσεις τους μπορεί να είναι μη συμβατές με την αρχή της διάκρισης, αυτό δεν είναι απαραίτητα σωστό. Η χρήση ΜΕΑ, μπορεί να δώσει πληροφορίες για τους στόχους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για καλύτερη και νομιμότερη στοχοποίηση. Επιπλέον η κατεύθυνση των drones και η λήψη απόφασης για εμπλοκή, γίνεται από μίλια μακριά, σε ένα κέντρο επιχειρήσεων, με λιγότερη επιρροή από τον παράγοντα άγχος και με τη συμμετοχή ενός ολόκληρου επιτελείου. Αντίθετα από το επανδρωμένο αεροσκάφος όπου συχνά η απόφαση παίρνεται σε περιβάλλον άγχους πίεσης και ταυτόχρονων λειτουργιών από ένα άτομο ή ένα πλήρωμα, με κυρίαρχο το αίσθημα της επιβίωσης. Για παράδειγμα η διαδικασία loitering, μπορεί να δώσει τον χρόνο για εκτίμηση της κατάστασης με βάση τις αρχές της διάκρισης και της αναλογικότητας και ακόμα την παρέμβαση νομικών συμβούλων για την απεμπλοκή του στόχου. Φυσικά η ίδια διαδικασία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αναμονή κατάλληλης στιγμής για ένα targeted kill⁸⁵.

Υπάρχουν όμως χαρακτηριστικά των ΜΕΑ, τα οποία μπορεί να επιφέρουν δυσκολία στην εφαρμογή του ΔΕΣ σε μία σύρραξη.

⁸⁴. Βλέπε κεφ 6, CS 2, «Ο πόλεμος στο Ναγκόρνο Καραμπάχ του 2020.»

⁸⁵. Lewis Michael W: «Drones and the Boundaries of the Battlefield», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

Αρχικά όπως φάνηκε στον πόλεμο του Ναγκόρνο Καραμπάχ (βλέπε CS 2), η χρήση των UCAV, μπορεί να δώσει σε κράτη που δεν την είχαν μέχρι πρότινος, τη δυνατότητα να αποκτήσουν αεροπορική δύναμη, η οποία αλλάζει τα δεδομένα μίας σύρραξης. Η χρήση των Drones σε μία πολεμική σύγκρουση δεν περιέχει τον παράγοντα των απωλειών σε προσωπικό και σε μέσα, στον βαθμό τουλάχιστον που τον εμπεριέχει ο παραδοσιακός αεροπορικός πόλεμος, πράγμα που τα καθιστά δελεαστική και εφικτή πρόταση εξοπλισμού για τους μη κατέχοντες τη δυνατότητα να αποκτήσουν και να συντηρήσουν αψη.

Η χρήση όμως του αεροπορικού όπλου απαιτεί ακριβή σχεδιασμό και διαδικασίες στοχοποίησης, όπως αναλύθηκε ανωτέρω στην παράγραφο 4.3.1. Η έλλειψη παιδείας και εκπαίδευσης και κατ' επέκταση, γνώσης και εμπειρίας στις λειτουργίες αυτές, επιφέρει αποτελέσματα που αποτελούν συχνά παραβάσεις του ΔΑΔ. Τα Targeting Cells των προηγμένων στο αεροπορικό όπλο χωρών όπως οι ΗΠΑ, διαθέτουν λεπτομερή εγχειρίδια πάνω στις διαδικασίες, τα οποία πάντα ενέχουν τον παράγοντα του σεβασμού στο ΔΑΔ (χωρίς φυσικά να τον εφαρμόζουν πάντα σωστά).

Οι παραπάνω παράγοντες πολλαπλασιάζονται όταν η χρήση γίνεται από μη κρατικούς δρώντες, οι οποίοι δεν έχουν συνήθως ούτε τα μέσα ούτε την κατάρτιση, αλλά ούτε και τη θέληση να τα χρησιμοποιήσουν υπό τους κανόνες του ΔΔΕΣ. Φυσικά σε κάθε περίπτωση οι δρώντες αυτοί υποχρεούνται σε υπακοή στο ΔΑΔ, αφού η δράση τους εμπίπτει στο ΠΠ ΙΙ'77 ή στην χειρότερη περίπτωση στο κοινό Α3 των ΣΓ'49.

Μία άλλη παράμετρος της χρήσης των drones, που έχει αντίκτυπο στον καθορισμό και στην εφαρμογή του ΔΕΣ που εφαρμόζεται σε μία σύρραξη, είναι η εμβέλειά τους. Η χρήση ΜΕΑ, μπορεί να διαφοροποιήσει την θέση και τις διαστάσεις του πεδίου των επιχειρήσεων, παράγοντες οι οποίοι αποτελούν ένα από τα κριτήρια της καθορισμού της φύσης της σύρραξης. Τα συμβατικά κείμενα δηλαδή οι ΣΓ'49 και το ΠΠ ΙΙ'77, καθορίζουν σαν διεθνή, τη σύρραξη που γίνεται ανάμεσα σε δύο κράτη, ενώ η μη διεθνής σύρραξη έχει περάν των συμμετεχόντων και το κριτήριο της εξέλιξης στο έδαφος δηλαδή στο εσωτερικό μίας συμβεβλημένης χώρας⁸⁶. Η διεθνής νομολογία στην υπόθεση Tadic, του ΔΠΔΠΓ καθορίζει τα όρια της σύγκρουσης : *«an armed conflict exists whenever there*

⁸⁶. ΠΠ ΙΙ'77, Α1(1): *«..and which take place in the territory of a High Contracting Party between its armed forces and dissident armed forces or other organized armed groups which, under responsible command, exercise such control over a part of its territory as to enable them to carry out sustained and concerted military operations and to implement this Protocol.»*

is a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organized armed groups or between such groups within a State»⁸⁷. Επιπλέον η ίδια υπόθεση θέτει όρια έντασης των εχθροπραξιών για να θεωρείται μίας περιοχή μέρος της σύρραξης. Παρόλαυτά οι απόψεις διαφέρουν στο αν μπορεί μία σύγκρουση να χαρακτηριστεί μη διεθνής όταν συμβαίνει μεταξύ κράτους και μη κρατικού δρώντα, ιδίως στο έδαφος τρίτου κράτους ή σε σημείο του εδάφους του κράτους όπου δεν υπάρχει σύγκρουση.

Έτσι, η χρήση των ΜΕΑ, δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερο προβληματισμό, στην περίπτωση όπου μη κρατικός δρώντας χρησιμοποιεί το μέσο αυτό για να εκτελέσει χτυπήματα εκτός πεδίου της σύρραξης, ιδίως εναντίον χώρας με την οποία μπορεί να εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα. Το CS 1, του κεφαλαίου 5 στη συνέχεια, αναλύει την χρήση UCAV και βαλλιστικών πυραύλων από τους αντάρτες της Υεμένης και άλλους μη κρατικούς δρώντες εναντίον της ΣΑ, σε σημεία μακριά από την εμφύλια σύρραξη που συμβαίνει στο έδαφος της χώρας.

Οι συρράξεις αυτές δεν αποτελούν μοναδικά παραδείγματα καθώς είναι κοινή πρακτική η μετατόπιση του πεδίου μάχης μίας εμφύλιας διαμάχης σε έδαφος άλλου κράτους όπως οι περιπτώσεις της Σομαλίας, της Ουγκάντα κα. Οι περισσότερες όμως περιπτώσεις αφορούν μετατόπιση μαχητών, υπό τον έλεγχο ή όχι και με την συναίνεση ή όχι του κράτους που μεταφέρεται η σύγκρουση, με εμπλοκή ή όχι αυτού του κράτους στις εχθροπραξίες, αλλά σχεδόν πάντα σε περιοχές κοντά στο πεδίο της σύρραξης και με μετακινήσεις στρατευμάτων.

Η χρήση του drone όμως δίνει τη δυνατότητα για απρόσωπα χτυπήματα πολλά χιλιόμετρα από το πεδίο, ακόμα και αν εκεί δεν υπάρχει σύρραξη αλλά και εμφανής σκοπιμότητα και στρατιωτική αναγκαιότητα. Στην περίπτωση της ΣΑ και των χτυπημάτων στο εσωτερικό της χώρας, ο καθορισμός αυτής της σκοπιμότητας είναι πολύ δύσκολος, καθώς διαφεύγει από την άμεση στρατιωτική αναγκαιότητα, δεν υπόκειται σε καμία περίπτωση σε παραμέτρους αυτοάμυνας και δεν μπορεί να εξακριβωθεί η αρχή της

⁸⁷. Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-T, Opinion and Judgement, May 7, 1997 at 561-62.

Βλ. Επίσης : LEWIS Michael W: «Drones and the Boundaries of the Battlefield», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

αναλογικότητας ούτε της διάκρισης. Η εξακρίβωση των υπευθύνων είναι συχνά δύσκολη, καθώς υπάρχουν και ισχυρισμοί υποστήριξης από το Ιράν.

Αυτό προβάλλει άλλο ένα στοιχείο που προκαλεί σύγχυση, καθώς η μη χρήση μαχητών για τον πόλεμο δια αντιπροσώπων, καθιστά πολύ δύσκολη την απόδειξή του. Σε προηγούμενες περιπτώσεις όπου ανταρτικά κινήματα λειτουργούσαν σε έδαφος άλλου κράτους, (Ουγκάντα, Αιθιοπία), ακόμα και βαθιά μέσα στο έδαφός του, η σύλληψη ανταρτών ή η εξέταση των θυμάτων, μπορούσε να αποδείξει την εθνικότητά τους. Στην περίπτωση των αεροπυραυλικών επιθέσεων, μπορούν μόνο να γίνουν εικασίες για την κατεύθυνση εκτόξευσης του όπλου, που συνήθως δεν είναι προέλευσης από το κράτος που ελέγχει τους αντάρτες. Στην περίπτωση της ΣΑ παράδειγμα εικάζεται ότι κάποιες επιθέσεις προέρχονται από παραστρατιωτικές ομάδες στο έδαφος του Ιράκ, ελεγχόμενες από το Ιράν.

Το πρόβλημα αυτού του είδους των συρράξεων και η μη κάλυψή τους από το υπάρχον δίκαιο, αναδύθηκε, μέσα από τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, όπου ο πόλεμος των ΗΠΑ με την Al Quida, λάμβανε χώρα εκτός συνόρων των ΗΠΑ, σε τρίτες χώρες, χωρίς όμως να είναι διεθνής. Στην υπόθεση Hamdan Vs Ramfield, ο δικαστής Stevens, επέκτεινε τα όρια της μη διεθνούς σύρραξης ως κάθε σύρραξη που δεν είναι διεθνής⁸⁸. Παρόλαυτά η άποψη αυτή της ενίσχυσης του όρου «μη διεθνείς συγκρούσεις», δεν έγινε κοινώς αποδεκτή εκτός ΗΠΑ. Ο Δικαστής Williams⁸⁹, στην ίδια υπόθεση, υποστήριξε την ανάγκη για επανεξέταση των κατηγοριών της ένοπλης σύγκρουσης, προκειμένου να καλυφθούν γενικά οι περιπτώσεις, μεταξύ «signatory and a non-state actor». Τέτοια περίπτωση είναι όταν μη κρατικοί δρώντες διεξάγουν επιχειρήσεις στο έδαφος και εναντίον μίας χώρας, ενώ δεν πρόκειται για εμφύλιο πόλεμο. Ανάλογη περίπτωση και οι επιθέσεις της Hezbollah, από το έδαφος του Λιβάνου προς το Ισραήλ.

⁸⁸. *Hamdan Vs Ramfield*, 126 US Supreme Court, 2006, para. 2795-96.

⁸⁹. «Non-State actors cannot sign an international treaty. Nor is such an actor even a "Power" that would be eligible under Article 2 (3) to secure protection by complying with the Convention's requirements. Common Article 3 fills the gap, providing some minimal protection for such non-eligibles in an "armed conflict not of an international character occurring in the territory of one of the High Contracting Parties." The gap being filled is the non-eligible party's failure to be a nation. Thus, the words "not of an international character" are sensibly understood to refer to a conflict between a signatory nation and a nonState actor. The most obvious form of such a conflict is a civil war. But given the Convention's structure, the logical reading of "international character" is one that matches the basic derivation of the word "international," i.e., between nations. Thus, I think the context compels the view that a conflict between a signatory and a non-State actor is a conflict "not of an international character." In such a conflict, the signatory is bound to Common Article 3's modest requirements of "humane" treatment and "the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilized peoples».

Οι επιθέσεις αυτές δείχνουν να εμπίπτουν περισσότερο στο Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, καθώς συμβαίνουν σε ένα χώρο όπου δεν υφίσταται ένοπλη σύρραξη διεθνούς ή μη διεθνούς χαρακτήρα. Ομοιάζουν δηλαδή περισσότερο με τρομοκρατικά χτυπήματα τα οποία θα μπορούσαν να ανήκουν στην δικαιοδοσία των αρχών επιβολής της τάξης, η οποία δεν έχει τους ίδιους κανόνες αναφορικά με την αυτοάμυνα και την χρήση βίας. Σημειώνεται ότι η απόφαση SC/2624 (28 Feb 2022), για πρώτη φορά αποκαλεί του Houthi τρομοκρατική οργάνωση.

Ο όρος «Transnational», διασυννοριακός ή διακρατικός φαίνεται να ταιριάζει περισσότερο, δηλαδή η διασυννοριακή σύγκρουση ανάμεσα σε ένα κράτος και ένα μη κρατικό δρώντα⁹⁰. Το υφιστάμενο ΔΕΣ, δεν περιλαμβάνει, επίσημα τουλάχιστον το είδος αυτό των συρράξεων, αν και αναλυτές έχουν προβάλλει την αναγκαιότητα για την δημιουργία κανόνων αναφορικά με αυτό⁹¹. Η χρήση των μη επανδρωμένων όπλων μεγάλου βεληνεκού και ο ρόλος της στο είδος αυτό του πολέμου, διαφαίνεται στο CS 1 στο κεφάλαιο 5 παρακάτω.

Η εκτεταμένη χρήση Drones αλλά και αυτόνομων συστημάτων παρακολούθησης, ελέγχου και επιβολής, δύναται να εγείρει το ερώτημα της δημιουργίας effective control σε μία περιοχή, με συνέπεια την δημιουργία καθεστώτος δικαιοδοσίας στην συγκεκριμένη περιοχή για την συγκεκριμένη στιγμή, κυρίως για την εφαρμογή του δικαίου των ΑΔ. Με τον ίδιο τρόπο που το ECtHR, δικαιολόγησε την ύπαρξη δικαιοδοσίας στις περιπτώσεις *Al-Skeini & Others v United Kingdom*⁹², και *Issa v Turkey*⁹³, δύο περιπτώσεις όπου έγινε αποδεκτή η δικαιοδοσία του ΗΒ και της Τουρκίας αντίστοιχα, λόγω της ύπαρξης αποτελεσματικού ελέγχου, με τη χρήση στρατευμάτων εδάφους, μία μεγάλη δύναμη από UAVs, μπορεί να θέσει υπό τον έλεγχό της μία περιοχή, για μικρό χρονικό διάστημα, προσδίδοντας προσωρινή δικαιοδοσία και ευθύνη ή έστω να μειώσει τις απαιτήσεις σε στρατεύματα κατοχής, προκειμένου να τεκμηριωθεί ο αποτελεσματικός έλεγχος. Φυσικά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί ο όγκος της δύναμης των UAVs ή των αυτόνομων συστημάτων παρακολούθησης και εμπλοκής που θα αγγίζουν το όριο του effective

⁹⁰. LEWIS Michael W: «*Drones and the Boundaries of the Battlefield*», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

⁹¹. Corn Geoffrey S., «*Hamdan, Lebanon and the Regulations of Hostilities: The Need to Recognize a Hybrid Category of Armed Conflict*», *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol 40-295, Μάρτιος 2007, p. 315 και 327.

⁹². *Al-Skeini & Others v United Kingdom* App no 1093 (ECtHR, 7 July 2011).

⁹³. *Issa v Turkey* App no 31821/96 (ECtHR, 16 November 2004).

control, όπως είναι αυτή τη στιγμή για τα στρατεύματα ξηράς. Ενώ λοιπόν στην περίπτωση *Bankovic v Belgium* (2001)⁹⁴, η αεροπορική επίθεση αφών δεν θεωρήθηκε αρκετή για την τεκμηρίωση του effective control, μία μεγάλη δύναμη από drones πολλαπλών ρόλων και αυτόνομων Ο/Σ (tactical reconnaissance, electronic warfare, attack), μπορεί να δώσει καλύτερο έλεγχο βάσει πληροφοριών αλλά και δύναμης πυρός.⁹⁵

Το μέτρο του effective control, έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτενών προβληματισμών για την περίπτωση της κατοχής εδάφους, με πλούσια νομολογία. Βασικός παράγοντας για την θέσπιση του ελέγχου είναι η εξέταση της πραγματικής κατάστασης που επικρατεί⁹⁶. Η εξέλιξη των drones και των αυτόνομων Ο/Σ, είναι δεδομένο ότι οδεύει προς ριζοσπαστικές εξελίξεις για να αντικαταστήσει πλέον όχι μόνο την εναέρια υπεροχή αλλά και αυτή την δράση του στρατιώτη επί του εδάφους (Boots on the ground), φτάνοντας ακόμα και σε επιχειρήσεις εκκαθάρισης Door- to- door. Όταν λοιπόν μία περιοχή βρίσκεται υπό την ουσιαστική «κατοχή», όπως αυτή αποτυπώθηκε από το ΔΔΧ στην υπόθεση *Congo v Uganda* (παρ 172-3), βάσει της συνθήκης της Χάγης του 1907, με τη βοήθεια μη επανδρωμένων και αυτόνομων μέσων τα οποία εξασκούν απόλυτο ή ουσιαστικό ή έστω δυνητικό έλεγχο, τότε η απόδοση της ευθύνης προς το κράτος χειριστή είναι γεγονός. Το επόμενο φυσικά ερώτημα που προκύπτει σε συνδυασμό με τους προβληματισμούς της ανωτέρω παραγράφου 4.3.2, είναι το περί απόδοσης της ευθύνης παραβιάσεων του ΔΑΔ ή του ΔτΑΔ, στους χειριστές του συστήματος ή στο ίδιο το σύστημα. Βασική παράμετρος εδώ είναι το επίπεδο ελέγχου της «μηχανής» ο διαχωρισμός δηλαδή ανάμεσα στο αυτοματοποιημένο και το αυτόνομο Ο/Σ⁹⁷.

4.3.4. Συντρίμια αναχαίτισης βαλλιστικών πυραύλων (debris). Η πτήση ενός βαλλιστικού πυραύλου χωρίζεται σε τρία μέρη όπως αναλύθηκε ανωτέρω στην παράγραφο 4.1.1. Σε κάθε μία από τις φάσεις αυτές, διαφορετικά Ο/Σ είναι υπεύθυνα και ικανά να

⁹⁴. *Bankovic and Others v Belgium and Others* ECtHR 2005 52207/99 (12 December 2001).

⁹⁵. Frederik Rose'n «Extremely Stealthy and Incredibly Close: Drones, Control and Legal Responsibility» *Journal of Conflict & Security Law* _ Oxford University Press 2013, pg 118.

⁹⁶. Μαρούδα Μαρία Ντανιέλλα «Ο Αποτελεσματικός Έλεγχος ως προϋπόθεση για την Εφαρμογή Δικαίου Κατοχής και η Διάδραση με την Έξω – Εδαφική Εφαρμογή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο Περάκης Στέλιος (Επιμ) «‘Ουδέν μονιμότερο του Προσωρινού;’ Καταστάσεις Στρατιωτικής Κατοχής και ΔΔ», Όστρια, Αθήνα 2014.Σελ 122, Separate Opinion Kooijmans, (paras 39, 40) in *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Congo v Uganda)*, Judgement, I.C.J. Reports 2005

⁹⁷. Για το θέμα του αποτελεσματικού ελέγχου σε συνάρτηση με την έξω- εδαφική εφαρμογή των ΔτΑ, βλέπε: Μαρούδα Μαρία Ντανιέλλα «Ο Αποτελεσματικός Έλεγχος ως προϋπόθεση για την Εφαρμογή Δικαίου Κατοχής και η Διάδραση με την Έξω – Εδαφική Εφαρμογή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο Περάκης Στέλιος (Επιμ) «‘Ουδέν μονιμότερο του Προσωρινού;’ Καταστάσεις Στρατιωτικής Κατοχής και ΔΔ», Όστρια, Αθήνα 2014

αναχαιτίζουν τον πύραυλο. Η αναχαίτιση όμως του πυραύλου, έχει σαν αποτέλεσμα την πτώση στο έδαφος των υπολειμμάτων, τόσο του ίδιου του πυραύλου όσο και του μέσου προσβολής του, που συνήθως είναι άλλος πύραυλος ή κάποιος kinetic interceptor⁹⁸. Οι επιπτώσεις φυσικά επιβαρύνονται, όταν το φορτίο του πυραύλου δεν είναι μία απλή high explosive κεφαλή, αλλά μη συμβατική γόμωση όπως οι βιολογικές ή χημικές.

Συνήθως, στη φάση της αρχικής προωθούμενης πτήσης, τα συντρίμια του πυραύλου, πέφτουν στο έδαφος του επιτιθέμενου, ενώ στην τελική φάση καθόδου κυρίως στο έδαφος του αντιπάλου-στόχου. Στην περίπτωση όμως που η αναχαίτιση γίνεται στο midcourse face, αναλόγως του βεληνεκούς, τα συντρίμια μπορεί να πέσουν μακριά από τους άμεσα εμπλεκόμενους και μάλιστα σε έδαφος τρίτου ουδέτερου κράτους. Ειδικά στην περίπτωση πυραύλων ICBM (Intercontinental Ballistic Missile), είναι βέβαιο ότι η αναχαίτιση στο midcourse face (βλέπε παρ. 4.1.1), θα ρίξει τα debris σε έδαφος πολύ μακριά από την χώρα προέλευσης και τη χώρα στόχο. Στην περίπτωση αυτή θα έχουμε σχεδόν βέβαιο το πλήγμα σε μη στρατιωτικούς στόχους, υποδομές ή αμάχους και μάλιστα ενός κράτους που δεν συμμετέχει στις εχθροπραξίες. Ακόμα και στην περίπτωση που τα συντρίμια δεν πέσουν σε τρίτο κράτος θα πλήξουν περιοχές μακριά από το πεδίο της μάχης, πράγμα που φέρνει πάλι στην επιφάνεια την νομιμότητα αυτής της πράξης⁹⁹. Η φωτιά που άρχισε από τα συντρίμια πυραύλου των ανταρτών Houthis, που αναχαιτίστηκε πάνω από το campus στο πανεπιστήμιο του Jhizan, αποτελεί ένα παράδειγμα συνεπειών αυτού του είδους, αλλά από πύραυλο μεγάλου βεληνεκούς που αναχαιτίστηκε στην τελική φάση της πορείας από Ο/Σ PATRIOT, με αποτέλεσμα τα συντρίμια να πέσουν στην περιοχή του στόχου. Επιπλέον πολλές αναφορές γίνονται στα συντρίμια των πυραύλων που αναχαιτίζει το Ισραηλινό Iron Dome, τα οποία πέφτουν σε κατοικημένες περιοχές και

⁹⁸. Ο kinetic interceptor, είναι ένα μέσο αναχαίτισης του βαλλιστικού πυραύλου το οποίο, χτυπάει τον πύραυλο ως σώμα δηλαδή χωρίς να διαθέτει εκρηκτική γόμωση. Αυτό προκαλεί την παραγωγή περισσότερων debris, με κινητική ενέργεια δηλαδή αρχική ταχύτητα προς συγκεκριμένη κατεύθυνση που θα τα οδηγήσει προς κάποιο σημείο στο έδαφος πιθανόν μακριά από το σημείο αναχαίτισης. Για σχετικές πληροφορίες βλέπε : MDAA, *Kinetic Energy Interceptor (KEI)*, διαθέσιμο στη σελ.: <https://missiledefenseadvocacy.org/defense-systems/kinetic-energy-interceptor-kei/>

⁹⁹. Οι εικόνες 1.1, 1.2 και 1.3, δείχνουν σχηματικά τις φάσεις πτήσης του βαλλιστικού πυραύλου και τα μέσα αναχαίτισης σε καθεμία από αυτές. Ειδικά στην εικόνα 1.1, φαίνεται ότι η αναχαίτιση πυραύλου από τη Ν. Κορέα, στο midcourse face, θα ρίξει τα συντρίμια σε χώρο μακριά από αυτή και από τον στόχο. Ο χώρος αυτός ανάλογα της εμβέλειας, μπορεί να είναι σε ουδέτερο κράτος.

αναγκάζουν τον κόσμο να παραμένει στα καταφύγια μέχρι να διαπιστωθεί η φύση και η επικινδυνότητα των συντριμμιών¹⁰⁰.

Το ανωτέρω ερώτημα έχει κατά καιρούς απασχολήσει την διεθνή κοινότητα της πυραυλικής αεράμυνας, σε διάφορες περιπτώσεις, με το ερώτημα ποιο μπορεί να είναι το νομικό πλαίσιο υπαγωγής μίας τέτοιας περίπτωσης. Ενώ το πεδίο της νομιμότητας της χρήσης και της «μόλυνσης» του διαστήματος, έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από την ακαδημαϊκή και νομική κοινότητα, το θέμα της καταστροφικότητας των debris από βαλλιστικούς πυραύλους, σε περιοχές εκτός της σύρραξης, δεν έχει αναλυθεί εκτενώς.

Το A48, του ΠΠ Ι'77, καθορίζει ότι η αρχή της διάκρισης, διέπει τις πολεμικές επιχειρήσεις σε κάθε περίπτωση. Στο A49, παρ. 1 ορίζεται η πράξη της επίθεσης (Attack), ως κάθε βίαιη πράξη επίθεσης ή άμυνας, ενώ στην παρ. 2 η ισχύς του κεφαλαίου διευρύνεται σε «*any land, air or sea warfare which may affect the civilian population, individual civilians or civilian objects on land*».

Η αναχαίτιση λοιπόν του βαλλιστικού πυραύλου, σε όποιο σημείο και αν λάβει χώρα, υπόκειται στους περιορισμούς του ΠΠ Ι'77, άρα και στην υποχρέωση για προστασία των αμάχων και των μη στρατιωτικών στόχων. Δηλαδή παρόλο που η επίθεση με βαλλιστικό πύραυλο είναι αδιαμφισβήτητα επιθετική πράξη που επισύρει φυσικά το δικαίωμα της αυτοάμυνας, οι επιπτώσεις αυτής της αμυντικής ενέργειας, υπόκεινται στην αρχή της διάκρισης και στην αρχή της αναλογικότητας και ως εκ τούτου δημιουργούν υποχρέωση εξέτασης απέναντι στο ΔΕΣ.

Στην περίπτωση τώρα που ο βαλλιστικός πύραυλος ίπταται εκτός εναέριου χώρου, δηλαδή φτάνει στην στρατόσφαιρα, η αναχαίτιση φυσικά λαμβάνει χώρα σε σημείο το οποίο δεν ανήκει σε καμία χώρα, πράγμα που αντιτίθεται με το Rule 166 του ΗΜ¹⁰¹. Παρόλαυτα, οι επιπτώσεις της αναχαίτισης μπορεί να εμπλέξουν εκτός από κράτη μέρη της σύρραξης και άλλα κράτη όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Υπάρχει όμως νομική ευθύνη

¹⁰⁰. Περαιτέρω παραδείγματα μπορούν να βρεθούν σε δοκιμές, που αφορούν space interceptors, οι οποίοι χρησιμοποιούν διαστημικά οχήματα για αναχαίτιση διηπειρωτικών πυραύλων κατά τη φάση πτήσης τους εκτός ατμόσφαιρας. Η αναχαίτιση αυτή δημιουργεί Space debris τα οποία μπορεί να αποβούν επιζήμια για άλλα διαστημικά οχήματα. Βλέπε : Remo J. L., «*Orbital Debris Effects from Space-Based Ballistic Missile Interception*» Journal of Spacecraft and Rockets 42(3):487-492, Harvard University, May 2005, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/245438367_Orbital_Debris_Effects_from_Space-Based_Ballistic_Missile_Interception.

¹⁰¹. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009. Σελ.52 Α166. «Hostilities between Belligerent Parties must not be conducted within neutral territory»

από αυτή την εμπλοκή ουδέτερου κράτους από την αδιαμφισβήτητα αμυντική ενέργεια της αναχαίτισης του πυραύλου;

Το ΗΜ, στο Section X, που αφορά την ουδετερότητα αναφέρεται ρητά στην απαγόρευση υπέρπτωσης βαλλιστικού πυραύλου και γενικά την διεξαγωγή της οποιαδήποτε εχθροπραξίας πάνω από ουδέτερο έδαφος¹⁰², αλλά δίνει το δικαίωμα στον αντίπαλο, απουσία άλλου μέσου να προβεί σε ενέργειες για την αντιμετώπιση αυτής εχθρικής ενέργειας¹⁰³. Πιο συγκεκριμένα ενώ απαγορεύει την χρήση ουδέτερου χώρου για αναχαίτιση αφους, δεν αναφέρει απαγόρευση για αναχαίτιση βαλλιστικού πυραύλου στο ίδιο χώρο¹⁰⁴.

Διαφαίνεται λοιπόν, μία κατανόηση του επεξηγηματικού και εξειδικευμένου εγχειριδίου ΗΜ, στην ιδιαιτερότητα της απειλής του βαλλιστικού πυραύλου, μη περιλαμβάνοντας την αναχαίτισή του στην απαγόρευση ενέργειας σε ουδέτερο έδαφος, λόγω της αναγκαιότητας για άμεση αντιμετώπιση του συγκεκριμένου όπλου. Παρόλαυτά η υποχρέωση για προσπάθεια μείωσης των αποτελεσμάτων της αναχαίτισης, σε αμάχους και υποδομές, υπάρχει και είναι επιτακτική είτε σε έδαφος κράτους μέρους της σύρραξης είτε (πόσο μάλλον) σε ουδέτερο έδαφος.

Η υποχρέωση αυτή μπορεί να γίνει πράξη μέχρι ενός σημείου, μέσω επιλογής του μέσου αναχαίτισης. Η αναχαίτιση με την χρήση όπλων του midcourse face, έχει περισσότερες πιθανότητες για εμπλοκή τρίτου ουδέτερου κράτους, αντίθετα με την χρήση Ο/Σ Ε/Α της τερματικής φάσης όπου εμπλέκεται μόνο το αμυνόμενο κράτος. Βέβαια η στρατιωτική αναγκαιότητα μπορεί να υπαγορεύει την όσο το δυνατό πιο απομακρυσμένη αντιμετώπιση της απειλής αλλά αυτό μπορεί να αντιτίθεται με την αρχή της διάκρισης και του ανθρωπισμού αλλά και με την εμπλοκή ουδέτερου κράτους.

¹⁰². *Ibid* note 101 Section X, II, Rule 167(a).

¹⁰³. *Ibid* note 101 Section X, II, Rule 168(b).

¹⁰⁴. *Ibid* note 101 Section X, III, Rule 171 (b), (c).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : CASESTUDIES, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : CS 1: ΟΙ ΑΕΡΟΠΥΡΑΥΛΙΚΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΣΑ

Η σύγκρουση μεταξύ της ΣΑ και των ανταρτών Houthi της Υεμένης, αποτελεί συνέχεια του εμφυλίου στην Υεμένη, τουλάχιστον με την πρώτη ματιά¹⁰⁵. Παρόλαυτά, κατά πολλούς αποτελεί, πεδίο εφαρμογής του πολέμου δι' αντιπροσώπων (proxy war), ανάμεσα στο Σιιτικό Ιράν και τη Σουνιτική ΣΑ, ο οποίος απλώνεται σε μεγάλο μέρος της Αφρικής και της Μ. Ανατολής και συχνά αποκαλείται «Ο ψυχρός πόλεμος της Μέσης Ανατολής»¹⁰⁶. Άλλα πεδία όπου ο πόλεμος αυτός έχει εφαρμογή, είναι ο Συριακός εμφύλιος¹⁰⁷ αλλά και εντάσεις και συγκρούσεις σε Μπαχρέιν, Λίβανο, Αφγανιστάν¹⁰⁸, Πακιστάν κ.α.

Οι δυνάμεις των Χούθι υποστηριζόμενες από το Ιράν, έχουν εξαπολύσει ένα κύμα επιθέσεων προς το έδαφος της ΣΑ, στοχεύοντας κατά κύριο λόγο μη στρατιωτικούς στόχους, όπως υποδομές ενέργειας, αεροδρόμια, πετρελαιοπηγές και διυλιστήρια αλλά και οικονομικές πηγές όπως εργοστάσια κ.α. Τον Σεπτέμβριο του 2019, επλήγησαν δύο εργοστάσια της ARAMCO, στο ανατολικό τμήμα της χώρας στο Abqaiq με αποτέλεσμα για ένα διάστημα η πετρελαϊκή παραγωγή του βασιλείου να μειωθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό¹⁰⁹.

¹⁰⁵. Βλέπε παράρτημα 1 στη συνέχεια.

¹⁰⁶. Gause F. Gregory III, «*Beyond Sectarianism: e New Middle East Cold War*», BROOKINGS DOHA CENTER ANALYSIS PAPER, Ιουλ. 2014, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/English-PDF-1.pdf>

¹⁰⁷. Rogin Josh, «*Iran and Saudi Arabia Clash Inside Syria Talks*», *Bloomberg Opinion*, 4 Νοε 2015, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2015-11-04/iran-and-saudi-arabia-clash-inside-syria-talks>

¹⁰⁸. Seerat Rustam Ali, «*Iran and Saudi Arabia in Afghanistan. For the religious rivals, Afghanistan is another front in the fight for influence*», *The Diplomat*, Ιαν 2016, διαθέσιμο στη δνση: <https://thediplomat.com/2016/01/iran-and-saudi-arabia-in-afghanistan/>

¹⁰⁹., «*Σαουδική Αραβία: Επίθεση των σιιτών Χούθι της Υεμένης στην Πόλη όπου Εδρεύει ο Πετρελαϊκός Κολοσσός Aramco*», *CAPITAL.gr* 7 Μαρ 2021, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.capital.gr/diethni/3530509/saoudiki-arabia-epithesi-ton-siiton-xouthi-tis-uemenis-stin-poli-opou-edreuei-o-petrelaikos-kolosos-aramco>.

Βλέπε επίσης: «*The Threat of Unmanned Aircraft*», *UNIPATH* Volume 10 No4, tenth Anniversary Edition, Published by US CENTCOM COMMAND, 7115 S. Boundary Blvd MacDill AFB USA

Μεγάλο μέρος αυτών των στόχων βρίσκεται μέσα ή πολύ κοντά σε κατοικημένες περιοχές, με αποτέλεσμα τον συχνό τραυματισμό ή και θάνατο αμάχων, όπως για παράδειγμα στην πόλη Τζαζάν του Νότου, το 2018¹¹⁰. Οι επιθέσεις είναι τόσο κοντά στα σύνορα με την Υεμένη, με βολές πυροβολικού και όπλων μικρού και μέσου βεληνεκούς, όσο και σε μεγάλη απόσταση, μακριά από το πεδίο όπου εξελίσσεται η εμφύλια σύρραξη και η εμπλοκή της συμμαχίας υπό την ΣΑ. Εκεί, χρησιμοποιούνται αποκλειστικά βαλλιστικοί πύραυλοι διάφορων βεληνεκών και UCAV, κατά κύριο λόγο αυτοκτονικά αλλά και πλατφόρμες οπλισμού. Οι ακριβείς δυνατότητες των Χούθι δεν είναι γνωστές αλλά τα συμπεράσματα που εξάγονται από τις επιθέσεις δείχνουν να έχουν στη διάθεσή τους, πυραύλους με βεληνεκή από 30 έως και 1000 χλμ, ενώ για τα UCAV από 15 έως 500 χλμ., κάποια από τα οποία είναι δικής τους κατασκευής με τεχνογνωσία από το Ιράν.

Επιπλέον πολλές επιθέσεις με drones, στο βόρειο και βορειοανατολικό μέρος της χώρας όπως στο Abqaiq ή στο Riyadh, θέτουν υποψίες για επιθέσεις όχι από το έδαφος της Υεμένης αλλά από το Νότιο Ιράκ. Παράγοντες της ΣΑ, υποστηρίζουν ότι από το έδαφος του Ιράκ, δρουν σιιτικές πολιτοφυλακές, εξοπλισμένες από το Ιράν, με βαλλιστικούς πυραύλους και ΜΕΑ, οι οποίες πραγματοποιούν επιθέσεις στο έδαφος της ΣΑ. Το Ιράν δεν έχει ποτέ λάβει την ευθύνη για τέτοιες επιθέσεις ούτε έχει ποτέ δεχθεί επίσημα την παροχή υποστήριξης σε ανάλογες ομάδες¹¹¹. Το Σεπτέμβριο του 2021, σύμφωνα με δημοσιεύματα του τύπου¹¹², αναχαιτίστηκαν τρεις βαλλιστικοί πύραυλοι οποίοι στόχευαν κατοικημένες περιοχές, εκ των οποίων ένας στην πόλη Dammam, η οποία βρίσκεται λίγο βορειότερα από το Bahrein, δηλαδή σε πολύ μεγάλη απόσταση από τις θέσεις των Χούθι στην Υεμένη αλλά σε μικρή απόσταση από το Ν. Ιράκ και το Ιράν¹¹³.

Η έλλειψη αντικειμενικής πληροφόρησης και η απαγόρευση διαρροής στοιχείων, καθιστά την εξέταση των επιθέσεων προς την ΣΑ, εξαιρετικά δύσκολες. Τα συντρίμια

¹¹⁰. «Τρεις άμαχοι νεκροί από πυραυλική επίθεση των Χούθι στην Σαουδική Αραβία», ΣΚΑΙ, 10 Ιουν 2018, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.skai.gr/news/world/treis-amaxoi-nekroi-apo-pyrayliki-epithesi-ton-xouthi-stin-saoudiki>.

¹¹¹. Πληροφορίες από προσωπική έρευνα.

¹¹². «Saudi forces intercept three ballistic missiles, blame Houthis», Al Jazeera, 5 Σεπτ 2021, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/5/saudi-forces-intercept-three-ballistic-missiles-blame-houthis>.

¹¹³. Βλέπε εικόνα 3.

των όπλων πάντως, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για πυραύλους και ΜΕΑ, Ιρανικής προέλευσης¹¹⁴.

Η ΣΑ, σε απάντηση δημιούργησε το Integrated Air and Missile Defence Concept (IAMD/C), το οποίο αποτελεί μία ομπρέλα προστασίας από τις επιθέσεις αυτές, με τη βοήθεια αντιαεροπορικών και αντιβαλλιστικών Ο/Σ, όπως το PATRIOT, THAAD, HAWK κ.α. Στο IAMD/C, συμμετέχουν και χώρες σύμμαχοι της ΣΑ, σε αποκλειστικά αμυντικό ρόλο, όπως οι ΗΠΑ, το ΗΒ, το Πακιστάν, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας με μία Μοίρα Κατευθυνόμενων Βλημάτων (ΜΚΒ)/PATRIOT¹¹⁵.

Οι επιθέσεις αυτές αναχαιτίζονται επιτυχώς ως επί το πλείστον από το IAMD/C, τουλάχιστον όσο μας επιτρέπουν να γνωρίζουμε οι πληροφορίες που αποδεδειγμένα αποδεδειγμένα από τη ΣΑ. Η συλλογή στοιχείων από τα επιτελεία της ΣΑ δεν είναι εύκολη, ειδικά αναφορικά με απώλειες σε ζωές πολιτών και μη στρατιωτικών στόχων. Ο λόγος είναι ότι η ΣΑ προσπαθεί να αποφύγει την αποκάλυψη επιτυχών επιθέσεων στο έδαφός της, αλλά δίνει μόνο στοιχεία για επιτυχείς αναχαιτίσεις βαλλιστικών πυραύλων και drones, οι οποίες όμως αφορούν επιθέσεις σε μη στρατιωτικούς στόχους. Οι ανακοινώσεις αναφέρουν τις αναχαιτίσεις των πυραύλων και των Drones, αλλά δεν αναφέρουν συνήθως απώλειες σε ανθρώπινες ζωές από τα όπλα, αλλά μόνο ως αποτελέσματα των συντριμμίων του όπλου. Αριθμός αμάχων όμως, έχει σκοτωθεί και τραυματιστεί από τα συντρίμια των βαλλιστικών πυραύλων που αναχαιτίζονται. Ειδικά στις περιπτώσεις που αυτοί κατευθύνονται σε κατοικημένες περιοχές, τα Ο/Σ εδάφους αέρος, τους αναχαιτίζουν σε χαμηλό ύψος με αποτέλεσμα τα συντρίμια (debris), πέφτουν επάνω σε πολιτικές υποδομές ή πληθυσμό αμάχων. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις η φωτιά στο πανεπιστήμιο σε πόλη του Νότου¹¹⁶ και ο τραυματισμός αμάχων από τα συντρίμια drone που αναχαιτίστηκε στο αεροδρόμιο της πόλης Αμπχα¹¹⁷.

¹¹⁴. «The Threat of Unmanned Aircraft», UNIPATH, Volume 10 No4, tenth Anniversary Edition, Published by US CENTCOM COMMAND, 7115 S. Boundary Blvd MacDill AFB USA.

¹¹⁵. Πέραν των πηγών από τη βιβλιογραφία και το διαδίκτυο, το παρόν CS, περιέχει στοιχεία από την προσωπική εμπειρία του συγγραφέα, καθώς την εποχή της συγγραφής, υπηρετούσε στο Riyadh της ΣΑ, στα πλαίσια της συμμετοχής της ΠΑ, στο IAMD/C, ως σύνδεσμος σε επιχειρησιακά θέματα της αποστολής.

¹¹⁶. «Houthi missile debris sparks fire at Saudi university», WION, 15 Απρ 2021, διαθέσιμο στη δνση:

<https://www.wionews.com/world/houthi-missile-debris-sparks-fire-at-saudi-university-377808>.

¹¹⁷. «Επίθεση Χούθι στη Σαουδική Αραβία: Τουλάχιστον οκτώ τραυματίες», Πρώτο Θέμα, 3 Αυγ 2021, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.protothema.gr/world/article/1156635/epithesi-houthi-sti-saoudiki-aravia-toulahiston-okto-traumaties/>.

Αν εξετάσουμε τη μορφή της σύγκρουσης, στο εσωτερικό της Υεμένης, αυτή δείχνει αρχικά να είναι μία τυπική μη διεθνής, εμφύλια διαμάχη με τα κριτήρια του Α1, του ΠΠ ΙΙ '77. Η κυβέρνηση της Υεμένης, πολεμάει με τους αντάρτες Houthi (αντιπαράθεση μεταξύ κυβερνητικών δυνάμεων και ανταρτών), οι Houthi, έχουν υπεύθυνη διοίκηση και ελέγχουν το ανατολικό – βορειοανατολικό τμήμα της χώρας¹¹⁸, δίνοντάς τους την ευχέρεια αλλά και την υποχρέωση να εφαρμόζουν το ΠΠ ΙΙ '77¹¹⁹.

Κανονικά καμία ξένη δύναμη δεν έχει το δικαίωμα παρέμβασης στην εσωτερική σύρραξη. Η ΣΑ αιτιολογεί την παρέμβαση της Συμμαχίας, βάσει της πρόσκλησης του έκπτωτου προέδρου Abdrabbuh Mansur Hadi, ο οποίος αν και διεκδικεί ακόμα την διεθνή αναγνώριση, θέση του προέδρου αλλά και την θέση της χώρας στα ΗΕ, δεν έχει αποτελεσματικό έλεγχο της χώρας, πράγμα απαραίτητο για την άσκηση βίας σε αυτοάμυνα σε εσωτερική σύγκρουση, πόσο μάλλον πρόσκληση για παρέμβαση τρίτων κρατών. Η κλήση για παρέμβαση σε εσωτερική αναταραχή μπορεί να ζητηθεί πριν η αναταραχή αυτή φτάσει το επίπεδο της εμφύλιας σύρραξης και ενώ η κυβέρνηση έχει τον έλεγχο της χώρας πράγμα που δεν ίσχυε, όταν ο Hadi ζήτησε την επέμβαση της ΣΑ¹²⁰.

Επίσης, μία υπό κίνδυνο κυβέρνηση μπορεί να ζητήσει βοήθεια μόνο όταν εκδιώκεται από άλλο κυρίαρχο κράτος, όπως το παράδειγμα του Κουβέιτ με το Ιράκ, υπό το Α2(4) επικαλούμενη το Α51 του UNCHA. Στην περίπτωση της Υεμένης η κυβέρνηση ανατράπηκε από εσωτερική διαμάχη και διέφυγε στην ΣΑ άμεσα, οπότε δεν θεωρείται πλέον κυβέρνηση που ασκεί έλεγχο και δεν έχει δικαίωμα να ζητήσει παρέμβαση σε κάτι που αποτελεί εσωτερικό ζήτημα. Άρα η παρέμβαση της Συμμαχίας είναι παράνομη σύμφωνα με το ΔΔ¹²¹.

Δίνει όμως αυτό το δικαίωμα στους Houthi, να απαντήσουν στο πνεύμα της νόμιμης άμυνας και ιδιαίτερα με επιθέσεις μεγάλου βεληνεκούς στο έδαφος της ΣΑ; Οι Houthi, δείχνουν να έχουν τον έλεγχο του ανατολικού και βορειοανατολικού τμήματος και της πρωτεύουσας, αλλά δεν αποτελούν κυρίαρχη κρατική οντότητα παρόλο που έχουν θεσπίσει επαναστατική κυβέρνηση. Έτσι δεν μπορούν να ισχυριστούν το δικαίωμα της

¹¹⁸. Βλέπε εικόνα 2.

¹¹⁹. Μαρούδα Μαρία-Ντανιέλλα, «Ανθρωπιστικό Δίκαιο που εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις», στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ., (επιμ.), *Δίκαιο Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ 527.

¹²⁰. O'Connell Mary Ellen, «Drone Attacks on Saudi Aramco Oil Installations», EJIL:Talk!, 17 Sept 2019, διαθέσιμο στην δνση: <https://www.ejiltalk.org/drone-attacks-on-saudi-aramco-oil-installations/>

¹²¹. *Ibid*, note 108, UNCHA Art 2(4) και Art 51.

αυτοάμυνας υπό το Art 51, καθώς δεν υπάρχει παραβίαση του Art 2(4) του Χάρτη των ΗΕ¹²², δηλαδή επίθεση ενός κράτους σε ένα άλλο. Το δικαίωμα της αυτοάμυνας σε μία μη διεθνή σύρραξη, βρίσκεται εντός του εδάφους της χώρας και εναντίον της κυβέρνησης (για τους επαναστάτες), καθώς εκεί διεξάγεται η σύρραξη. Αυτό έχει τεκμηριωθεί στην υπόθεση Tadic, του ΔΠΔΠΓ : «*an armed conflict exists whenever there is a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organized armed groups or between such groups within a State*»¹²³. Η περιοχή της ΣΑ, πέραν των συνόρων με την Υεμένη όπου λαμβάνει χώρα ο εμφύλιος, δεν αποτελεί εμπόλεμη ζώνη ούτε συμβάλλει στην αυτοάμυνα των Houthi εναντίον των κυβερνητικών δυνάμεων, ούτε αποτελεί έδαφος κράτους μέρους της εμφύλιας σύρραξης¹²⁴.

Μπορεί να χαρακτηριστεί όμως, η σύρραξη ανάμεσα στην ΣΑ και τους Houthi, ως Διεθνής; Σύμφωνα με το κοινό Α2 των ΣΓ'49, μία σύρραξη διεθνοποιείται όταν ένα τρίτο κράτος συνδράμει τις δυνάμεις των ανταρτών (μη κρατικών δρώντων, όπως στην περίπτωση της Νικαράγουα) και όχι τις δυνάμεις της νόμιμης κυβέρνησης, περίπτωση στην οποία διατηρείται ο εσωτερικός χαρακτήρας της¹²⁵.

Ο ισχυρισμός από πλευράς ΣΑ και ΗΠΑ, ότι οι Houthi, αποτελούν proxies του Ιράν, περιπλέκει την υπόθεση περαιτέρω. Το ΔΔΧ στην υπόθεση της Νικαράγουα, θέτει ως μέτρο χαρακτηρισμού μίας μη κρατικής δύναμης ως agent μίας τρίτης χώρας, την άσκηση effective control επί των δυνάμεών της, δηλαδή συντονισμό επιρροή και έκδοση συγκεκριμένων οδηγιών¹²⁶. Στην δε υπόθεση Tadic, το ΔΠΔΠΓ, έθεσε ένα άλλο πιο «χαλαρό» τεκμήριο αυτό του overall control, το οποίο απαιτούσε την απόδειξη ότι το κράτος είχε τον συντονισμό των στρατιωτικών σχεδίων του μη κρατικού δρώντα¹²⁷. Αυτό

¹²². UNCHA Art 2(4) and Art 51.

¹²³. *Prosecutor v. Tadic*, Case No. IT-94-1-T, Opinion and Judgement, May 7, 1997 at 561-62.

Βλ. Επίσης : LEWIS Michael W: «*Drones and the Boundaries of the Battlefield*», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

¹²⁴. Μαρούδα Μαρία-Ντανιέλλα, «Ανθρωπιστικό Δίκαιο που εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις», στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ., (επιμ.), *Δίκαιο Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ 532.

¹²⁵. *Ibid*, note 116, σελ. 529

¹²⁶. *ΔΔΧ, Nicaragua v. United States of America*, art 62-65, 110-116, ICJ-CIJ.org/en/Case70, 1985, διαθέσιμο στη δση: <https://www.icj-cij.org/en/case/70>.

¹²⁷. *ΔΠΔΠΓ, Prosecutor v. Tadic*, Case No. IT-94-1-A, Appeals Chamber Judgment (15 July 1999), para. 131.

το οποίο έχει σύμφωνα με την συμμαχία αποδειχθεί από τα συντρίμια των όπλων που πλήττουν τη ΣΑ, είναι ότι τα όπλα είναι Ιρανικής προέλευσης ή έστω ανήκουν στο υφιστάμενο οπλοστάσιο του Ιράν, άρα ότι οι Houthi, εξοπλίζονται από το Ιράν. Δεν υπάρχουν όμως αποδείξεις ούτε για effective ούτε για overall control, ώστε να αποδειχθεί ότι οι Houthi είναι agents ή proxies του Ιράν. Αν κάτι τέτοιο είχε αποδειχθεί θα έδινε στη σύρραξη διεθνή χαρακτήρα σύρραξης μεταξύ Ιράν και Υεμένης - ΣΑ¹²⁸.

Οι επιθέσεις της ΣΑ στους Houthi και οι επιθέσεις των Houthi και άλλων μη κρατικών δρώντων στη ΣΑ, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν διεθνής σύρραξη, καθώς δεν συμβαίνουν ανάμεσα σε δύο “High Contracting Parties” της ΣΓ/’49¹²⁹, όπως ήταν η παρέμβαση των ΗΠΑ στη Νικαράγουα. Ταυτόχρονα δεν αποτελούν και μέρος της μη διεθνούς εμφύλιας σύρραξης, καθώς αυτή λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό της Υεμένης¹³⁰, ενώ οι επιθέσεις γίνονται μακριά από το μέτωπο. Ακόμα όμως και οι επιθέσεις που γίνονται στα σύνορα με τη Υεμένη εναντίον της ΣΑ, δεν εμπίπτουν στο δίκαιο των εσωτερικών συγκρούσεων, καθώς αυτό εφαρμόζεται στο «έδαφος που έχει τεθεί υπό τον έλεγχο του Μέρους, ανεξάρτητα από το εάν διενεργούνται εχθροπραξίες εκεί».¹³¹

Η παροχή λοιπόν όπλων μεγάλης εμβέλειας και μικρών τεχνολογικών εκπαιδευτικών και οικονομικών απαιτήσεων στους φερόμενους ως proxies του Ιράν, τους δίνει τη δυνατότητα για χτυπήματα σε μεγάλες αποστάσεις εντός του εδάφους της ΣΑ. Αυτό αποτελεί μία μεταφορά του πεδίου της σύρραξης, σε μεγάλη απόσταση πράγμα που μόνο το αεροπυραυλικό όπλο μπορεί να επιτύχει. Αν και σε προηγούμενες συρράξεις τα εμπόλεμα μέλη πραγματοποιούσαν επιθέσεις σε πεδία μακριά από το κυρίως μέρος της σύρραξης, τα drones και οι βαλλιστικοί πύραυλοι, δίνουν αυτή τη δυνατότητα σε μη κρατικούς δρώντες, οι οποίοι σε άλλη περίπτωση θα ήταν αναγκασμένοι να διεξάγουν

¹²⁸. Baker Roozbeh (Rudy) B., «Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates», *The European Journal of International Law* Vol. 21 no. 1, 2010, pgs: 186-187, διαθέσιμο στη δνση : <http://ejil.org/pdfs/21/1/1988.pdf>.

¹²⁹. ΣΓ’49, Art. 2: «..the present Convention shall apply to all cases of declared war or of any other armed conflict which may arise between two or more of the High Contracting Parties, even if the state of war is not recognized by one of them».

Βλέπε επίσης: Fleck Dieter «THE HANDBOOK OF HUMANITARIAN LAW IN ARMED CONFLICTS», Oxford Univ. Press 1995, σελ 47.

¹³⁰. *Ibid*, note 121.

¹³¹. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ. 94 (αναφορά σε Tadic-Εφετείο παρα. 72).

αγώνα σε συγκεκριμένο πεδίο εντός του μετώπου. Επιπλέον οι επιθέσεις είναι μη επανδρωμένες, καθιστώντας δυσκολότερη την απόδειξη των υπευθύνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : CS 2: Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟ ΝΑΓΚΟΡΝΟ ΚΑΡΑΜΠΑΧ ΤΟΥ 2020

Παρόλο που η περίπτωση του Ναγκόρνο Καραμπάχ, δεν μπορεί να συγκριθεί με άλλες περιπτώσεις εκτεταμένων, σκόπιμων και στοχευμένων επιθέσεων εναντίον μη στρατιωτικών στόχων, όπως στις περιπτώσεις της Συρίας ή της Υεμένης, είναι εμφανής η αδιαφορία των αντιπάλων για την εφαρμογή των κανόνων του ΔΑΔ, τόσο κατά την επιλογή των όπλων, την στοχοποίηση αλλά και την εμπλοκή¹³². Η προστασία των αμάχων δεν αποτέλεσε κύριο μέλημα κατά την ενεργή φάση της σύγκρουσης, με αποτέλεσμα, αν και σε μικρότερο βαθμό από άλλες περιπτώσεις, να υπάρχει μεγάλος αριθμός θυμάτων¹³³.

Η Διεθνής Αμνηστία (Amnesty International/A.I.), αναφέρεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις επιθέσεων και από τις δύο πλευρές, με τη χρήση όπλων που φημίζονται για την έλλειψη ακρίβειας, εναντίον πόλεων και χωριών. Η έκθεση του οργανισμού με τίτλο «*In the Line of Fire: Civilian casualties from unlawful strikes in the Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh*», βασίζεται σε επιτόπου έρευνες και καταδεικνύει δεκαοχτώ επιθέσεις στις οποίες αμφότερες οι δυνάμεις, σκότωσαν αμάχους σε παράνομα χτυπήματα. Συνολικά 146 πολίτες συμπεριλαμβανομένων παιδιών, σκοτώθηκαν στις 44 ημέρες εχθροπραξιών ανάμεσα στον Σεπτέμβριο και τον Νοέμβριο του 2020¹³⁴.

Η Οργάνωση αναφέρει οχτώ τουλάχιστον επιθέσεις από Αρμενικές δυνάμεις σε κατοικημένες περιοχές του Αζερμπαϊτζάν, με 72 πολίτες νεκρούς.

Στην περίπτωση της πόλης Ganja, όπου συνολικά έγιναν πέντε επιθέσεις, συγκεκριμένα στις 17/10/20 στη γειτονιά Mukhtar Hajiyev, 21 πολίτες σκοτώθηκαν από βαλλιστικό, πύραυλο SCUD-B, ενώ στην Barda στις 28/10, τρεις ρουκέτες εκ των οποίων

¹³². Εκτενής παράθεση των στοιχείων για τα όπλα των αντιπάλων στο Παράρτημα 2 στη συνέχεια.

¹³³. Godefroy Beatrice, Theron Julien, «*Power Politics Obstructs the Protection Of Civilians-In and After _ The Nagorno -Karabakh Conflict*», Just Security, 2 Feb 2021, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.justsecurity.org/74440/power-politics-obstructs-protection-of-civilians-in-and-after-the-nagorno-karabakh-conflict/>.

¹³⁴. A.I., Amnesty International Report «*In the Line of Fire: Civilian casualties from unlawful strikes in the Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh*», 2021.

η μία ήταν Smerch με γόμωση διασποράς 72 9N235, προσέκρουσαν στο κέντρο της πόλης σε πυκνοκατοικημένη περιοχή, κοντά σε δύο νοσοκομεία, είκοσι χλμ. από το μέτωπο¹³⁵.

Το Αζερμπαϊτζάν κατηγορήσε επιπλέον την Αρμενία για χρήση όπλων όπως ο βαλλιστικός πύραυλος Tochka-U (SS-21 Scarab-B), ο οποίος έχει κυκλικό σφάλμα στόχευσης (Circular Error Probable/CEP) ενενήντα (90) μέτρα, πράγμα που τον καθιστά παράνομο για χρήση τουλάχιστον σε κατοικημένες περιοχές¹³⁶.

Από την πλευρά του Αζερμπαϊτζάν η Α.Ι., κατέγραψε εννέα χτυπήματα σε κατοικημένες περιοχές μέσα στην περιοχή του Nagorno-Karabakh και μία στην Αρμενία, σκοτώνοντας 11 αμάχους. Σύμφωνα με τις de facto αρχές της περιοχής του Αρτσάχ, τουλάχιστον 52 Αρμένιοι σκοτώθηκαν στη περιοχή. Η πόλη του Stepanakert που είναι η κυριότερη πόλη της περιοχής, δέχτηκε αλλεπάλληλες επιθέσεις, από όπλα που δεν είχαν την ικανότητα διάκρισης όπως οι ρουκέτες των 122mm Grad και άλλα όπλα διασποράς που είναι διεθνώς συμβατικά απαγορευμένα¹³⁷.

Το Αζερμπαϊτζάν, χρησιμοποίησε ευρέως τα Drones, όχι μόνο για συλλογή πληροφοριών αλλά και για βομβαρδισμούς οι οποίοι δεν είχαν μόνο στρατιωτικούς στόχους όπως RADAR και αντιαεροπορικά Ο/Σ, αλλά και πολιτικούς, σε χωριά και πόλεις με μεγάλες συγκεντρώσεις πληθυσμού και μάλιστα σε ώρες αιχμής. Δημοσιογραφικές πηγές παραθέτουν πως οι επιθέσεις ενδέχεται να σχεδιάζόντουσαν και για το έδαφος της Αρμενίας, καθώς πάνω από το Yerevan υπήρχε έντονη δραστηριότητα από ΜΕΑ, τα οποία δεν ήταν ξεκάθαρο αν ήταν επιθετικά ή κατασκοπευτικά, καθώς η διάθεση πληροφοριών προς τον τύπο ήταν περιορισμένη¹³⁸. Επιπλέον φυσικά δεν υπήρχε και τρόπος να είναι ξεκάθαρη η προέλευση και εθνικότητα.

¹³⁵. A.I., «Azerbaijan/Armenia: Scores of civilians killed by indiscriminate use of weapons in conflict over Nagorno-Karabakh» 14 Ιαν 2020, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2021/01/azerbaijan-armenia-scores-of-civilians-killed-by-indiscriminate-use-of-weapons-in-conflict-over-nagorno-karabakh/>.

¹³⁶. Roblin Sebastien «Rockets, Cluster Munitions And Missiles Rain Down On Armenian And Azerbaijani Civilians» διαθέσιμο στη δνση: <https://www.forbes.com/sites/sebastienrobin/2020/10/07/rockets-cluster-munitions-and-missiles-rain-down-on-armenian-and-azerbaijani-civilians/?sh=67fde3b542c2>.

¹³⁷. A.I., Amnesty International Report «In the Line of Fire: Civilian casualties from unlawful strikes in the Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh», 2021,σελ 13-17 «ATTACKS BY AZERBAIJANI FORCES».

¹³⁸. O'Brien Melanie, «Nagorno-Karabakh Conflict: Shortage of Specifics Complicates Search for Solutions», Just Security, 21 Οκτ 2020, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.justsecurity.org/72974/nagorno-karabakh-conflict-shortage-of-specifics-complicates-search-for-solutions/>.

Από την παράθεση των ανωτέρω στοιχείων, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η σύρραξη στο Ertshakh, στον πεδίο της από αέρος μάχης, περιλάμβανε σε μεγάλο βαθμό, τη χρήση μη επανδρωμένων και βαλλιστικών όπλων και όχι τόσο των παραδοσιακών επανδρωμένων αεροπορικών μέσων. Ειδικά τα ΜΕΑ κάθε τύπου, έπαιξαν ενεργό ρόλο τόσο στις επιχειρήσεις αναγνώρισης και στη διαδικασία στοχοποίησης όσο και στις καθυστερημένες επιθετικές επιχειρήσεις. Αποτελεί έτσι την πρώτη πολεμική σύρραξη όπου χρησιμοποιήθηκε σε τέτοιο βαθμό αυτό που ονομάζουμε “dronization of war”.

Η διάθεση των εν λόγω μη επανδρωμένων Ο/Σ, έδωσε την ευκαιρία στους αντιπάλους να χρησιμοποιήσουν το αεροπορικό όπλο, δεδομένου ότι ειδικά η Αρμενία είχε πολύ μικρές δυνατότητες στο παραδοσιακό αεροπορικό τομέα των αφών. Η χρήση όμως των UCAV από το Αζερμπαϊτζάν, του έδωσε το τακτικό πλεονέκτημα και την επίτευξη της αεροπορικής επικράτησης. Η χρήση αυτού του είδους της τεχνολογίας και μέσων μείωσε αισθητά το κόστος, τόσο σε ανθρώπινες ζωές όσο και σε πόρους, για τον επιτιθέμενο. Επιπλέον εξασφάλιζε την σχετική «ανωνυμία», των μη άμεσα εμπλεκόμενων δρώντων όπως ήταν η Τουρκία από την πλευρά του Αζερμπαϊτζάν¹³⁹.

Άλλο χαρακτηριστικό της σύρραξης ήταν η χρήση απαγορευμένων όπλων και πυρομαχικών, αλλά και τακτικών που αντιτίθενται στις αρχές του ΔΑΔ, με την εμπλοκή μη στρατιωτικών στόχων, που σε πολλές περιπτώσεις μπορούσαν να αποφευχθούν. Αμφότεροι οι αντίπαλοι, είχαν στη διάθεσή τους όπλα με αρκετά καλές δυνατότητες στόχευσης (βλέπε παράρτημα 2), τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για επιθέσεις, που τηρούσαν την αρχή της διάκρισης. Η χρήση όπλων ακριβείας δεν αποτελεί δεσμευτική υποχρέωση ενός κράτους αλλά προκειμένου να επιτύχει διακριτικά και αναλογικά χτυπήματα σε κατοικημένες περιοχές, η χρήση όπλων ακριβείας είναι συχνά απαραίτητη¹⁴⁰.

Η χρήση όμως όπλων μεγάλων εμβελειών, απαιτεί και την ανάλογη υποστήριξη, από συστήματα πληροφοριών real time, αλλά και εκπαίδευση στην στοχοποίηση, με ένταξη στη διαδικασία των εθιμικών κανόνων του ΔΕΣ, με τη βοήθεια συμβούλων με

¹³⁹. Zeevi Dror: «Turkey Fuels Nagorno Karabakh Conflict: Drones, Mercenaries and Dreams of Imperial Resurgence» Just Politics, 16 Okt 20, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.justsecurity.org/72910/turkey-fuels-nagorno-karabakh-conflict-drones-mercenaries-and-dreams-of-imperial-resurgence/>.

¹⁴⁰. Bruderlein Claude, *Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare*, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009, Section C, Rule 8, σελ.9,

νομική κατάρτιση. Η διαδικασία της στοχοποίησης η οποία διευκολυνόταν σε μεγάλο βαθμό από τα ΜΕΑ, θα μπορούσε να αποκλείει τους πολιτικούς στόχους, ενώ οι επιθέσεις θα μπορούσαν εύκολα να τηρηθούν εκτός κατοικημένων περιοχών¹⁴¹.

Η εμπλοκές δηλαδή που κατέληγαν σε θύματα εκτός εμπόλεμων, ήταν επιλογές των υπεύθυνων της στοχοποίησης. Ήταν δηλαδή στοχευμένες αποφάσεις, στις οποίες ο παράγοντας της στρατιωτικής αναγκαιότητας, τοποθετήθηκε πάνω από τις αρχές της διάκρισης και του ανθρωπισμού, πράγμα που φαίνεται από την χρήση απαγορευμένων όπλων σε κατοικημένες περιοχές όπως η χρήση πυραύλων SCUD-B και κατευθυνόμενων ρουκετών Smerch με γόμωση διασποράς 729N235. Χαρακτηριστικά, η Αρμενία ισχυρίστηκε ότι η πόλη της Ganja, αποτελεί στρατιωτικό στόχο καθώς, αφενός υπάρχει ισχυρή παρουσία στρατιωτικού προσωπικού, αφετέρου είναι κέντρο αμυντικής βιομηχανίας. Η Διεθνής Αμνηστία όμως στην έκθεση της «In The Line Of Fire», παραθέτει ότι οι στόχοι ήταν σε μεγάλες αποστάσεις από τα σημεία όπου έγιναν επιθέσεις με θύματα αμάχους, ενώ οι στρατιωτικές δυνάμεις ήταν διάσπαρτες.¹⁴² Οι επιθέσεις δηλαδή, ενώ θεωρητικά έγιναν σε στρατιωτικούς στόχους, δεν έλαβαν υπόψη τις θέσεις των αμάχων, ομαδοποίησαν τους στρατιωτικούς στόχους και δεν έκαναν σωστή επιλογή πυρομαχικών¹⁴³.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό σημείο της σύγκρουσης, ήταν η μεταφορά του πολέμου από το πεδίο της μάχης, στο εθνικό έδαφος του αντιπάλου, δηλαδή η στόχευση κατοικημένων περιοχών εντός της Αρμενίας. Η δυνατότητα αυτή είναι χαρακτηριστικό πλεονέκτημά της χρήσης των βαλλιστικών πυραύλων και των μη επανδρωμένων αφών, των τεχνολογιών δηλαδή που δίνουν τη δυνατότητα για χτυπήματα σε απόσταση με μειωμένο κίνδυνο για το προσωπικό.

Η εκτέλεση επιθέσεων εκτός του πεδίου όπου διεξάγεται η σύρραξη, δεν είναι αντίθετη με την κρατική πρακτική, καθώς σε όλους σχεδόν τους πολέμους από το Δεύτερο παγκόσμιο έως σήμερα αποτελεί κοινή τακτική των εμπολέμων¹⁴⁴. Εξάλλου σε μία διεθνή

¹⁴¹. Βαρζάκης Αντώνιος, «Αεροπορικά Διδάγματα από τον πόλεμο του Ναγκόρνο Καραμπάχ», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, τεύχος 122, σελ 45-47, Εκδόσεις ΑΣΠ, Αύγουστος 2021.

¹⁴². A.I. Amnesty International Report, «In the Line of Fire: Civilian casualties from unlawful strikes in the Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh», 2021, σελ 9.

¹⁴³. ΠΠ Ι' 77, Κεφ. IV «Precautionary Measures», Α57 και Α51(5)(α).

¹⁴⁴. Lewis Michael W: «Drones and the Boundaries of the Battlefield», Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.

σύρραξη, η εδαφική επικράτεια των κρατών που μάχονται αποτελεί εν δυνάμει χώρο στρατιωτικών επιχειρήσεων και εφαρμογής του ΔΑΔ¹⁴⁵. Παρόλαυτά στη συγκεκριμένη περίπτωση οι επιθέσεις δεν έγιναν σε κύριους στρατιωτικούς στόχους για την αποδυνάμωση του αντιπάλου, σε εκτός του πεδίου μάχης θέσεις, αλλά σε διάσπαρτους μικρούς στόχους, σε κατοικημένες περιοχές με χρήση μη ΜΕΑ και πυραύλων, με σκοπό την κάμψη του ηθικού του αντιπάλου. Δεν αποτελούσαν δηλαδή χτυπήματα βάσει ξεκάθαρης στρατιωτικής αναγκαιότητας και δεν τηρούσαν την αρχή της διάκρισης, άρα δεν γίνεται να δικαιολογηθούν υπό το ΔΕΣ. Ευθύνες βέβαια αποδίδονται και στον αμυνόμενο για την μη τήρηση των κανόνων που τον υποχρεώνουν, να διαχωρίζει τα στρατιωτικά μέσα από τα πολιτικά¹⁴⁶.

¹⁴⁵. Μαρούδα Ντ. Μαρία, *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015, σελ. 93

¹⁴⁶. Meltzer Nils ICRC: «*IHL, A comprehensive introduction*», Cambridge University Press 2005» : «*This applies both to the attacking party to the conflict, which must do everything feasible to avoid erroneous targeting or incidental harm as a result of its own operations (precautions in attack) and to the attacked party, which must take all necessary measures to protect the civilian population under its control from the effects of attacks carried out by the enemy (precautions against the effects of attack).*»²⁰² When a lawful target is attacked and the infliction of incidental civilian harm cannot be avoided, the permissibility of the attack is subject to the principle of proportionality» Διαθέσιμο στη δνση:

<https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-4231-002-2019.pdf>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΤΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΔΑΔ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, το υφιστάμενο ΔΕΣ/ΔΑΔ, έχει επί της αρχής, τις αναγκαίες διατάξεις για να παρακολουθήσει, την εξέλιξη της τεχνολογίας και τις αλλαγές που επιφέρει συνεχώς, στον τρόπο και τα μέσα με τα οποία διεξάγονται οι πολεμικές συρράξεις και ειδικότερα στον αεροπυραυλικό τομέα.

Παρόλαυτά σε πολλές περιπτώσεις οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν καταστάσεις, που είτε δεν έχουν προβλεφθεί από το συμβατικό δίκαιο και απαιτείται η εξέτασή τους από τους εθιμικούς κανόνες, σε συνάρτηση με την πρακτική των κρατών και την πεποίθηση δικαίου, είτε χρήζουν απλά επεξηγηματικών κανόνων και έκδοσης οδηγιών προς τους αρμόδιους για την αντιμετώπισή τους. Παρακάτω θα εξεταστούν κάποια θεσμικά και μη βήματα, μερικά ήδη σε εφαρμογή, για τον έλεγχο αρχικά και τον περιορισμό αν είναι απαραίτητο, της επιρροής της τεχνολογίας στην εξέλιξη των πολεμικών συρράξεων.

7.1. Ο έλεγχος των νέων όπλων σε κρατικό και διεθνές επίπεδο

Οι εξελίξεις της πολεμικής τεχνολογίας, με κυρίαρχη αυτή των αεροπυραυλικών εφαρμογών, διέπονται από τον βασικό κανόνα που εκφράζεται μέσω του Α36 του ΠΠ Ι'77¹⁴⁷. Ο κανόνας αυτός, ανεξάρτητα από το εάν ένα κράτος είναι ή όχι συμβαλλόμενο μέρος του ΠΠ'77, αποτελεί απαύγασμα όλων των κανόνων του ΔΕΣ/ΔΑΔ, που αποσκοπούν στον περιορισμό των δεινών του πολέμου και στην προστασία των υποκείμενων του και ως εκ τούτου αποτελεί έμμεση υποχρέωση όλων των κρατών αλλά και των μη κρατικών δρώντων, αφού το κοινό Α3 και το ΠΠ ΙΙ'77, αντανάκλα την υπαγωγή τους στο ΔΑΔ και ως εκ τούτου και την υποχρέωση τήρησής του. Φυσικά οι ανωτέρω υποχρεώσεις δεν τηρούνται πάντα ειδικά όσον αφορά του μη κρατικούς δρώντες, οι οποίοι πλέον έχουν πρόσβαση στις από αέρος επιθέσεις.

¹⁴⁷. ΠΠ Ι'77, Art 36: «*In the study, development, acquisition or adoption of a new weapon, means or method of warfare, a High Contracting Party is under an obligation to determine whether its employment would, in some or all circumstances, be prohibited by this Protocol or by any other rule of international law applicable to the High Contracting Party.*»

Απόρροια της υποχρέωσης αυτής, είναι η απαίτηση για νομική εξέταση όλων των νέων όπλων και των τρόπων χρήσης τους. Οι δε ρυθμοί της σημερινής εξέλιξης της τεχνολογίας, τοποθετούν αυτή την απαίτηση σε ειδικά σημαντική θέση ανάμεσα στις υποχρεώσεις των κρατών υπό το ΔΑΔ.

Η ΔΕΕΣ, προκειμένου να υποστηρίξει την εφαρμογή του A36, έχει εκδώσει τον οδηγό «*A Guide to the Legal Review of New Weapons, Means and Methods of Warfare Measures to Implement Article 36 of Additional Protocol I of 1977*», του 2006¹⁴⁸. Σκοπός του οδηγού, είναι η παροχή σαφών οδηγιών προς τα κράτη, για την θέσπιση ή βελτίωση των διαδικασιών, μέσω των οποίων εξακριβώνεται η νομιμότητα των νέων όπλων, μέσων και μεθόδων πολέμου σύμφωνα με το A36 του ΠΠΙ'77¹⁴⁹.

Η βασική αρχή του οδηγού, είναι ότι ένα όπλο, δεν εξετάζεται μόνο από τεχνικής πλευράς, αλλά και σε συνδυασμό με την χρήση του. Με τον όρο χρήση, δεν νοείται μόνο η προβλεπόμενη από τα τεχνικά και επιχειρησιακά εγχειρίδια του όπλου, αλλά και η αναμενόμενη και επιθυμητή χρήση, για την οποία το προορίζει το κάθε κράτος. Η νομιμότητα δηλαδή ενός όπλου είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις τακτικές και μεθόδους χρήσης του. Για τον λόγο αυτό, ο οδηγός ορίζει ότι η κάθε εξέταση θα πρέπει να γίνεται σε συνδυασμό με τα κρατικά στρατιωτικά εγχειρίδια και τα δόγματα επιχειρήσεων, όπου ορίζονται οι τακτικές χρήσης και οι αντικειμενικοί σκοποί για κάθε κράτος, στην περίπτωση ένοπλης σύρραξης.

Η εξέταση δεν βασίζεται μόνο σε συνθήκες που απαγορεύουν συγκεκριμένα όπλα και μεθόδους και στις οποίες είναι συμβαλλόμενα τα κράτη¹⁵⁰, αλλά και στις αρχές του εθιμικού δικαίου, οι οποίες εξετάζονται με τη βοήθεια του «*ICRC study on Customary International Humanitarian Law*»¹⁵¹.

¹⁴⁸. Ο οδηγός, αποτελεί προϊόν, του 28ου συνεδρίου του ΕΕΣ/ΕΗ του 2001, όπου θεσπίστηκε και η Ατζέντα για την Ανθρωπιστική Δράση, αποδεκτή από όλα τα συμβαλλόμενα μέρη των ΣΓ'49. Η ατζέντα δεσμεύει τα κράτη να επιβεβαιώνουν για την νομιμότητα όλων των νέων όπλων, μέσων και μεθόδων πολέμου, υποβάλλοντάς τα σε ενδελεχή και διεπιστημονικό έλεγχο.

¹⁴⁹. ICRC: *A Guide to the Legal Review of new Weapons and Methods of Warfare. Measures to implement Art36 of AP I of 1977*, Geneva January revision 2006.

¹⁵⁰. Ibid, note 149, par. 1.2.1.1 «*Prohibitions or restrictions on specific weapons under international treaty law*»

¹⁵¹ Ibid, note 149, par. 1.2.1.1 1.2.1.2 «*Prohibitions or restrictions on specific weapons under customary international law*». Στο «*ICRC study on Customary International Humanitarian Law*», χρησιμοποιούνται οι κανόνες 72-86.

Η εξέταση πρέπει τέλος, να λαμβάνει υπόψη το κοινό αίσθημα ανθρωπισμού που αντανακλάται στις υφιστάμενες συνθήκες¹⁵² αλλά και στη ρήτρα Martens, η οποία σύμφωνα με το ΔΔΧ, αποτελεί μία από τις κυριότερες αρχές του εθιμικού δικαίου¹⁵³, αλλά και ένα αποτελεσματικό μέσο για την παρακολούθηση της νομιμότητας της εξέλιξης των οπλικών συστημάτων και τακτικών χρησιμοποίησής τους.

Επιπλέον, το κείμενο, περικλείει οδηγίες σχετικά με το διαδικαστικό κομμάτι της σύστασης και της λειτουργίας του ελεγκτικού μηχανισμού, ο οποίος διαφέρει από κράτος σε κράτος. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, η αρχή διεργασίας της εξέτασης των νέων όπλων, οφείλει να είναι αδιάβλητη, αντικειμενική και καταρτισμένη σε επίπεδο ΔΔ και τεχνικών παραμέτρων των Ο/Σ. Ανεξάρτητα από το αν η απόφαση είναι συλλογική ή ενός ατόμου, η διαδικασία πρέπει να περιλαμβάνει νομικούς φορείς, στρατιωτικούς ειδικούς αλλά και άλλους κυβερνητικούς παράγοντες όπως το ΥΠΕΞ. Ανάμεσα στα έξι κράτη που έχουν ανάλογους μηχανισμούς και τους έχουν δημοσιοποιήσει, οι πρακτικές διαφέρουν τόσο στη διαδικασία όσοι και στη σύνθεση του φορέα εξέτασης¹⁵⁴.

Η εφαρμογή του οδηγού θα πρέπει να επεκταθεί σε όλα τα κράτη αφού τα κείμενα που βασίζεται αποτελούν εθιμικό δίκαιο και κυρίως στα κράτη με πολεμική βιομηχανία. Τα κράτη που παράγουν όπλα, οφείλουν να τα υποβάλουν σε έλεγχο νομιμότητας και το κυριότερο να δημοσιοποιούν τα αποτελέσματα και να τα διαθέτουν σε έλεγχο από διεθνείς ανεξάρτητους φορείς. Είναι αμφίβολο κατά πόσο μία κρατική επιτροπή ελέγχου θα είναι αδιάβλητη κατά την εξέταση νομιμότητας ενός όπλου που παράγει η εγχώρια πολεμική βιομηχανία πόσο μάλλον όταν αυτό διατίθεται για αγορά από άλλους δρώντες. Οι επιτροπές αυτές, οι οποίες τουλάχιστον στα κράτη που έχουν δημοσιοποιήσει την διαδικασία τους, αποτελούνται από κρατικούς φορείς¹⁵⁵, θα ήταν θεμιτό να υποβοηθούνται αν όχι να ελέγχονται από οργανισμούς όπως η ΔΕΕΣ ή ακόμα και ΜΚΟ νομικής δράσης.

Επιπλέον αναδεικνύεται η ανάγκη για την έκδοση κρατικών κειμένων με σαφής αρχές χρήσης των όπλων από τα κράτη χρήστες ώστε να είναι δυνατή η εξέταση κάθε

¹⁵². Ibid, note 149, par 1.2.2.3 «Prohibitions or restrictions based on the principles of humanity and the dictates of public conscience (the "Marten's clause") »

¹⁵³. ICJ, «*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion*» 8 July 1996, παρα 84 και παρα 78: «*had proved to be an effective means of addressing rapid evolution of military technology*»,

¹⁵⁴. Ibid, note 149.

¹⁵⁵. Ibid, note 149, par 2.1.1: «*Of the six States that have made available their weapons review procedures, one has established its review mechanism pursuant to a government ordinance and five have done so pursuant to instructions, directives or orders of their Ministry of Defence*»

περίπτωσης με γνώμονα όχι μόνο τα χαρακτηριστικά λειτουργίας αλλά και την πρόθεση χρήσης του. Τα κείμενα αυτά υπό τη μορφή στρατιωτικών δογμάτων ή εγχειριδίων θα πρέπει να προβλέπουν τον σκοπό χρήσης του συγκεκριμένου όπλου και να αποκλείουν τρόπους που δεν συνάδουν με το ΔΕΣ. Παράδειγμα ένας πύραυλος ή UCAV με ρόλο Anti-RADAR (Suppression of enemy Air Defence/SEAD), αποτελεί όπλο κατεξοχήν εναντίον στρατιωτικών στόχων εφόσον στη βιβλιοθήκη του, εισάγονται συχνότητες RADAR αεράμυνας του αντιπάλου. Όταν όμως εισαχθεί η συχνότητα ενός πολιτικού RADAR (approach ή εναερίου κυκλοφορίας), η χρήση του δεν συνάδει με το ΔΕΣ, εκτός εάν το εν λόγω RADAR, χρησιμοποιείται και για σκοπούς αεράμυνας.

7.2. Η απαίτηση για έκδοση νέων θεσμικών και μη κειμένων

Όπως αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, σε κάποιες περιπτώσεις οι χρήσεις των νέων όπλων κυρίως και όχι αυτός καθαυτός ο μηχανισμός λειτουργίας και η φύση τους, δύναται να δημιουργήσει κάποια θεσμικά κενά.

Τα περισσότερα από αυτά τα κενά, όπως η εξέταση της νομιμότητας και αποδοχή τους, αλλά και η νομικά σωστή χρήση τους, μπορούν να καλυφθούν σε επίπεδο κράτους, με την έκδοση εγχειριδίων οδηγιών προς τους χρήστες, από το επίπεδο του Δκτη μέχρι το επίπεδο του χειριστή του Ο/Σ. Έμφαση απαιτείται στις οδηγίες περί στοχοποίησης, όπου η διαδικασία λήψης απόφασης οφείλει όπως είδαμε να περιέχει την εξέταση της συνέπειας με το ΔΑΔ. Εκεί τα εγχειρίδια πρέπει να προσπαθούν να περικλείουν κάθε περίπτωση και κυρίως να δημιουργούν μηχανισμούς ελέγχου της νομιμότητας της κάθε επιθετικής πράξης. Ζωτικής σημασίας είναι η παρουσία, με καταλυτικό ρόλο νομικού συμβούλου σε κάθε targeting Cell, πράγμα το οποίο ακολουθείται προς το παρόν κυρίως από τα μεγαλύτερα κράτη. Η κρατική πρακτική συνάδει προς την κατεύθυνση αυτή, αφού τα περισσότερα μεγάλα κράτη έχουν εκδώσει σχετικές οδηγίες προς τους στρατιωτικούς φορείς. Οι οδηγίες αυτές περιέχουν σχεδόν πάντα την τήρηση των κανόνων του ΔΕΣ.

Η έκδοση των εγχειριδίων οδηγιών και κατευθύνσεων, οφείλει να στοχεύει πέραν της απλής παράθεσης οδηγιών χρήσης, στην δημιουργία νοοτροπίας υπακοής στο ΔΑΔ, από τους χρήστες των όπλων. Η καθημερινή απαίτηση εξέτασης των παραμέτρων στοχοποίησης και εμπλοκής, σε νομική βάση, θα κάνει το αίσθημα δικαίου, έμφυτη κατεύθυνση ενέργειας για τις ένοπλες δυνάμεις των κρατών. Η εκπαίδευση των στελεχών, εφόσον υπάρξει η θεσμοθετημένη απαίτηση συμμόρφωσης με το ΔΑΔ, θα κινηθεί προς

την ίδια κατεύθυνση, ώστε εν καιρώ να επιτευχθεί η δημιουργία της σχετικής κουλτούρας δικαίου και να οδηγηθούμε προς μία νέα εποχή κρατικών ενόπλων δυνάμεων, με σεβασμό στο ΔΑΔ.

Στο υποκεφάλαιο 4.3 ανωτέρω, αναλύθηκαν κάποιες περιπτώσεις στις οποίες παρουσιάζονται κενά στο υφιστάμενο δίκαιο, λόγω της χρήσης των νέων τεχνολογιών στον αεροπυραυλικό τομέα.

Έτσι διαφαίνεται η ανάγκη κανονικοποίησης των περιπτώσεων «εξαγωγής» μίας εμφύλιας διαμάχης στο έδαφος τρίτης χώρας, σε αποστάσεις οι οποίες μπορούν να επιτευχθούν μέσω πυραύλων ή UCAV, χωρίς την αποστολή ενόπλων στο συγκεκριμένο χώρο, όπως γίνεται αυτή τη στιγμή στην Υεμένη. Η περίπτωση των επιθέσεων των Houthi στο εσωτερικό της ΣΑ, δεν περιλαμβάνεται αυτή τη στιγμή σε καμία θεσμικά αποδεκτή περίπτωση σύγκρουσης. Ο εξοπλισμός όμως των μη κρατικών δρώντων με τα νέα, προσιτά πλέον, αεροπυραυλικά μέσα, θα δημιουργήσει περισσότερες τέτοιες περιπτώσεις συμπεριλαμβανομένων των τρομοκρατικών οργανώσεων.

Επίσης η περίπτωση της εμπλοκής ουδέτερου κράτους στην αναχαίτιση βαλλιστικού πυραύλου, αν και σε πολλά σημεία καλύπτεται από το ΗΜ, αποτελεί ένα σημείο όπου το ΔΕΣ, πρέπει να θέσει σαφή όρια στην χρήση του εν λόγω όπλου. Σε συνδυασμό πάντα με τον έλεγχο της νομιμότητας που αναλύεται ανωτέρω, οι προθέσεις χρήσης του όπλου είναι τελικά αυτές που καθορίζουν την νομιμότητά του. Το Καναδικό ΥΠΕΘΑ, έχει εκδώσει ένα οδηγό για την διερεύνηση της περιοχής πτώσης των συντριμμιών ενός βαλλιστικού πύραυλο, ανάλογα με την τροχιά τον στόχο και το μέσο αναχαίτισης¹⁵⁶. Επιπλέον και άλλες χώρες έχουν μελετήσει το θέμα καθώς διαθέτουν βαλλιστικούς πυραύλους ή βρίσκονται στα σημεία όπου πιθανόν να εκτελεστεί αναχαίτιση. Τα δεδομένα αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την θέσπιση κανόνων για την χρήση των βαλλιστικών πυραύλων σε σχέση με τις επιδράσεις που μπορεί να έχει σε τρίτες χώρες.

¹⁵⁶. Frank Dr. Gregory W.: *Operational Research and Analysis, Directorate of air Operational Research /ORA Project Report PR 688: «Debris from Ballistic Missile Defense: An Analysis Tool for Policy/Planning Studies»*, 1995, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.semanticscholar.org/paper/Debris-from-Ballistic-Missile-Defence%3A-An-Analysis-Frank/ea3a4a84b174f875bc4f35e9ffa87aa9657e9af8>.

Ένα άλλο θέμα το οποίο οφείλει να εξεταστεί είναι η απόδοση ευθυνών στην περίπτωση της χρήσης όπλων σε ρυθμό αυτόματης λειτουργίας, με τον ορισμό του υπευθύνου σε κάθε περίπτωση παραβίασης του ΔΑΔ, από όπλο σε τέτοια λειτουργία. Θα πρέπει να εξεταστεί το επίπεδο ευθύνης ανάλογα με τον προγραμματισμό του όπλου, σε παραλληλισμό με το είδος της επίθεσης, τη φύση της παραβίασης και τον τρόπο λειτουργίας του μέσου. Πολύ σημαντικό στην περίπτωση αυτή είναι η διερεύνηση ύπαρξης σκοπιμότητας (βλέπε ανωτέρω κεφάλαιο 4.3.2), καθώς και η ύπαρξη σχετικής καθορισμένης τακτικής από τον δρώντα. Εάν αποδειχθεί από την πρακτική στο πεδίο αλλά και από τα σχετικά εγχειρίδια χρήσης και τακτικών ότι η εν λόγω πράξη αποτελεί πρακτική από τις ένοπλες δυνάμεις, τότε μπορούν να αποδοθούν ευθύνες σε επίπεδο κράτους.

Η δημιουργία θεσμικών κανόνων πρέπει να συνδυάζεται με την έκδοση των εγχειριδίων χρήσης καθώς αυτά μπορούν να δημιουργήσουν κρατική πρακτική για την παραγωγή εθίμου. Δηλαδή τα εγχειρίδια σε κρατικό επίπεδο, πρέπει να στοχεύουν στην δημιουργία σχετικού State Practice. Όπως αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, η κρατική πρακτική που δύναται κατά κύριο λόγο να δημιουργήσει έθιμο, είναι αυτή των κρατών που το θέμα τα αφορά κυρίως. Έτσι πρέπει η έκδοση εγχειριδίων χρήσης να γίνεται περισσότερο από κράτη που κάνουν χρήση των όπλων εκτενώς ή επηρεάζονται από αυτή. Το βάρος ενός εγχειριδίου χρήσης UCAV σε κατοικημένες περιοχές, αν εκδοθεί από τις ΗΠΑ ή το Ισραήλ, είναι διαφορετικό από αν είναι από την Ελλάδα, λόγω εκτενούς εμπλοκής των πρώτων σε επιχειρήσεις UCAV εντός αστικού ιστού.

Ο τελικός δηλαδή αντικειμενικός σκοπός είναι η δημιουργία κρατικών πρακτικών που σε συνδυασμό με την πεποίθηση δικαίου θα οδηγήσει σε δημιουργία εθίμου στην χρήση των νέων όπλων και ισχυροποίηση της εφαρμογής των συμβατικών κειμένων.

7.3. Η υιοθέτηση της Τεχνητής Νοημοσύνης στη διαδικασία λήψης απόφασης και στοχοποίησης

Όπως αναλύεται στο κεφάλαιο 4.3.3, ανωτέρω το όπλο που δρα αυτόματα μετά από προγραμματισμό, τεχνολογία υπαρκτή και εφαρμοσμένη σε πολλά μέτωπα, διαφέρει με το πλήρως αυτόνομο όπλο, (Lethal Autonomous Weapon Systems/LAWS), το οποίο δεν εφαρμόζεται ακόμα στην πράξη, αλλά θα εισαγάγει όταν εφαρμοστεί την απουσία του ανθρώπου από τη διαδικασία λήψης απόφασης δηλαδή την τεχνητή

νοημοσύνη. Πολλοί αναλυτές το θεωρούν σημείο καμπής για την εφαρμογή του ΔΑΔ, όπου θα εμφανιστεί η απαίτηση για τροποποίηση του και εισαγωγή νέων κανόνων για τον έλεγχο των πλήρως αυτόνομων Ο/Σ. Βασική παράμετρος στην εξέταση της δυνατότητας ενός ρομπότ να υπακούει στο ΔΑΔ, είναι η δυνατότητα εφαρμογής των αρχών της διάκρισης και της αναλογικότητας.

Η έκθεση του ειδικού αντιπροσώπου του HRC (Human Right Council)¹⁵⁷, στην UN/GA το 2013, θέτει τα εξής κύρια ερωτήματα, για την εφαρμογή της τεχνητής νοημοσύνης (TN), σε αυτόνομα φονικά Ο/Σ:

- Το κατά πόσο είναι δυνατόν ο προγραμματισμός να μπορεί να είναι συμβατός με το ΔΑΔ και τους κανόνες για την προστασία της ανθρώπινης ζωής υπό το ΔΑΔ,
- το κατά πόσο είναι δυνατή η εφαρμογή ενός συστήματος απόδοσης νομικών ευθυνών,
- το κατά πόσο ηθική είναι η απόδοση δικαιώματος ζωής και θανάτου σε ένα ρομπότ.

Το αποτέλεσμα της έκθεσης, ήταν η πρόταση για επιβολή moratorium της ανάπτυξης και της παραγωγής των LAWS, μέχρι να αποφασιστεί και καθοριστεί ένα πλαίσιο νομικής εφαρμογής στη χρήση τους που να συνάδει με το ΔΑΔ¹⁵⁸.

Τον Ιούλιο του 2015, μία ομάδα ερευνητών και επιστημόνων, κατέθεσε μία ανοιχτή επιστολή στο συνέδριο IJCAI (International Joint Conference on Artificial Intelligence) 2015, με την οποία κρούει τον κώδωνα του κινδύνου, αναφορικά με την εφαρμογή της TN, στα Ο/Σ, δεδομένης της επερχόμενης τεχνολογικής επικράτησης της. Η επιστολή αναφέρει, ότι η εφαρμογή αυτή, μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες παγκοσμίως, καθώς είναι αναπόφευκτη μία νέα κούρσα εξοπλισμών στον τομέα αυτό. Η χρήση των αυτόνομων όπλων θα είναι ζήτημα χρόνου να βγει στη μαύρη αγορά και να χρησιμοποιηθεί από δρώντες που δεν θα έχουν νομικούς ή ηθικούς φραγμούς. Αυτό που

¹⁵⁷. Heyns Christof «Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Christof Heyns», UNGA A/HRC/23/47, 9 Apr 2013, διαθέσιμο στη δνση: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A-HRC-23-47_en.pdf.

¹⁵⁸. Etzioni Amitai, PhD, Etzioni Oren, PhD, «Pros and Cons of Autonomous Weapons Systems», Military Review, Army University Press, May-June 2017, διαθέσιμο στη σελ. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2017/Pros-and-Cons-of-Autonomous-Weapons-Systems/>.

προτείνει η επιστολή είναι η τοποθέτηση ορίων στην ανάπτυξη των αυτόνομων Ο/Σ, τραβώντας κόκκινες γραμμές τις οποίες δεν θα επιτρέπεται να περάσει¹⁵⁹.

Η τοποθέτηση τέτοιων γραμμών είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί με τροποποίηση του ΔΑΔ και την δημιουργία συμβάσεων που θα απαγορεύουν όπλα που θα ξεπερνούν κάποιο επίπεδο αυτονομίας, στο ίδιο μοτίβο με τις υφιστάμενες συμβάσεις απαγόρευσης συμβατικών ή χημικών και πυρηνικών όπλων.

Άλλοι επιστήμονες, προτιμούν μία προσέγγιση πιο ανεκτική, η οποία πρεσβεύει την μέθοδο της αναμονής χωρίς άμεσες απαγορεύσεις, αλλά με τη δημιουργία κανόνων διευθέτησης της λειτουργίας της νέας τεχνολογίας, ανάλογα και ακολουθώντας τις εξελίξεις¹⁶⁰. Οι υπέρμαχοι της άποψης Kenneth Anderson and Matthew Waxman¹⁶¹, υποστηρίζουν ότι οι κανονισμοί θα πρέπει να δημιουργούνται με την εξέλιξη της τεχνολογίας καθώς μαζί με αυτή θα υπάρξει και εξέλιξη στην υπάρχουσα ηθική.

Σε κάθε περίπτωση, είναι βέβαιο ότι η εφαρμογή της TN στα LAWS, θα αλλάξει το πρόσωπο της ένοπλης σύρραξης με τρόπους που πιθανόν να μη μπορούμε να προβλέψουμε. Είναι υποχρέωση της διεθνούς κοινωνίας δικαίου, να παρακολουθεί την εξέλιξη της TN και των εφαρμογών της και να τροποποιεί το θεσμικό δίκαιο αναλόγως, αλλά και να παρακολουθεί την αλλαγή στην κρατική πρακτική και την πεποίθηση δικαίου, ώστε να αποφαινεται τι αποτελεί έθιμο καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται. Στο σημείο αυτό η θέσπιση φραγμών στην εξέλιξη, αν υπάρξει, οφείλει να περιοριστεί στο στρατιωτικό κομμάτι, προκειμένου να μην αποτελέσει τροχοπέδη στην ανάπτυξη της επιστημονικής προόδου σε άλλους τομείς.

¹⁵⁹. Future Of Life Institute : «Autonomous Weapons : An Open letter from AI& Robotics Researchers», IJCAI 2015 διαθέσιμο στη δνση: <https://futureoflife.org/2016/02/09/open-letter-autonomous-weapons-ai-robotics/>

¹⁶⁰. Etzioni Amitai, PhD, Etzioni Oren, PhD, «Pros and Cons of Autonomous Weapons Systems», Military Review, Army University Press, May-June 2017, διαθέσιμο στη σελ. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2017/Pros-and-Cons-of-Autonomous-Weapons-Systems/>

¹⁶¹. Kenneth Anderson and Matthew C. Waxman, «Law and Ethics for Autonomous Weapon Systems: Why a Ban Won't Work and How the Laws of War Can», Stanford University, Hoover Institution Press, Jean Perkins Task Force on National Security and Law Essay Series, 9 April 2013.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά από την εξέταση των επιδράσεων της τεχνολογίας στις αεροπυραυλικές επιχειρήσεις, εκ πρώτης είναι σαφές ότι οι εξελίξεις επηρεάζουν άμεσα την διεξαγωγή τους, τόσο αναφορικά με την κατασκευή νέων όπλων, όσο και λόγω επίδρασης στην τροποποίηση των τακτικών χρησιμοποίησής τους.

Η παρούσα εργασία, μέσα από τα υφιστάμενα θεσμικά κείμενα και την βιβλιογραφία, αλλά και την προσωπική εμπειρία του συντάκτη, προσπάθησε να απαντήσει σε ένα ερώτημα που είναι πάντα επίκαιρο, αλλά στις μέρες μας λαμβάνει την μορφή αναγκαιότητας. Αυτό είναι εάν και κατά πόσο το υφιστάμενο δίκαιο δύναται να καλύψει τις διαφοροποιήσεις που επιβάλλει η εξέλιξη της τεχνολογίας και εάν όχι, σε ποιες περιπτώσεις απαιτείται η τροποποίηση ή αναθεώρησή του.

Το συμπέρασμα που αναδύθηκε από το πρώτο μέρος είναι, ότι ο από αέρος πόλεμος, περιλαμβάνεται στις προβλέψεις του υφιστάμενου ΔΑΔ/ΔΕΣ, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις οι κανόνες των συνθηκών και οι αρχές του εθιμικού δικαίου, μπορούν να ρυθμίσουν και να κανονικοποιήσουν τον τρόπο χρήσης του αεροπυραυλικού όπλου, ώστε οι επιχειρήσεις, να συνάδουν με τη νομιμότητα και το ανθρωπιστικό ιδεώδες. Την εφαρμογή του ΔΔΕΣ αυτή, υποστηρίζει η έκδοση εξειδικευμένων εγχειριδίων από τους χρήστες, αλλά και από ακαδημαϊκούς φορείς, οι οποίοι περιγράφουν ακριβώς την εφαρμογή του ΔΔΕΣ στον αεροπυραυλικό πόλεμο.

Οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι διαφοροποιήσεις στην κοινωνία πάντως, θέτουν ερωτηματικά σχετικά με την δυνατότητα εφαρμογής του ΔΑΔ στον αεροπυραυλικό πόλεμο όπως αυτός διαμορφώνεται με τα νέα όπλα και στις νέες μορφές επιχειρήσεων.

Μία από αυτές, το φαινόμενο της αστικοποίησης, που θα αποτελέσει βασικό παράγοντα της μορφοποίησης του προσώπου του πολέμου στα επόμενα χρόνια, δημιουργεί μεν προκλήσεις, αυξάνει την πολυπλοκότητα, αλλά δεν εμποδίζει την εφαρμογή του ΔΑΔ, στις σύγχρονες επιχειρήσεις. Η διαδικασία της στοχοποίησης και η επιλεκτική εμπλοκή στόχων, μπορεί να βοηθηθεί από την τεχνολογία, καθώς η ροή των πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο και η ακρίβεια στα χτυπήματα είναι απαραίτητες παράμετροι για την αποφυγή πλήγματος σε μη στρατιωτικούς στόχους ιδιαίτερα σε αστικό περιβάλλον. Η αστικοποίηση όπως δείχνει η κρατική πρακτική, που αναλύεται στο υποκεφάλαιο 3.2, αποτελεί πλέον παράμετρο που λαμβάνεται υπόψη από τις ένοπλες

δυνάμεις σε επίπεδο δόγματος, ειδικά αυτές που πραγματοποιούν και προβλέπεται να εντατικοποιήσουν την εμπλοκή τους σε εντός αστικών ιστών.

Όπως δείχνει η έρευνα που παρατίθεται στην εργασία και ειδικά στο τέταρτο κεφάλαιο, αυτό που τελικά καθορίζει την νομιμότητα ενός όπλου, είναι οι τακτικές χρήσης του, πέραν φυσικά συγκεκριμένων απαγορευμένων όπλων. Η εξέλιξη λοιπόν των Ο/Σ και οι τεχνολογικές καινοτομίες, και συγκεκριμένα η χρήση των UAV, των βαλλιστικών πυραύλων, οι δυνατότητες των νέων μαχητικών και η αυτοματοποίηση των Ο/Σ, μπορούν να καλυφθούν από το υπάρχον ΔΔΕΣ, καθώς οι διαφοροποιήσεις που φέρνουν, δεν τροποποιούν τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται το δίκαιο, αλλά απλά αλλάζουν τις δυνατότητες των όπλων στα οποία όμως οι υφιστάμενοι κανόνες εξακολουθούν να έχουν ισχύ. Η ορθή χρήση των νέων αυτών όπλων, όχι μόνο μπορεί να διασφαλίσει την νομιμότητα αλλά και να βοηθήσει στην σύμπνοια του ΔΑΔ με τις σύγχρονες αεροπυραυλικές επιχειρήσεις.

Βασική παράμετρος του ελέγχου της χρήσης, είναι ότι εφαρμογή της τεχνολογίας επί του παρόντος, δεν έχει αποβάλλει το ανθρώπινο στοιχείο από τη διαδικασία της λήψης απόφασης. Εάν δηλαδή οι χρήστες σε όλα τα επίπεδα, από το σχεδιασμό μίας επιχείρησης, στον προγραμματισμό των παραμέτρων που εισάγονται στα όπλα, μέχρι την στοχοποίηση και την προσβολή του στόχου, λαμβάνουν υπόψη και ακολουθούν τις επιταγές του εθιμικού και συμβατικού δικαίου, τότε οι επιθέσεις θα είναι νόμιμες. Μάλιστα η διάθεση σύγχρονων μέσων όπως τα UAV, η παροχή δορυφορικής εικόνας, και η ακρίβεια στη στοχοποίηση με τα νέα μέσα, μπορούν να γίνουν αρωγοί στην εφαρμογή του ΔΔΕΣ, αυξάνοντας τις δυνατότητες για διακριτικές και αναλογικές επιθέσεις.

Παρόλαυτά, υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις όπου ο τρόπος χρήσης των νέων τεχνολογιών μπορεί να δημιουργήσει κενά στην εφαρμογή του ΔΑΔ. Στο υποκεφάλαιο 4.3, αναδεικνύονται οι περιπτώσεις όπου απαιτείται εξέταση της επάρκειας και τυχόν τροποποίηση του υπάρχοντος ΔΔΕΣ, λόγω ακριβώς των τακτικών που χρησιμοποιούνται κατ' επιλογή των χρηστών, βάσει βέβαια πάντα των δυνατοτήτων που παρέχει η τεχνολογία.

Αρχικά, διαδικασία της στοχοποίησης, οφείλει να εμπίπτει στις επιταγές του ΔΔΕΣ. Με τη βοήθεια όμως των νέων τεχνολογιών, μπορεί να υπάρχει παρέμβαση στη διαδικασία αυτή, με αποτέλεσμα ενώ ο σχεδιασμός να τείνει προς συμμόρφωση με το δίκαιο, το αποτέλεσμα να είναι παράνομο. Στο σημείο αυτό πρέπει να θεσπιστούν

κανόνες, μέσω των θεσμικών κειμένων σε όλα τα επίπεδα¹⁶², για την διερεύνηση του λόγου αποτυχίας της στοχοποίησης και να αποδοθούν ευθύνες στην περίπτωση που ενέργειες του αντιπάλου, οδήγησαν σε λανθασμένη προσβολή μη στρατιωτικών στόχων. Η απόδοση φυσικά ευθυνών δυσχεραίνεται όσο ο ανθρώπινος παράγοντας βγαίνει από τη διαδικασία τόσο της στοχοποίησης όσο και της προσπάθειας να παρεμβληθεί.

Άλλη μία σημαντική νέα παράμετρος, είναι η μείωση των απαιτήσεων σε υποδομές και τεχνογνωσία για την χρήση των νέων αεροπυραυλικών μέσων, σε συνδυασμό με το προσιτό κόστος, που τις κάνουν διαθέσιμες σε δρώντες, που μέχρι τώρα δεν είχαν πρόσβαση στο συγκεκριμένο όπλο. Έτσι η χρήση UCAV και βαλλιστικών πυραύλων, από νέα κράτη που δεν έχουν τις απαραίτητες επιχειρησιακές και εμπειρικές βάσεις για την χρήση τους, αλλά και μη κρατικούς δρώντες, με παντελή αδιαφορία για το ΔΑΔ, φέρνει νέες απαιτήσεις στην εφαρμογή του ΔΕΣ, καθώς εισάγει παράγοντες οι οποίοι είναι από δύσκολο έως αδύνατο να ελεγχθούν. Τις περιπτώσεις αναλύουν και υποστηρίζουν τα δύο CS στα κεφάλαια 5 και 6, σε συνδυασμό με τα τεχνικά στοιχεία που παρατίθενται στα Παραρτήματα 1 και 2. Πιο συγκεκριμένα η Αρμενία και κυρίως το Αζερμπαϊτζάν, απέκτησαν αεροπορική δύναμη μέσω των drones και των βαλλιστικών πυραύλων, καθώς είχαν μεν και μικρής δύναμης παραδοσιακή αεροπορία, η οποία όμως είχε πολύ περισσότερες απαιτήσεις και διέφευγε των δυνατοτήτων τους, προκειμένου να αποκτήσουν αεροπορική υπεροχή. Η απειρία όμως στον τομέα της στοχοποίησης αλλά και η έλλειψη τεχνικών γνώσεων και θεσμικών τακτικών κειμένων, οδήγησε σε αρκετές περιπτώσεις σε εμπλοκή μη στρατιωτικών στόχων με μεγάλες απώλειες σε αμάχους ειδικά για μία τόσο σύντομη σύρραξη. Στα ίδια συμπεράσματα οδηγεί και η εμπλοκή πολιτικών στόχων από του αντάρτες Houthi στο έδαφος της Σαουδικής Αραβίας (ΣΑ).

Επιπλέον, επίσης όπως περιγράφεται στο κεφάλαιο 5, CS 1, η παροχή μεγάλης εμβέλειας αεροπορικών όπλων σε μη κρατικούς δρώντες, φέρνει στο προσκήνιο μία νέα μορφή ένοπλης σύρραξης, η οποία είναι δύσκολο να κατηγοριοποιηθεί με τα υπάρχοντα δεδομένα του ΔΑΔ. Εδώ οφείλει να εξεταστεί η αναγκαιότητα για τροποποίηση του ΔΔΕΣ, ώστε αυτό να περιλαμβάνει συγκρούσεις αυτού του τύπου. Περιπτώσεις δηλαδή συρράξεων κρατών με μη κρατικούς δρώντες, με ταυτόχρονη μεταβίβαση της σύγκρουσης στο έδαφος του κράτους, μακριά από το καθαυτού πεδίο μάχης, σε σημεία όπου δεν υπάρχουν εν εξελίξει συρράξεις. Ενισχυτικός παράγοντας η δυσκολία του καθορισμού των

¹⁶² Βλέπε ανωτέρω υποκεφάλαιο 7.2

εμπλεκόμενων, είτε ως άμεσα επιτιθέμενους, είτε λειτουργώντας μέσω αντιπροσώπων. Η παροχή μη επανδρωμένων όπλων μεγάλης εμβέλειας σε μη κρατικούς δρώντες, καθιστά πολύ δύσκολη την απόδειξη της εμπλοκής των πραγματικών υπευθύνων.

Στην περίπτωση εκτόξευσης ενός βαλλιστικού πυραύλου, από ένα κράτος εναντίον άλλου, με αναχαίτιση και πτώση των συντριμμιών στο έδαφος τρίτου κράτους, έχουμε την εμπλοκή ουδέτερου κράτους στα αποτελέσματα των εχθροπραξιών. Η περίπτωση δύσκολα διέπεται από το υφιστάμενο ΔΔΕΣ και απαιτεί τον καθορισμό διαδικασιών για την εξεύρεση των υπευθύνων και την απόδοση τυχόν ευθυνών¹⁶³. Περαιτέρω, πρέπει να θεσμοθετηθούν περιορισμοί στη λήψη απόφασης εκτόξευσης αλλά και αναχαίτισης πυραύλου όταν εμπλέκεται τρίτο κράτος. Αυτοί οι περιορισμοί πρέπει να περιέχουν και έλεγχο και περιορισμό των μέσων επίθεσης και αναχαίτισης στο πνεύμα του Α36 του ΠΠ Ι'77.

Αναφορικά με την αυτοματοποίηση των Ο/Σ και την εξέλιξη της τεχνολογίας στον τομέα αυτό, προς την κατεύθυνση της εφαρμογής της ΤΝ, τα ερωτήματα που γεννώνται είναι δύο. Αφενός το κατά πόσο είναι δυνατή η λήψη απόφασης από μία μηχανή, με βάση τα δεδομένα του ΔΑΔ και αφετέρου κατά πόσο είναι δυνατή η διευκρίνηση της απόδοσης της ευθύνης από μία παράνομη επίθεση, καθώς αυξάνει η αυτοματοποίηση των όπλων και των διαδικασιών, σε βάρος της παρουσίας του ανθρώπινου παράγοντα. Η δυνατότητα του προσδιορισμού του υπευθύνου της πράξης πρέπει να είναι πάντα δυνατή, είτε ως άμεσου χρήστη του όπλου είτε ως υπεύθυνου για τον προγραμματισμό του. Ο έχων δηλαδή την ευθύνη για τα δεδομένα που θα εισαχθούν σε ένα αυτοματοποιημένο Ο.Σ., θα πρέπει να λαμβάνει τον νομικό ρόλο του Δκτη που δίνει τις διαταγές και είναι υπεύθυνος για τις πράξεις των στρατιωτών του.

Συμπερασματικά, παρόλο που σε γενικές γραμμές το υφιστάμενο ΔΔΕΣ, παρέχει τις διατάξεις για τον έλεγχο του αεροπυραυλικού πολέμου, καθώς οι εξελίξεις της τεχνολογίας έρχονται να βρουν εφαρμογή στο πεδίο της μάχης, απαιτείται η σε κάποια σημεία η λήψη ενεργειών στο πνεύμα του κεφαλαίου 7 της εργασίας.

Όπως αναλύθηκε, πέραν από συγκεκριμένα όπλα που από κατασκευής είναι παράνομα και απαγορευμένα από συμβάσεις, για τα περισσότερα νέα μέσα διεξαγωγής των αεροπυραυλικών επιχειρήσεων, η νομιμότητά τους έγκειται στον τρόπο χρήσης τους

¹⁶³ Βλέπε ανωτέρω παρ. 4.3.4

και στις επιλογές των κρατών που τα έχουν στην κατοχή τους. Αυτό αποτελεί βασικό κανόνα, αναφορικά με την εξέταση της νομιμότητας μίας επίθεσης. Στα πλαίσια αυτού του βασικού κανόνα, τα κράτη οφείλουν να ελέγχουν ενδελεχώς τη νομιμότητα των όπλων που χρησιμοποιούν και να φροντίζουν οι τακτικές που εφαρμόζουν στο πεδίο της μάχης να διέπονται από σαφείς γραμμές θεσπισμένες από κεντρική αρμόδια αρχή, ενώ ταυτόχρονα να ελέγχουν και την εφαρμογή τους. Ο έλεγχος όμως οφείλει πέραν από τεχνικά ενδελεχής, να είναι αδιάβλητος, με την εμπλοκή εξωκυβερνητικών παραγόντων, που θα βεβαιώσουν την αντικειμενικότητα των κριτηρίων εξέτασης αλλά και την εξαγωγή ρεαλιστικών συμπερασμάτων.

Στο ίδιο πλαίσιο σκέψης, εξέλιξη της τεχνολογίας απαιτεί επιπλέον την έκδοση σαφών οδηγιών για την χρήση των όπλων και των νέων τακτικών, προς τους στρατιωτικούς φορείς, οι οποίες να προβλέπουν τις ακριβείς περιπτώσεις όπου μπορεί να υπάρχει παραβίαση του ΔΑΔ και τους τρόπους να αποφευχθεί. Τα εγχειρίδια αυτά, ειδικά από τις χώρες που εμπλέκονται στην χρήση των όπλων αυτών, μπορούν να δημιουργήσουν State Practice, που σε συνδυασμό με το *opinion juris* θα αποδώσει εθιμική μορφή στο σχετικό συμβατικό δίκαιο, όπως αναφέρεται εκτενέστερα στο κεφάλαιο 7.2.

Η τακτική αυτή, προχωρώντας στην δημιουργία τάσεων, εντός των στρατιωτικών σωμάτων, θα επεκταθεί στο τομέα της εκπαίδευσης, εμφανίζοντας αποτελέσματα στον τρόπο σκέψης και στην κουλτούρα των κρατικών στρατών. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να μπορέσει ο σεβασμός του ΔΑΔ να γίνει τρόπος σκέψης, ώστε να μην είναι απαραίτητη η επιβολή του, αλλά να εφαρμόζεται βάση πεποίθησης δικαίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότεροι ηγέτες μη κρατικών παραστρατιωτικών δρώντων, είναι πρώην στρατιωτικοί. Αν λοιπόν η κουλτούρα σεβασμού του ΔΑΔ, μπορέσει να επιτευχθεί, μέχρι ενός σημείου αυτή θα περάσει και στους μη κρατικούς δρώντες, όπου η επιβολή των κανόνων του ΔΔΕΣ, είναι πολύ δύσκολή έως αδύνατη.

Τέλος η αυγή της νέας εποχής της εφαρμογής της ΤΝ στο πεδίο των πολεμικών συρράξεων, θα απαιτήσει οπωσδήποτε την επανεξέταση του συμβατικού δικαίου αλλά και του καθορισμένου εθιμικού, καθώς οι εξελίξεις θα προβάλουν νέα ηθική, στην οποία αναπόφευκτα ένας από τους δρώντες θα είναι η ΤΝ. Καθώς εφαρμογή της ΤΝ, είναι ένα σημείο καμπής, για την εφαρμογή του ΔΑΔ, αλλά και εν γένει της ηθικής που διέπει την τεχνολογία γενικά και τον πόλεμο ειδικότερα, θα πρέπει να αποφασιστεί εάν θα απαγορευθεί κάθετα ως δρόμος εξέλιξης ή θα πρέπει να διαφοροποιούνται οι κανόνες του

δικαίου με την πρόοδο της τεχνολογίας και την αναπόφευκτη τροποποίηση της ηθικής που θα επιφέρει.

Σε κάθε περίπτωση, ο έλεγχος της εξέλιξης της τεχνολογίας είναι απαραίτητος, ώστε να μην υπάρξουν κενά στο ΔΑΔ/ΔΕΣ. Τα τεχνολογικά άλματα, αν δεν υπάρχει παρακολούθηση από την διεθνή κοινότητα και τους φορείς, κινδυνεύουν να ξεφύγουν από την υπάρχουσα ηθική, με ρυθμό που θα είναι αδύνατο να προβλεφτεί και να ελεγχθεί.

Οι διεθνείς φορείς όπως το UNSC, το ICRC και άλλοι, συνεχώς προσπαθούν να προλάβουν τις εξελίξεις. Νέα κείμενα εκδίδονται συνεχώς, με παράθεση οδηγιών από επιστημονικούς φορείς για την κάλυψη των ερωτημάτων που ανακύπτουν από την εξέλιξη της τεχνολογίας. Στο τέλος της σελίδας όμως, υπάρχει η ανθρώπινη ηθική και η ανάγκη για περιορισμό των αποτελεσμάτων του πολέμου, ανάγκες που από απαρχής κόσμου οδηγούσαν τις προσπάθειες των ανθρώπων για την εξέλιξη αυτού που ονομάστηκε ΔΑΔ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι τεχνολογικές εφαρμογές στον αεροπυραυλικό πόλεμο, μέσα από την ανάπτυξη των επιστημονικών μέσων, ποτέ δεν είχαν τέτοια αλματώδη εξέλιξη, όση είχαν στις τελευταίες δεκαετίες,

Βρισκόμαστε στην αυγή μίας νέας εποχής, κατά πολλούς της τρίτης μετά από την ανακάλυψη της πυρίτιδας και των πυρηνικών όπλων, αυτή της εφαρμογής της τεχνητής νοημοσύνης. Όπως στις προηγούμενες δύο περιπτώσεις έτσι και τώρα, το ύφος της ένοπλης σύρραξης θα αλλάξει ριζικά και το δίκαιο που την διέπει οφείλει να αλλάξει μαζί της. Η διαφορά είναι ότι για πρώτη φορά ο άνθρωπος φαίνεται να κινδυνεύει να αφαιρεθεί από την εξίσωση και η διεξαγωγή του πολέμου να επαφίεται στα χέρια αποκλειστικά ενός ανθρώπινου κατασκευάσματος. Τα πρακτικά και ηθικά ερωτήματα είναι πολλά και θα εμφανιστούν και άλλα στην πορεία. Το βασικό όμως είναι αν το δημιούργημα πρέπει και μπορεί να ξεπεράσει τον δημιουργό.

Η εξέλιξη του ΔΑΔ/ΔΕΣ, αποτελεί όπως προαναφέρθηκε ίσως την υπέρτατη επιτομή της επιβολής της ανθρώπινης ηθικής, επί της ανθρώπινης φύσης. Πάντα καθοδηγούνταν από την ενδόμυχη ανάγκη του ανθρώπου για ασφάλεια και την ηθική του. Ίσως αν με αυτούς τους γνώμονες προχωρήσουμε, οι εξελίξεις της τεχνολογίας δεν θα μας προλάβουν με αποτελέσματα μη αναστρέψιμα και καταστροφικά για την ανθρωπότητα.

ΛΕΞΕΙΣ : 21.884

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΗΝ ΥΕΜΕΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΣΑ

Ο εμφύλιος πόλεμος στην Υεμένη ξεκίνησε στα τέλη του 2014¹⁶⁴, ανάμεσα σε δύο παρατάξεις οι οποίες αμφότερες υποστήριζαν την νομιμότητά τους ως κυβέρνηση της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη χρονική περίοδο εκείνη βρισκόταν σε εξέλιξη πρωτοβουλία του ΟΗΕ, για ειρηνική επίλυση της διαμάχης μέσω δημιουργίας προσχεδίου συντάγματος και καταμερισμού της εξουσίας, η οποία όμως κατέρρευσε και η χώρα οδηγήθηκε σε εμφύλιο. Από τη μία οι δυνάμεις της κυβέρνησης του έκπτωτου προέδρου Abdrabbuh Mansur Hadi, που εδρεύει στο Άντεν και δυνάμεις πιστές στον πρώην πρόεδρο Ali Abdullah Saleh al-Ahmar και από την άλλη οι δυνάμεις των ανταρτών Houthi¹⁶⁵ και των συμμάχων τους, οι οποίοι κατέλαβαν την πρωτεύουσα Sana'a τον Ιανουάριο του 2015, ενώ από τις 25 Μαρτίου 2015 που η κυβέρνηση των Hadi διέφυγε στην Σαουδική Αραβία, κατέλαβαν και ελέγχουν ένα μεγάλο μέρος της χώρας στα νότιο ανατολικά, έχοντας εγκαταστήσει δική τους κυβέρνηση¹⁶⁶.

Μετά από πρόσκληση της έκπτωτης κυβέρνησης, προς υποστήριξη της προσπάθειας αποκατάστασής της, δημιουργήθηκε μία συμμαχία, με επικεφαλής τη Σαουδική Αραβία (ΣΑ). Βέβαια η πρόσκληση είχε προηγηθεί από τον πρώην πρόεδρο Saleh, αλλά υλοποιήθηκε μετά από την διαφυγή του Hadi στη ΣΑ και την επικράτηση των ανταρτών. Η συμμαχία η οποία δημιουργήθηκε στις 26 Μαρτίου 2015, δηλαδή την επόμενη ημέρα της απόδρασης του Hadi στη ΣΑ, πράγμα που πραγματικά δημιουργεί σκέψεις για τυχόν προσχεδιασμό, αποτελούνταν από αεροπορικές και χερσαίες δυνάμεις από Αίγυπτο, Μαρόκο, Ιορδανία, Σουδάν, ΗΑΕ, Κουβέιτ, Κατάρ και Μπαχρέϊν. Επιπλέον το Τζιμπουτί, Ερυθραία και Σομαλία¹⁶⁷, διέθεσαν προς χρήση για τις επιχειρήσεις της συμμαχίας, τα χωρικά ύδατα, εναέριο χώρο και αεροδρόμια και βάσεις, μέσα στο έδαφός τους. Επιπλέον οι ΗΠΑ υποστηρίζουν τη συμμαχία υλικοτεχνικά, συμβουλευτικά και πληροφοριακά.

¹⁶⁴. Madabish Arafat, «Yemen: Sana'a Clashes Escalate As Houthis Advance», Asharq Al-Awsat, 20 Σεπτ 2014, διαθέσιμο στη δνση:

<https://web.archive.org/web/20150209000320/http://www.aawsat.net/2014/09/article55336786>.

¹⁶⁵. Orkaby, Asher «Houthi Who?», Foreign Affairs. 25 March 2015, διαθέσιμο στη σελ. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2015-03-25/houthi-who>.

¹⁶⁶. Βλέπε εικόνα 2.

¹⁶⁷. Somali News, Mogadishu Office «SOMALIA: Somalia finally pledges support to Suadi-led coalition in Yemen – Raxanreeb Online», 7 Απρ 2015, διαθέσιμο στη δνση; <https://archive.ph/gMIfq>.

Η επιχείρηση Operation Decisive Storm, περιλάμβανε, πέρα από ανάπτυξη χειρσαίων δυνάμεων στο έδαφος της Υεμένης, αεροπορικούς βομβαρδισμούς αλλά και ναυτικό αποκλεισμό¹⁶⁸. Οι επιχειρήσεις οδήγησαν σε μία από τις μεγαλύτερες ανθρωπιστικές κρίσεις στην ιστορία, με χιλιάδες νεκρούς στην Υεμένη και καταστροφή βασικών υποδομών. Οι άμαχοι που χτυπήθηκαν από τις αεροπορικές επιθέσεις, έφτασαν το 2018, τους 10.471, από σύνολο 17,062 (6,592 νεκροί και 10,470 τραυματίες), σύμφωνα με δελτίο τύπου του United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)¹⁶⁹.

Οι επιθέσεις σε μη στρατιωτικούς στόχους από όλες, τις πλευρές είναι καθημερινότητα, όπως και η παρεμπόδιση και οι επιθέσεις σε οργανώσεις υποστήριξης των αμάχων και ανακούφισης των δεινών του πολέμου¹⁷⁰. Οι παραβιάσεις του ΔΕΣ, είναι κατάφορες, βάζοντας σε αμφισβήτηση την νομιμότητα των κανόνων εμπλοκής (ROE) της συμμαχίας, οι οποίοι οδηγούν σε εσκεμμένα παράνομες στοχοποιήσεις. Σημειώνεται ότι η ΣΑ, είναι συμβαλλόμενο μέρος του ΠΠ Ι/’77 από το 1987, του ΠΠ ΙΙ/’77 από το 2001 και του Convention on the Rights of the Child του 1989, από το 1996¹⁷¹.

Οι παράνομες επιθέσεις, οφείλονται πέραν των εσκεμμένων στοχοποιήσεων μη στρατιωτικών στόχων, σε χρήση όπλων πεπερασμένης τεχνολογίας, αποτυχημένες προσπάθειες αναβάθμισής τους¹⁷² και μικρή εμπειρία του προσωπικού στην τήρηση των κανόνων του ΔΕΣ. Ενώ δηλαδή οι χώρες της συμμαχίας είναι ως επί το πλείστον συμβαλλόμενα μέλη των συμβάσεων του ΔΕΣ, οι στρατιωτικοί χρήστες των Ο/Σ δεν είναι εκπαιδευμένοι στην τήρηση του ΔΑΔ. Χαρακτηριστική, η αποδοχή της χρήσης της βόμβας

¹⁶⁸. Gatten Emma, «Saudi Blockade Starves Yemen of Vital Supplies, as Bombing Raids Continue», *The Independent* 20 Sept 2015, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/saudi-blockade-starves-yemen-of-vital-supplies-as-bombing-raids-continue-10509460.html>.

¹⁶⁹. Throssell Liz, Spokesperson for the UN High Commissioner for Human Rights, «Press briefing notes on Yemen civilian casualties», United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner, 10 August 2018, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23439&LangID=E>.

¹⁷⁰. *Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General Technical assistance and capacity-building, «Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014»*, Human Rights Council, A/HRC/39/43, 17 August 2018, διαθέσιμο στη σελ: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/YE/A_HRC_39_43_EN.pdf.

¹⁷¹. «An Examination of Saudi Arabia’s Airstrike Rules of Engagement and Its Protection of Civilians», Reliefweb, 19 Mar19, διαθέσιμο στη δνση: <https://reliefweb.int/report/yemen/examination-saudi-arabia-s-airstrike-rules-engagement-and-its-protection-civilians>.

¹⁷². Shalal Andrea, «U.S. approves \$1.29 billion sale of smart bombs to Saudi Arabia», *Reuters*, 16 Nov 2015, διαθέσιμο στη σελ <https://www.reuters.com/article/us-saudi-usa-arms-idUSKCN0T51NC20151116>.

Βρετανικές κατασκευής BL-755 cluster munition, αλλά όχι σε κατοικημένες περιοχές και υπό την σκέπη της στρατιωτικής αναγκαιότητας για προστασία των αμάχων στο έδαφος της ΣΑ¹⁷³, καθώς η ΣΑ και οι σύμμαχοί της δεν είναι μέρη της σχετικής συνθήκης του 2008.

Παρόλαυτά μεγάλο μέρος των επιθέσεων γίνεται με όπλα τα οποία έχουν πολύ καλές δυνατότητες στόχευσης και ευστοχίας αλλά και μεγάλες καταστροφικές ικανότητες (Eurofighter Typhoon, Panavia Tornado F3 και F-15SAs, Paveway precision-guided bombs, Brimstone και Storm Shadow missiles (για τα Typhoon και Tornado), όπως GBU-24 PAVEWAY III Laser Guided Bombs, MK-82 500lb και 2000lb General Purpose Bombs, AGM-84 Block II Harpoon και AGM 88B HARM Missiles¹⁷⁴. Η συμμαχία έχει δημιουργήσει την επιτροπή «Joint Incidents Assessment Team (JIAT)», η οποία έχει σαν σκοπό την διερεύνηση περιστατικών παραβίασης του ΔΕΣ, η οποία όμως παρόλαυτά δεν έχει επιφέρει μεγάλα αποτελέσματα¹⁷⁵, αν και έχει δηλώσει ευρήματα παραβιάσεων και έχει δεσμευτεί για έρευνες προσαγωγή των ενόχων, ενώ οι ΗΠΑ κάνουν συνεχείς δηλώσεις, επί της παρακολούθησης και επανεξέτασης των ROE, της συμμαχίας.

¹⁷³. «Coalition Forces supporting legitimacy in Yemen confirm that all Coalition countries aren't members to the Convention on Cluster Munitions», Saudi Press Agency, 19 December 2016. <https://www.spa.gov.sa/viewstory.php?lang=en&newsid=1571875>.

¹⁷⁴. Defense Security Cooperation Agency, «News release: Saudi Arabia – F15SA Aircraft», Department of Defense, Transmittal No. 10-43, 20 October 2010. <http://www.dsca.mil/major-arms-sales/saudi-arabia-f-15sa-aircraft>.

¹⁷⁵. HRW, «Hiding Behind the Coalition: Failure to Credibly Investigate and Provide Redress for Unlawful Attacks in Yemen», 24 August 2018. Διαθέσιμο στη σελ.: <https://www.hrw.org/report/2018/08/24/hiding-behind-coalition/failure-credibly-investigate-and-provide-redress-unlawful>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 2020 ΣΤΟ ΝΑΓΚΟΡΝΟ ΚΑΡΑΜΠΑΧ

Ο πόλεμος διάρκειας σαράντα (40) ημερών μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν, ήταν μία αναμενόμενη εξέλιξη μετά την εύθραυστη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός, που ξεκίνησε από το 1993 και επιβλήθηκε το 1994¹⁷⁶, η οποία άφησε το Αζερμπαϊτζάν χωρίς την περιοχή του Nagorno-Karabakh. Η κατοχή του εδάφους καταδικάστηκε από τα ΗΕ, με σειρά αποφάσεων που καλούσαν την απόσυρση των στρατευμάτων κατοχής από την περιοχή¹⁷⁷. Η αντεπίθεση των Αζέρων, ήταν κατά πολλούς δίκαιη στα πλαίσια της νόμιμης άμυνας, καθώς η Αρμενία κατείχε παράνομα από το 1994¹⁷⁸ την περιοχή η οποία άνηκε νομικά στο Αζερμπαϊτζάν, από τη εποχή της Σοβιετικής ένωσης. Κατά άλλες απόψεις, αποτελούσε παράνομη αρχική επίθεση (act of aggression), καθώς η χρήση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας υπάγεται στην αρχή της αμεσότητας. Δεν είναι δηλαδή (σύμφωνα με τις απόψεις αυτές), ούτε νόμιμο, αλλά ούτε δίκαιο, να αμύνεσαι στην επιθετική ενέργεια της κατοχής εδάφους, είκοσι έξι χρόνια μετά, ανεξάρτητα αν η κατοχή συνεχίζεται¹⁷⁹.

Ανεξάρτητα με τις παραμέτρους επί του jus ad bellum χαρακτήρα της σύρραξης, οι επιχειρήσεις του 2020 στην περιοχή του Ertsakh, όπως το ονομάζουν οι Αρμένιοι, αποτέλεσε πεδίο εφαρμογής σύγχρονων τεχνολογιών, οπλικών συστημάτων και κατ' επέκταση τακτικών πολέμου, οι οποίες δεν είχαν εφαρμοστεί και αξιολογηθεί μέχρι πρότινος στο πεδίο της μάχης¹⁸⁰ τουλάχιστον από δυνάμεις αυτού του τεχνολογικού και

¹⁷⁶. Βλέπε : Cornel Svante, *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Routledge, 2005, σελ 93 : «Thus , by any stand art, the war in Karabakh, led to a cease fire agreement». Επίσης: Croissant, Michael P., «*The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications*», Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group, 1998.

¹⁷⁷. UN SC Res: 822/1993, 853/1993, 874/1993, 884/1993.

¹⁷⁸. Η παράνομη κατοχή εδάφους αποτελεί πράξη επίθεσης σύμφωνα με την *United Nations General Assembly Resolution 3314* (XXIX)18/12/67, A3(α) διαθέσιμο στη σελ.:

https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&p=Res+3314&f=&action_search=Search&c=Resource+Type&c=UN+Bodies&sf=&so=d&rg=50&fti=0.

¹⁷⁹. Για εκτενή σχολιασμό επί του θέματος, βλέπε: Akande Dapo and Tzanakopoulos Antonios «*Use of Force in Self-Defence to Recover Occupied Territory: When Is It Permissible?* » *EJIL : Talk!*, 18/11/20, διαθέσιμο στο : <https://www.ejiltalk.org/use-of-force-in-self-defence-to-recover-occupied-territory-when-is-it-permissible/>.

και επίσης: Ruys Tom and Sylvestre Felipe Rodriquez, «*The Nagorno-Karabakh conflict and the exercise of self Defence to recover occupied land*», *Just Security*, 10 Nov 2020, διαθέσιμο στη δνση: https://www.justsecurity.org/73310/the-nagorno-karabakh-conflict-and-the-exercise-of-self-defensetorecoveroccupiedland/?fbclid=IwAR2wwL94XuiE3gHuH_svv2YOy7rtWIDDzbkiMTYgs85ne1o2J aXWMfO9cto.

¹⁸⁰. Βαρζάκης Αντώνιος, «*Αεροπορικά Διδάγματα από τον πόλεμο του Ναγκόρνο Καραμπάχ*», Αεροπορική Επιθεώρηση, τεύχος 122, σελ 45, Εκδόσεις ΑΣΠ, Αύγουστος 2021.

εξοπλιστικού υπόβαθρου. Είναι ενδεικτικό ότι, το Αζερμπαϊτζάν, αντεπιτέθηκε ισχυριζόμενο το δικαίωμα άμυνας, όταν μπόρεσε να είναι τεχνολογικά στρατιωτικά ισχυρό και με τον κατάλληλο σύμμαχο στο πλευρό του. Η Τουρκία, στα χρόνια που μεσολάβησαν από την πρώτη σύρραξη μέχρι τη δεύτερη, στάθηκε αρωγός στο πλευρό της Αζερικής πλευράς, με την παροχή σύγχρονου εξοπλισμού, εκπαίδευσης, τεχνογνωσίας αλλά και με ενεργό στήριξη κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στον πρώτο πόλεμο που έγινε με την χρήση παραδοσιακών αεροπορικών μέσων, το Αζερμπαϊτζάν ηττήθηκε. Έτσι στα 26 χρόνια που μεσολάβησαν άλλαξε το εξοπλιστικό του δόγμα και μπόρεσε να αντεπιτεθεί και να νικήσει.

Έτσι η συνεργασία αυτή, (με την Τουρκία, αλλά και με το Ισραήλ και τη Ρωσία), με επενδύσεις του ύψους 5,5 δις \$, από το 2012, είχε σαν αποτέλεσμα, την αυγή της σύρραξης η Αζερική αεροπορία, να διαθέτει περίπου διακόσια (200) ΜΕΑ, σύγχρονης τεχνολογίας καθιστώντας τα εν λόγω όπλα βασικό κέντρο βάρους των από αέρος δυνατοτήτων της. Αιχμή του δόρατος, τα τουρκικά UCAV Bayraktar TB2 και τα ισραηλινά loitering Harop και Sky Striker, όπλα τελευταίας τεχνολογίας με δυνατότητες πλήγματος σε εχθρικές μονάδες αεράμυνας αλλά και άλλους στόχους. Το UCAV Bayraktar TB2, διαθέτει αυτονομία 27 ωρών και συστήματα παροχής πληροφοριών real time, κατάδειξης στόχων αλλά και στόχευσης με δικό του κατευθυνόμενο όπλο, τον πύραυλο smart Micron Munition (MAM-L, C) , ο οποίος έχει εμβέλεια 8-14 χλμ. και ακτίνα δράσης 25 μέτρων¹⁸¹. Επίσης διέθεταν τα αυτοκτονικά drones STM Kargu.

Επιπλέον το Αζερμπαϊτζάν, διέθετε μεγάλη γκάμα βαλλιστικών όπλων με διάφορα επίπεδα ποιότητας στοχοποίησης αλλά και εμβέλειες (LORA/280 Km, EXTRA/150 km, TRG-300/120km, etc. Επίσης συμπεριλάμβανε βόμβες διασποράς και όπλα με μικρές δυνατότητες στόχευσης (Polonez MLRS /200km, BM-30 Smerch).

Το Αζερμπαϊτζάν διέθετε και αρκετά επανδρωμένα αφη, κυρίως ρωσικής προέλευσης, αλλά και σχετική υποστήριξη από την Τουρκία, με αφη F-16 και CN-235, τα οποία όμως δεν έλαβαν εκτεταμένο ρόλο στις επιχειρήσεις, με κύρια αποστολή την συλλογή πληροφοριών. Επιπλέον η Τουρκία υποστήριξε το Αζερμπαϊτζάν, με συμβούλους, τεχνική υποστήριξη, εκπαίδευση αλλά και χειριστές των UCAV Bayraktar,

¹⁸¹. *Ibid* note 172, σελ. 46.

λόγω της πολυπλοκότητας των αποστολών που αναλάμβαναν και των όπλων που έφεραν¹⁸².

Η αεροπορία της Αρμενίας, από πλευράς επανδρωμένων αφών ήταν μάλλον αδύναμη με πρόσφατη αγορά τεσσάρων (4) SU-30 SM και παλαιότερα SU-25K, αλλά και μικρή δύναμη επιθετικών και μεταγωγικών ελικοπτέρων. Τα αφών όμως δεν διαδραμάτισαν ιδιαίτερο ρόλο, καθώς η χρήση στην εν λόγω σύρραξη των SU-30, απαγορεύτηκε από τη Ρωσία, ενώ μετά από την κατάρριψη ενός SU-25 από τουρκικό F-16¹⁸³, καθηλώθηκε και η υπόλοιπη δύναμη¹⁸⁴.

Για τον λόγο αυτό η Αρμενία έριξε το βάρος της αεροπορικής της δύναμης, από πλευράς αναγνώρισης πεδίου μάχης και συλλογής πληροφοριών, στα MEA, δημιουργώντας δική της τεχνογνωσία κατασκευής με τα X-55 και KRUNK-9/11, χωρίς όμως να διαθέτει UCAV, αυτοκτονικά ή με δυνατότητα να φέρουν όπλα. Παρόλαυτά τα εν λόγω UAV, είχαν τη δυνατότητα συλλογής πληροφοριών real time, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την χρήση των υπόλοιπων όπλων και κυρίως των βαλλιστικών επιθέσεων.

Στον τομέα των βαλλιστικών πυραύλων, οι δυνατότητες των Αρμενίων, περιλαμβάναν τα Toschka (120 km), Iskander (280km), SCUD -B (300km). Οι εμβέλεις αυτές κατατάσσονται στον χώρο του μικρού και μεσαίου βεληνεκούς (SRBM-IRBM). Σε όπλα μεσαίου βεληνεκούς επίσης διαθέταν τις βόμβες διασποράς BM-30 Smerch (90km)¹⁸⁵.

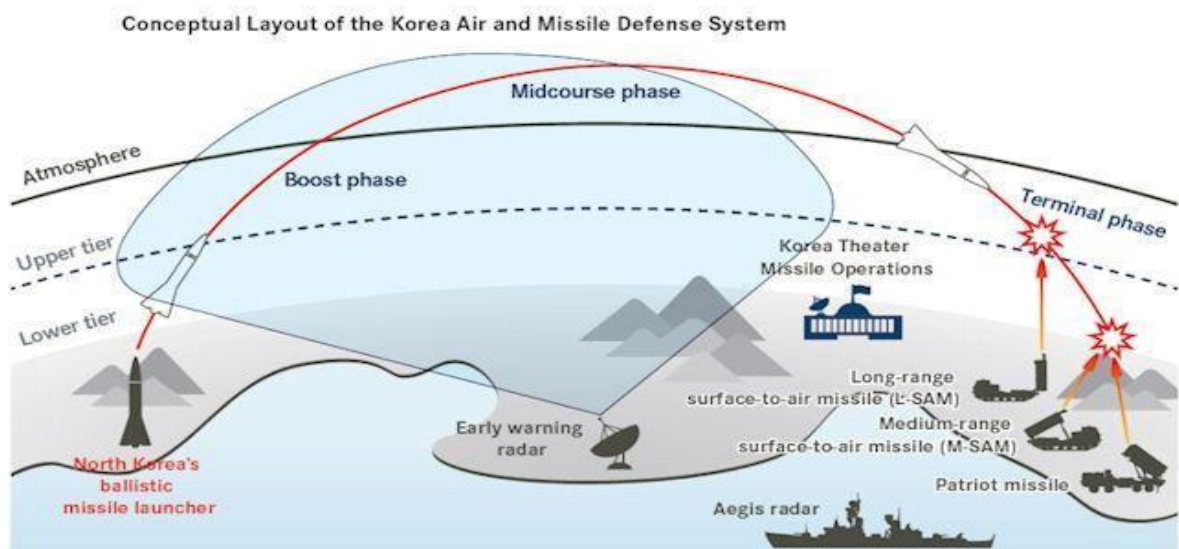
¹⁸². *Ibid* note 172, σελ. 47.

¹⁸³. Broers Lorens, «*Armenia-Azerbaijan conflict: Why Caucasus flare-up risks wider war*», BBC News, 30 Sep 2020, διαθέσιμο στη δνση : <https://www.bbc.com/news/world-europe-54356336>.

¹⁸⁴. *Ibid* note 172, σελ. 47.

¹⁸⁵. *Ibid* note 172, σελ. 46, Βλέπε επίσης: Shaikh Shaan, Rumblough Wes, Center for Strategic and International Studies SIS, *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defence*, 8 Δεκ 2020, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>.

ΠΑΡΑΘΗΜΑ 3: ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1.1 : Οι φάσεις πτήσης του βαλλιστικού πυραύλου¹⁸⁶Εικόνα 1.2 : Απειλές βαλλιστικών πυραύλων¹⁸⁷

¹⁸⁶. Global security.org «Korea Air and Missile Defense (KAMD) », διαθέσιμο στη δνση: <https://www.globalsecurity.org/military/world/rok/kamd.htm>

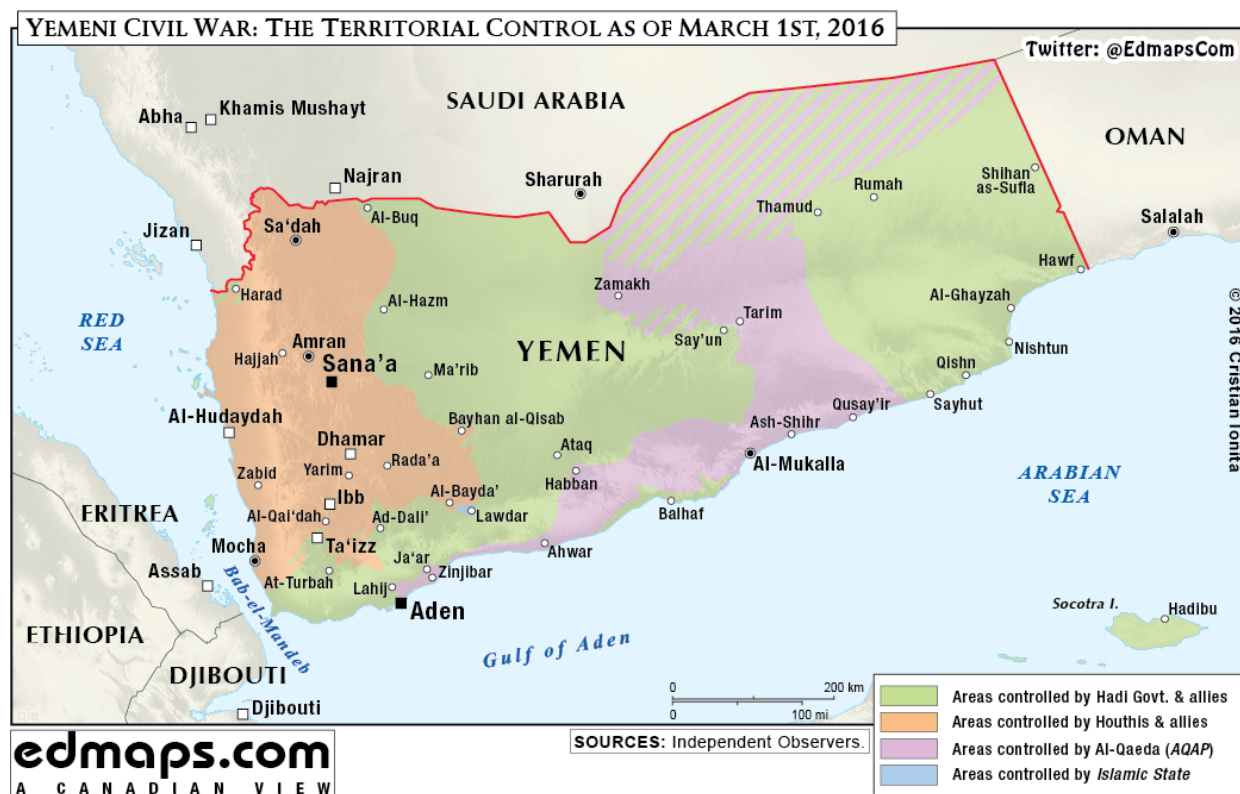
¹⁸⁷. Missile Defence Agency, διαθέσιμο στη δνση: <https://mda.mil/system/system.html>

Εικόνα 1.3 : Φάσεις και απειλές βαλλιστικών πυραύλων¹⁸⁸.

¹⁸⁸. Missile Defence Agency, διαθέσιμο στη σελ. <https://mda.mil/system/system.html>

Εικόνα 2: Χάρτης κατάστασης στην Υεμένη μετά από την επικράτηση των Χούθι στο ανατολικό τμήμα της χώρας¹⁸⁹.

¹⁸⁹. Πανοπούλου Ιωάννα «Ο Ξεχασμένος Πόλεμος Της Υεμένης», Power Politics, 13 Δεκ 2016, διαθέσιμο στη σελ.:

<https://powerpolitics.eu/%CE%BF%CE%BE%CE%B5%CF%87%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%85%CE%B5%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82/>.

Εικόνα 3: Χτυπήματα στο Β. τμήμα της ΣΑ, κινούν υποψίες για εμπλοκή του Ιράν με επιθέσεις proxies από το έδαφος του Ιράκ.¹⁹⁰

¹⁹⁰. Al Jazeera «*Saudi forces intercept three ballistic missiles, blame Houthis*», 5 Σεπτ 2021, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/5/saudi-forces-intercept-three-ballistic-missiles-blame-houthis>.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Συνθήκες της Χάγης (1899-1907).

Hague Rules of Air Warfare/1923.

Συμβάσεις της Γενεύης (1864-1906-1929-1949).

UN GA Resolution 3314 (XXIX) 18/12/67.

https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&p=Res+3314&f=&action_search=Search&c=Resource+Type&c=UN+Bodies&sf=&so=d&rg=50&fti=0

UN GA Res 2444 Respect for HR in Armed Conflicts, 19 Δεκ 1968.

Πρόσθετα πρωτόκολλα της Σύμβασης της Γενεύης (1977-1977-2005).

Συνθήκη συγκεκριμένων συμβατικών όπλων (Γενεύη 1980).

Measures to implement A36 of AP I of 1977, Geneva January 2006.

ICRC: A Guide to the Legal Review of new Weapons and Methods of Warfare 2006.

Συνθήκη απαγόρευσης όπλων διασποράς (Δουβλίνο 2008).

European Convention on Human Rights 1953 (in force), διαθέσιμο στο

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts>

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict», Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 66.

North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969, p. 3.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984, p. 392.

Tinoco Claims Arbitration (GB Vs Costa Rica), 1 U.N. Rep. Int'l Arb. Awards 369 (1923)

Hamdan Vs Ramfield, US Supreme Court, 2005.

Prosecutor v. Tadic, ΔΠΔΠΓ, Case No. IT-94-1-A, Appeals Chamber Judgment (15 July 1999).

RISE OF THE DRONES II: Examining the Legality of Unmanned Targeting, H.R. Subcommittee Hearing (April 28, 2010), διαθέσιμο στη Δνση: https://irp.fas.org/congress/2010_hr/drones2.pdf

Al-Skeini & Others v United Kingdom App no 1093 (ECtHR, 7 July 2011).

Issa v Turkey App no 31821/96 (ECtHR, 16 November 2004).

Bankovic and Others v Belgium and Others ECtHR 2005 52207/99 (12 December 2001).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ANDERSON Kenneth and WAXMAN Matthew C., «Law and Ethics for Autonomous Weapon Systems: Why a Ban Won't Work and How the Laws of War Can», Stanford University, Hoover Institution Press, Jean Perkins Task Force on National Security and Law Essay Series, 9 April 2013.
- BRUDERLEIN Claude, Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare, Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, Harvard University/Cambridge 2009.
- CORNEL Svante, «*Small Nations and Great Powers: A Study of Ethno political Conflict in the Caucasus*», Routledge, 2005.
- GAUSE F. Gregory III, «Beyond Sectarianism: e New Middle East Cold War», BROOKINGS DOHA CENTER ANALYSIS PAPER, Ιουλ. 2014, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/English-PDF-1.pdf>.
- HEYNS Christof «Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Christof Heyns», διαθέσιμο στη δνση: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A-HRC-23-47_en.pdf.
- ICRC Publications, Urban Services during Protracted Armed Conflict, 11 June 2020, διαθέσιμο στη σελ. [Urban Services during Protracted Armed Conflict | International Committee of the Red Cross \(icrc.org\)](https://www.icrc.org/urban-services-during-protracted-armed-conflict).
- ICRC Publications REDUCING CIVILIAN HARM IN URBAN WARFARE: A COMMANDER'S HANDBOOK, Geneva Switzerland October 2021.
- ΜΑΡΟΥΔΑΝτ. Μαρία, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σιδέρη, 2015.
- ΜΑΡΟΥΔΑ Μαρία-Ντανιέλλα, «Ανθρωπιστικό Δίκαιο που εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις», στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ., (επιμ.), Δίκαιο Διεθνούς Κοινωνίας, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.
- ΜΑΡΟΥΔΑ Μαρία Ντανιέλλα «Ο Αποτελεσματικός Έλεγχος ως προϋπόθεση για την Εφαρμογή Δικαίου Κατοχής και η Διάδραση με την Έξω – Εδαφική Εφαρμογή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο Περάκης Στέλιος (Επιμ) «Όυδέν μόνιμότερο του Προσωρινού; Καταστάσεις Στρατιωτικής Κατοχής και ΔΔ», Όστρια, Αθήνα 2014
- MELTZER Nils ICRC: IHL, «A comprehensive introduction, Cambridge University Press 2005», Διαθέσιμο στη δνση: <https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-4231-002-2019.pdf>.
- SPRAIGHT M., «AIR POWER AND WAR RIGHTS», LONDON, LONGMANS, GREEN AND CO. LTD. 1924.

KEIMENA– ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ INTERNET

- Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General Technical assistance and capacity-building, ‘Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014’, Human Rights Council, A/HRC/39/43, 17 August 2018. Διαθέσιμο στη δνση: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/YE/A_HRC_39_43_EN.pdf.
- A.I., «In the Line of Fire: Civilian casualties from unlawful strikes in the Armenian-Azerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh», Amnesty International Report 2021.
- ARKIN Ronald C., “*The Case for Ethical Autonomy in Unmanned Systems*,” Journal of Military Ethics Vol. 9, Issue no. 4, 16 Dec 2010, pgs 332–341, διαθέσιμο στη σελ.: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15027570.2010.536402?journalCode=sml20>.
- BAKER Roozbeh (Rudy) B., «Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates», The European Journal of International Law Vol. 21 no. 1, 2010, διαθέσιμο στη δνση: <http://ejil.org/pdfs/21/1/1988.pdf>.
- CORN Geoffrey S., Hamdan, Lebanon and the Regulations of Hostilities: The Need to Recognize a Hybrid Category of Armed Conflict, Vanderbilt Journal of Transnational Law, Vol 40-295, Μάρτιος 2007.
- Defense Security Cooperation Agency, ‘News release: Saudi Arabia – F15SA Aircraft’, Department of Defense, Transmittal No. 10-43, 20 October 2010, διαθέσιμο στη δνση: <http://www.dsca.mil/major-arms-sales/saudi-arabia-f-15sa-aircraft>.
- ETZIONI Amitai, PhD, ETZIONI Oren, PhD, «*Pros and Cons of Autonomous Weapons Systems*», Military Review, Army University Press, May-June 2017, διαθέσιμο στη σελ. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2017/Pros-and-Cons-of-Autonomous-Weapons-Systems/>.
- FUTURE Of Life Institute: «AUTONOMOUS WEAPONS: AN OPEN LETTER FROM AI & ROBOTICS RESEARCHERS», IJCAI 2015, διαθέσιμο στη δνση: <https://futureoflife.org/2016/02/09/open-letter-autonomous-weapons-ai-robotics/>.
- ROSE’N Frederik «Extremely Stealthy and Incredibly Close: Drones, Control and Legal Responsibility» Journal of Conflict & Security Law _ Oxford University Press 2013, διαθέσιμο στο <https://academic.oup.com/jcsl/article/19/1/113/1095182>
- HENCKAERTS Jean Marie and DOSWALD-BECK Louise, ICRC: Customary IHL, Volume I: Rules, Cambridge University Press 2005, Διαθέσιμο στη δνση: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>.

- HUMAN RIGHTS WATCH (HRS), (2012)._ Losing Humanity. The Case Against Killer Robots Διαθέσιμο στη δνση: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/arms1112ForUpload_0_0.pdf.
- HRW, «Hiding Behind the Coalition: Failure to Credibly Investigate and Provide Redress for Unlawful Attacks in Yemen», 24 August 2018. Διαθέσιμο στη δνση.: <https://www.hrw.org/report/2018/08/24/hiding-behind-coalition/failure-credibly-investigate-and-provide-redress-unlawful>.
- International Law and Conduct of Military Ops, διαθέσιμοστηδνση: <https://digitalcommons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1430>.
- ICRC the Law of Air Warfare, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jpci.htm>.
- ICRC How does Law protect in war, Air Warfare διαθέσιμοστηδνση: <https://casebook.icrc.org/law/air-warfare> ?
- ICRC: Rule 13: Area Bombardment διαθέσιμοστηδνση: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule13.
- ICRC IHL Database, Customary IHL, Practice, διαθέσιμοστηδνση: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>.
- LEWIS Michael W: Drones and the Boundaries of the Battlefield, Research Gate, Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/228152141_Drones_and_the_Boundaries_of_the_Battlefield.
- LEWIS Michael W: Drones and Distinction: How IHL Encouraged the Rise of Drones, Research Gate, Μάιος 2013, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/256055556_Drones_and_Distinction_How_IHL_Encouraged_the_Rise_of_Drones.
- RAND CORPORATION INTERNATIONAL LAW AND THE POLITICS OF URBAN AIR OPS, CH 2, διαθέσιμο στη δνση: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1175.html.
- RELIEFWEB, «An Examination of Saudi Arabia's Airstrike Rules of Engagement and Its Protection of Civilians», 19 Mar19, διαθέσιμο στη δνση: <https://reliefweb.int/report/yemen/examination-saudi-arabia-s-airstrike-rules-engagement-and-its-protection-civilians>.
- REMO J. L., «Orbital Debris Effects from Space-Based Ballistic Missile Interception», Journal of Spacecraft and Rockets 42(3):487-492, Harvard University, May 2005, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/245438367_Orbital_Debris_Effects_from_Space-Based_Ballistic_Missile_Interception.

SAUDI Press Agency, ‘Coalition Forces supporting legitimacy in Yemen confirm that all Coalition countries aren’t members to the Convention on Cluster Munitions’, 19 December 2016, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.spa.gov.sa/viewstory.php?lang=en&newsid=1571875>.

SOMALI NEWS, Mogadishu Office «SOMALIA: Somalia finally pledges support to Suadi-led coalition in Yemen – Raxanreeb Online», 7 Απρ 2015, διαθέσιμο στη δνση: <https://archive.ph/gMIfq>.

UN, Department of Economic and Social Affairs, 2018 Revision of World Urbanization Prospects, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.un.org/development/desa/publications/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ - ΙΣΤΟΧΩΡΟΙ

AKANDE Dapo and TZANAKOPOULOS Antonios Use of Force in Self-Defence to Recover Occupied Territory: When Is It Permissible? EJIL : Talk!, 18/11/20, διαθέσιμο στο: <https://www.ejiltalk.org/use-of-force-in-self-defence-to-recover-occupied-territory-when-is-it-permissible/>.

AL JAZZERA «Saudi forces intercept three ballistic missiles, blame Houthis», 5 Σεπτ 2021, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/5/saudi-forces-intercept-three-ballistic-missiles-blame-houthis>.

A.I., Azerbaijan/Armenia: Scores of civilians killed by indiscriminate use of weapons in conflict over Nagorno-Karabakh: «Civilians were killed, families were torn apart and countless homes were destroyed because all parties to the conflict used notoriously imprecise weapons against towns and cities», 14 Ιαν 2020, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2021/01/azerbaijan-armenia-scores-of-civilians-killed-by-indiscriminate-use-of-weapons-in-conflict-over-nagorno-karabakh/>.

BROOKS Rosa: Drones and the International Rule of Law Georgetown University Law Center, διαθέσιμο στη δνση: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/1287>

BROERS Lorens, «Armenia-Azerbaijan conflict: Why Caucasus flare-up risks wider war», BBC News, 30 Sep 2020, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.bbc.com/news/world-europe-54356336>.

ΓΙΑΠΕΝΗΣ Ευγένιος, Ο εναέριος Πόλεμος και οι Διεθνείς κανόνες για την ρύθμισή του/Αεροπορική Επιθεώρηση/Τεύχος Μαΐου 2007/Σχολή Πολέμου Αεροπορίας/Αθήνα 2007.

CRAWFORD Emily, LEWIS Michael W.: Drones and Distinction: How IHL Encouraged the Rise of Drones, Research Gate, Μάιος 2013, Διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/256055556_Drones_and_Distinction_How_IHL_Encouraged_the_Rise_of_Drones?enrichId=rgreq-f70adaf4fbc3e6901f9bda5425c47fc4-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzI1NjA1NTU1NjtBUzoyMDkwOTc3OTExNTIxMzdAMTQyNjg2NDIwNjg1Nw%3D%3D&el=1_x_3&esc=publicationCoverPdf.

DINSTEIN Yoram: The ICRC CIHL Study, International Law Studies –Volume 82, διαθέσιμο στη δνση: <https://digital-commons.usnwc.edu/ils/vol82/iss1/>.

DESAUSSURE Hamilton COL. The Laws of Air Warfare: Are there any? International Lawyer Vol 5. Διαθέσιμο στη δνση: <https://core.ac.uk/download/pdf/216914881.pdf>.

DEMEYERE Bruno: Missile Warfare, Oxford Public IL, Oxford 2011, Διαθέσιμο στη δνση: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e339>.

FAKHOURY Amer : Drones in the Light of Public International Law, Research Gate, Ιανουάριος 2014, διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/305843785_Drones_in_the_Light_of_Public_International_Law?enrichId=rgreq-217eaa0177a23d04834abc7c56ef9147-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMwNTg0Mzc4NTtBUzo2ODg3Njg2NDYzOTM4NTdAMTU0MTIyNjY1MDgzMA%3D%3D&el=1_x_3&esc=publicationCoverPdf.

GODA S.J Paul J., The Protection of Civilians from Bombardment by Aircraft: The Ineffectiveness of the International Law of War, Military Law Review 93.

GODEFROY Beatrice, THERON Julien, «Power Politics Obstructs the Protection Of Civilians-In and After _ The Nagorno -Karabakh Conflict», Just Security, 2 Feb 2021, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.justsecurity.org/74440/power-politics-obstructs-protection-of-civilians-in-and-after-the-nagorno-karabakh-conflict/>.

HENCKAERTS Jean Marie, Μελέτη για το Εθνικό ΔΑΔ μία συνεισφορά στην κατανόηση και το σεβασμό των κανόνων του ΔΕΣ/ Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης των ΔτΑ και Ανθρωπιστικής Δράσης Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα 2007, διαθέσιμο στη Δνση https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/gre-irrc_857_henckarts.pdf.

MADABISH Arafat, «Yemen: Sana'a Clashes Escalate As Houthis Advance», Asharq Al-Awsat, 20 Σεπτ 2014, διαθέσιμο στη δνση: <https://web.archive.org/web/20150209000320/http://www.aawsat.net/2014/09/article55336786>.

O'BRIEN Melanie, «Nagorno-Karabakh Conflict: Shortage of Specifics Complicates Search for Solutions», Just Security, 21 Okt 2020, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.justsecurity.org/72974/nagorno-karabakh-conflict-shortage-of-specifics-complicates-search-for-solutions/>.

ON ALERT : « ΗΠΑ: Ο Στρατός παραδέχεται ότι σκότωσε 23 άμαχους στο εξωτερικό το 2020», 3 Ιουν 2021, διαθέσιμο στη σελ: <https://www.onalert.gr/kosmos/ipa-o-stratos-paradechetai-oti-skotose-23-amachoys-sto-exoteriko-to-2020/420289/>.

ONWUATUEGWU Chiugo, AERIAL WARFARE UNDER INTERNATIONAL LAW/, Research Gate διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/335716571_AERIAL_WARFARE_UNDER_INTERNATIONAL_LAW_NEW.

ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ: «Επίθεση Χούθι στη Σαουδική Αραβία: Τουλάχιστον οκτώ τραυματίες», 3 Αυγ 2021, διαθέσιμο στη δνση:

<https://www.protothema.gr/world/article/1156635/epithesi-houthi-sti-saoudiki-aravia-toulahiston-okto-traumaties/>.

PIKE John, Ballistic Missile Basics, FAS, 2000, διαθέσιμο στη δνση: <http://www.fas.org/nuke/intro/missile/basics.htm>.

Penn University of Law, The Ethics of Autonomous Weapons Systems. Νοε 21-22 2014, Διαθέσιμο στη Δνση: <HTTPS://WWW.LAW.UPENN.EDU/INSTITUTES/CERL/CONFERENCES/ETHICSOFWEAPONS/>.

ORKABY, Asher «Houthi Who?», Foreign Affairs. 25 March 2015, διαθέσιμο στη σελ. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2015-03-25/houthi-who>.

LEWIS, Michael W. “The Law of Aerial Bombardment in the 1991 Gulf War.” *The American Journal of International Law*, vol. 97, no. 3, American Society of International Law, 2003, pp. 481–509, διαθέσιμο στη δνση: <https://doi.org/10.2307/3109837>.

OCHOGA Edwin, SHISHI Zhema : The delemma of IHL, Research Gate, Αύγουστος 2020, Διαθέσιμο στη δνση: https://www.researchgate.net/publication/343691721_the_delemma_of_IHL?enrichId=rgreq-04bee18e607eccdcc2cc6131d99b2e8a-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzM0MzY5MTcyMTtBUzo5MjU0ODE2NDU5MjQzNTJAMTU5NzY2MzQyNzA2Mg%3D%3D&el=1_x_3&esc=publicationCoverPdf.

ROGIN Josh, «Iran and Saudi Arabia Clash Inside Syria Talks», Bloomberg Opinion, 4 Νοε 2015, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2015-11-04/iran-and-saudi-arabia-clash-inside-syria-talks>.

ROBERTSON Christian H. II / Different Problems Require Different Solutions: How Air Warfare Norms Should Inform IHL T Norms Should Inform IHL Targeting Law Reform & Cyber Warfare/ The University of Michigan Journal of Law Reform, διαθέσιμο στη δνση: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2462>.

RUYS Tom and SYLVESTRE Felipe Rodriguez, «The Nagorno-Karabakh conflict and the exercise of self Defence to recover occupied land», Just Security, 10 Nov 2020, διαθέσιμο στη δνση https://www.justsecurity.org/73310/the-nagorno-karabakh-conflict-and-the-exercise-of-self-defense-to-recover-occupied-land/?fbclid=IwAR2wwL94XuiE3gHuH_svv2YOy7rtWIDDzbkiMTYgs85ne1o2JaXWMfO9cto.

ΣΚΑΙ: «Τρεις άμαχοι νεκροί από πυραυλική επίθεση των Χούθι στην Σαουδική Αραβία» 10 Ιουν 2018, διαθέσιμο στη σελ.: <https://www.skai.gr/news/world/treis-amaxoi-nekroi-apo-pyrayliki-epithesi-ton-xouthi-stin-saoudiki>.

- SEERAT Rustam Ali, «Iran and Saudi Arabia in Afghanistan. For the religious rivals, Afghanistan is another front in the fight for influence», *The Diplomat*, Ιαν 2016, διαθέσιμο στη δνση: <https://thediplomat.com/2016/01/iran-and-saudi-arabia-in-afghanistan/>.
- SHALAL Andrea, «U.S. approves \$1.29 billion sale of smart bombs to Saudi Arabia», *Reuters*, 16 Nov 2015, διαθέσιμο στη σελ <https://www.reuters.com/article/us-saudi-usa-arms-idUSKCN0T51NC20151116>.
- SHAIKH Shaan, RUMBLAUGH Wes, Center for Strategic and International Studies SIS, «*The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for The Future of Strike and Defense*», 8 Δεκ 2020 διαθέσιμο στη δνση <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>.
- SPARROW Robert, «Killer Robots», *Journal of Applied Philosophy* Vol 24, Issue no.1, pgs 62–77, 21 March 2007, διαθέσιμο στη δνση: <https://online.library.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5930.2007.00346.x>.
- STEENHAR, Rens, Air warfare an IL, Peace Palace Library, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.peacepalacelibrary.nl/2018/01/air-warfare-and-international-law-a-bibliographic-overview/>.
- THE REPORTER: Operations and International Law Articles, διαθέσιμο στη δνση: <https://reporter.dodlive.mil/oil/> <https://reporter.dodlive.mil/oil/> <https://reporter.dodlive.mil/oil/>.
- ZEEVI Dror: «*Turkey Fuels Nagorno-Karabakh Conflict: Drones, Mercenaries and Dreams of Imperial Resurgence*» διαθέσιμο στη δνση: <https://www.justsecurity.org/72910/turkey-fuels-nagorno-karabakh-conflict-drones-mercenaries-and-dreams-of-imperial-resurgence/>.
- WION «*Houthi missile debris sparks fire at Saudi university*», 15 Απρ 2021, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.wionews.com/world/houthi-missile-debris-sparks-fire-at-saudi-university-377808>.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

BAPZAKΗΣ Αντώνιος, «Αεροπορικά Διδάγματα από τον πόλεμο του Ναγκόρνο Καραμπάχ», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, τεύχος 122, Εκδόσεις ΑΣΠ, Αύγουστος 2021.

DEPARTMENT OF THE NAVY/Headquarters United States Marine Corps /MCWP 3-35.3: Military Operations on Urbanized Terrain (MOUT) Washington, DC 20380-000126 April 1998, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.marines.mil/Portals/1/MCWP%203-35.3.pdf>.

ROZMAN Jeremiah: Urbanization and Megacities: Implications for the U.S. Army, THE INSTITUTE OF LAND WARFARE AT THE ASSOCIATION OF THE UNITED STATES ARMY August 2019, Διαθέσιμο στη δνση: <https://www.ausa.org/sites/default/files/publications/SL-19-3-Urbanization-and-Megacities-Implications-for-the-US-Army.pdf>.

UNIPATH, «The Threat of Unmanned Aircraft», Volume 10 No4, tenth Anniversary Edition, Published by US CENTCOM COMMAND, 7115 S.Boundary Blvd MacDill AFB USA.

US Department Of Defence: Law of War Manual/2015 (Updated 2016), διαθέσιμο στη δνση: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/DoD%20Law%20of%20War%20Manual%20-%20June%202015%20Updated%20Dec%202016.pdf?ver=2016-12-13-172036-190>.

FRANK Dr. Gregory W.: Operational Research and Analysis, Directorate of air Operational Research /ORA Project Report PR 688: «*Debris from Ballistic Missile Defense: An Analysis Tool for Policy/Planning Studies*», 1995, διαθέσιμο στη δνση: <https://www.semanticscholar.org/paper/Debris-from-Ballistic-Missile-Defence%3A-An-Analysis-Frank/ea3a4a84b174f875bc4f35e9ffa87aa9657e9af8>.

MINISTRY OF DEFENCE: MILITARY AIRCRAFT ACCIDENT SUMMARY
AIRCRAFT ACCIDENT TO ROYAL AIR FORCE TORNADO GR MK4A ZG710 Issued by: Directorate of Air Staff, Metropole Building, Northumberland Avenue, London WC2N 5BP.

DR. MELZER Nils / DR. BOOTHBY William Boothby, Air and Missile Warfare/Instructor's Guide/Swiss Armed Forces.

Field Manual 3-01, US Army, Headquarters Department of the Army Washington, D.C., 22 December 2020, Διαθέσιμο στη Δνση: <https://atiam.train.army.mil/catalog/dashboard>.

AJP-3.9, Allied Joint Doctrine For Joint Targeting, May 2008.